

**TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNDE İKİLİ ANLAŞMALARIN
ROLÜ**

TÜRKİYE VE KATAR ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

AHMED Mohammed Ameen AL-ASHWAL

Eskişehir 2022

TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNDE İKİLİ ANLAŞMALARIN ROLÜ

TÜRKİYE VE KATAR ÖRNEĞİ

AHMED Mohammed Ameen AL-ASHWAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uluslararası İşletmecilik

Danışman: Prof. Dr. Erol KUTLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 2022

ÖZET

TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNDE İKİLİ ANLAŞMALARIN ROLÜ TÜRKİYE VE KATAR ÖRNEĞİ

AHMED Mohammed Ameen AL-ASHWAL

İşletme Anabilim Dalı,
Uluslararası İşletmecilik

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2022

Danışman: Prof. Dr. Erol KUTLU

Bu çalışma, iki ülkenin ekonomik potansiyelleri ve bölgesel ve uluslararası gelişmelerden etkilenmeyen iyi siyasi ilişkileri göz önüne alındığında, Türk-Katar ticari ilişkilerinde ikili anlaşmaların oynadığı role ışık tutmayı amaçlamaktadır. Dış ticaret, ticaret dengesi, ticaret değişimi ve yatırım verilerini kullanarak ve ticaretin gelişiminin boyutunu bilerek ikili anlaşmaların iki ülke arasındaki ticari ilişkiler üzerindeki etkisini ve dış ticaretin teşvik edilmesine katkılarının boyutunu ve 2010-2019 döneminde Türkiye-Katar ilişkilerinin ne ölçüde geliştiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, iki ülke arasında akdedilen ikili anlaşmaların tarihsel yaklaşımının yanı sıra ikili anlaşmaların ve bunların öneminin tanımlanmasında betimsel yaklaşım, bunların ticari gelişmedeki avantajlarını ve rolünü açıklayan analitik yaklaşım ve çalışma süresi boyunca iki ülke arasındaki ticari ilişkinin gerçekliğini analiz etme yaklaşımına dayanmaktadır. Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri şudur: ikili anlaşmalar, iki ülke arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerinin gelişmesine olumlu katkı sağlamaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2010'da 339 milyon dolardan 2019'da 1,4 milyar dolara yükselmiştir. 2014 yılında aralarında Yüksek Stratejik Komite kurulmasının ardından 2014-2019 yılları arasında 60'a yakın ikili anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar özellikle şu alanlarda olmuştur: ticari, diplomatik, ekonomik, bankacılık ve finansal hizmetler, yatırım, ulaşım, turizm, sağlık, iş, güvenlik ve savunma, askeri sanayi, kültür, eğitim ve teknoloji, enerji ve tarım. Yatırım alışverişini teşvik etmek ve korumak, vergi kaçakçılığını önlemek, ekonomik iş birliğini ve yerel para birimlerini değiştirmek için

anlaşmalar imzaladıktan sonra yatırım akışlarının hacminde ve iki ülkede yatırım yapan şirket sayısında artış gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İkili Anlaşmalar, Ticari İlişkiler, Dış Ticaret, Ticaret Dengesi, Ticaret Değişimi, Yatırım.

ABSTRACT

THE ROLE OF BILATERAL AGREEMENTS IN THE DEVELOPMENT OF TRADE RELATIONS: THE CASE OF TURKEY AND QATAR

AHMED Mohammed Ameen AL-ASHWAL

Department of Business Administration,
Programme in International Business

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, Nisan 2022

Supervisor: Prof. Dr. Erol KUTLU

This study seeks to shed light on the role that bilateral agreements play in the Turkish-Qatari trade relations, given the two countries' economic potentials and good political relations that were not affected by regional and international developments. It aims to study the impact of bilateral agreements on trade relations between the two countries and the extent of their contribution to promoting foreign trade by using data on foreign trade, trade balance, trade exchange and investment, and knowing the extent of the development of trade relations between Turkey and Qatar during the period (2010-2019). In this context, the study relies on the historical approach to present the bilateral agreements concluded between the two countries, as well as the descriptive approach in defining bilateral agreements and their importance and explaining their advantages and role in commercial development, in addition to the analytical approach in analyzing the reality of the commercial relationship between the two countries during the study period. Among the most important findings of this study: Bilateral agreements contribute positively to the development of trade and investment relations between the two countries. The rate of trade exchange between the two countries increased from \$339 million in 2010 to \$1.4 billion in 2019. After the establishment of the Supreme Strategic Committee between them in 2014, nearly 60 bilateral agreements were signed between 2014-2019. These agreements contributed to the development of relations between them, especially in the fields of commerce, diplomacy, economy, banking and financial services, investment, transport, tourism, health, labor, security and defense, military

industry, culture, education and technology, energy and agriculture. The increase in the volume of investment flows and the increase in the number of companies investing in the two countries after signing the encouragement and protection investment exchange, prevent tax evasion, economic cooperation and exchange local currencies agreements.

Keywords: Bilateral Agreements, Trade Relations, Foreign Trade, The Balance Of Trade, Trade Exchange, Investment.

İçindekiler

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	i
TABLolar DİZİNİ.....	i
BİRİNCİ BÖLÜM: İKİ TARAFLI ANLAŞMALAR.....	1
1.1 Giriş.....	1
1.2 ULUSLARARASI ANLAŞMALAR.....	2
1.2.1 Uluslararası anlaşmaların tanımı.....	2
1.2.2 Uluslararası anlaşma türleri.....	3
1.3 İKİ TARAFLI ANLAŞMALAR.....	4
1.3.1 İkili anlaşmaların tanımı.....	5
1.4 İKİLİ ANLAŞMALARIN ÖZELLİKLERİ.....	6
1.5 İKİLİ ANLAŞMALARIN ÖNEMİ.....	8
1.6 İKİLİ ANLAŞMALARIN SONUÇLANDIRILMA AŞAMALARI.....	10
1.6.1 Müzakere aşaması.....	10
1.6.2 Anlaşmanın düzenlenmesi veya hazırlanması.....	11
1.6.3 Anlaşmanın imzası.....	13
1.6.4 Anlaşmanın onaylanması.....	14
1.7 İKİLİ ANLAŞMALARIN TÜRLERİ.....	15
1.8 İKİLİ ANLAŞMALAR VE DİĞER BENZER KAVRAMLAR.....	17
1.8.1 İkili anlaşmalar ve ikili projeler.....	17
1.8.2 İkili anlaşmalar ve uluslararası teknoloji transferi sözleşmeleri.....	18
1.8.3 İkili ve çok taraflı anlaşmalar.....	19
1.8.4 İkili anlaşmalar ve yatırım sözleşmeleri:.....	21
1.9 İKİLİ ANLAŞMALARIN ETKİLERİ.....	23
1.9.1 Sözleşmelerin tarafları üzerindeki etkileri.....	23

1.9.2	Anlaşmaların başka taraflara etkisi.....	23
1.10	SÖZLEŞMENİN FESHİ	25
1.10.1	Anlaşmanın kendiliğinden sona ermesi.....	25
1.10.2	Sözleşmenin bir tarafın iradesiyle feshi	26
1.10.3	Her iki tarafın da iradesiyle anlaşmaların sonlandırılması	27
İKİNCİ BÖLÜM: TİCARİ İLİŞKİLER		28
2.1	DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİNİN TANIMI	28
2.2	DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİNİN ÖNEMİ	28
2.3	DIŞ TİCARETİN NEDENLERİ	29
2.3.1	Ekonomik nedenler	30
2.3.2	Siyasi nedenler	30
2.4	DIŞ TİCARET VE İÇ TİCARET ARASINDAKİ FARKLAR.....	30
2.5	DIŞ TİCARET HEDEFLERİ.....	31
2.6	DIŞ TİCARETİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	32
2.7	TİCARİ İLİŞKİLERİNİN YAPISI	34
2.8	DIŞ TİCARETİN ETKİLERİ	35
2.9	DIŞ TİCARET RİSKLERİ.....	37
2.9.1	İç riskler	37
2.9.2	Dış riskler	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE-KATAR TİCARİ İLİŞKİLERİNİN		
GELİŞMESİNDE İKİLİ ANLAŞMALARIN ROLÜ		41
3.1	İKİ ÜLKEYE GENEL BAKIŞ	41
3.1.1	Katar.....	41
3.1.2	Türkiye	60
3.2	TÜRKİYE-KATAR İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	86
3.2.1	SİYASİ İLİŞKİLER:.....	86
3.2.2	KÜLTÜREL İLİŞKİLER.....	91
3.2.3	ASKERİ İLİŞKİLER	93
3.2.4	GÜVENLİK İLİŞKİSİ.....	97

3.3 İKİLİ ÜLKE ARASINDA ANLAŞMALAR.....	100
3.4 EKONOMİK İLİŞKİLER.....	107
3.5 TİCARİ İLİŞKİLER.....	108
3.6 DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	115
3.6.1 Katar'ın Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımları.....	115
3.6.2 Türkiye'nin Katar'a doğrudan yabancı yatırımları.....	119
3.7 TURİZM İLİŞKİSİ.....	122
SONUÇLAR.....	124
ÖNERİLER	128

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Katar'ın dış ticareti	47
Şekil 3.2. katar' da doğrudan yabancı yatırım.....	51
Şekil 3.3. Türkiye'de İşsizlik	64
Şekil 3.4. Türkiye'de İşgücü	64
Şekil 3.5. Türkiye'de Tarım.....	69
Şekil 3.6. Türkiye'nin Dış Ticareti	74
Şekil 3.7. Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım	78
Şekil 3.8. Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ticaret hacmi(tarafımdan hazırlanmıştır.	110
Şekil 3.9. Türkiye'nin Katar'a ihracatında Başlıca Ürün Grupları.....	112
Şekil 3.10. Türkiye'nin Katar'dan İthalatında Başlıca Ürün Grupları	112
Şekil 3.11. katarın Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımı.....	116
Şekil 3.12. Türkiye'nin Katara Doğrudan Yabancı Yatırımı	119

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Katar hakkında özet	42
Tablo 3.2. Katar'ın dış ticareti.....	47
Tablo 3.3. Türkiye hakkında özet	60
Tablo 3.4. Türkiye'nin Dış Ticareti.....	74
Tablo 3.5. İkili ülke arasında Anlaşmalar	100
Tablo 3.6. Türk-Katar Ticaret Borsası.....	111
Tablo 3.7. Katarlı şirketlerin Türkiye'de gerçekleştirdiği en önemli birleşme ve satın almalar	117
Tablo 3.8. Katar'da 1972- 2019/ekim sonu döneminde en fazla proje üstlenilmiş olan ilk 10 faaliyet alanı	120
Tablo 3.9. Türk müteahhitlik firmalarının Katar'da üstlendikleri projelerin yıllara göre dağılımı	121
Tablo 3.10. Katar'da üstlenilen projeler bazıları	122
Tablo 3.11. Türkiye'deki Katarlı ziyaretçi sayısı	123

Birinci Bölüm: İki taraflı anlaşmalar

1.1 Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyılda ülkelerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri ekonomik ve ticari kalkınma alanlarında iyi bir sıçrama yapmaktır; bu durum, rekabetin ve ticari piyasanın bölgecilik kisvesi altında yasaların ve uluslararası ekonomik blokların eşlik ettiği, güç dengesinin bilgi ve modern teknolojiye sahip olanların elinde yoğunlaştığı bir zamanda, ilgili ülkeleri, ekonomik, siyasi, sosyal vb. çeşitli faktörleri araç olarak kullanarak kendileri için gelişim ve ekonomik kalkınma elde etmeye çabalamaya itmiştir. Böylece ekonomi, zamanımızın en güçlü ve baskın silahı haline gelmiştir.

Ekonomik açıdan ülkeler iki kısma ayrılır: Birincisi, modern teknolojinin yanında, muazzam bir servete ve sermayeye sahip gelişmiş olan kısım. Diğer kısım ise, ekonomik olarak kalkınmak için modern teknolojiye, sermayeye veya her ikisine birden ihtiyaç duyan, gelişmekte olan kısım. Dolayısıyla, kalkınma sağlamak, deneyim alışverişinde bulunmak, yerli ve yabancı sermayeyi geliştirmek için ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler ve karşılıklı ticari ilişkiler kurma düşüncesi buradan gelmiştir (Bin Saghir, 2016).

Ülkeler, dış ticaretlerini geliştirmek ve diğer ülkelerle ticari değişim sürecini engelleyen veya yavaşlatan geleneksel uluslararası anlaşmalar veya karmaşık yasalar tarafından yönetilen yöntemlerden daha esnek ticari ilişkiler geliştirecek modern araçlar ve yöntemler aramaktadırlar ve dış ticaretin gelişmesi ve kalkınması için uygun bir ticaret ortamı oluşturmayı da hedeflemektedirler. Kuşkusuz yabancı sermaye dönük yeterli bir güvenliğin varlığı, uyuşmazlıkların giderilmesi ve olası zararların tazmin edilmesi için uygulanan uygun bir yöntemin varlığı, dış ticarete başarıya ulaşmak için iyi bir ortam oluşturmanın temel faktörlerinden birini oluşturduğu gibi, ticari sürecin maruz kalabileceği ticari olmayan riskler karşısında mallarının güvencesini ve korumasını sağlamak için iki tarafa aradıkları güvenceyi verir (Fatima Al-Zahra , 2013).

İkili anlaşmaların modern çağda büyük önem kazandığı ve ülkeler arası karşılıklı ticari ilişkilerin oluşmasında etkin bir araç haline geldiği ve bu ilişkilerin yerel şartlara benzeyen kolay şartlara sahip oldukları ve çeşitli alanlarda tarafların durumlarını da dikkate aldığı

bilinmektedir. Yine bu anlaşmalar, iki taraf arasındaki hak ve yükümlülükleri belirlemede esnek ve basit olma özelliğine sahiptir böylece devletlere geniş özgürlük alanı ve iyi muamele sağlamaktadır, öyle ki, anlaşmaya taraf ülkelerin her birine fırsatlardan yararlanma, ekonomik faydalar elde etme, ilişkileri güçlendirme ve her alanda ticaret alışverişinin seviyesini yükseltme imkânını vermektedir. Bu nedenle, uluslararası anlaşmalar imzalamak zor ve ticaret ilişkilerini geliştirmek karmaşık bir konu haline geldikten sonra, ülkeler, küresel ölçeğin dar bir kapsamında dış ticareti geliştirmek ve karşılıklı ilişkiler için başka yollara başvurmuşlardır. İşte İkili anlaşmalar, ticari gelişimi sağlamak ve yatırımı teşvik etmek için ülkelerin önündeki seçenekler arasındaydı. Karşılıklı ticaret ve yatırım teşviki konusunda birçok ülke ikili anlaşmalara imza atmışlardır ve bu ülkeler arasında Türkiye ve Katar örneği bu tezimizdeki çalışmamıza konu olacaktır (Muhammad & Othman, 2015).

1.2 Uluslararası anlaşmalar

Uluslararası anlaşmalar, son zamanlarda genel olarak uluslararası ilişkiler ve özel olarak ticari ilişkiler alanında önemli bir kaynak olmuştur. Bu nedenle, her açıdan onlara olan ilgi çoğalmış, sınıflandırılmış ve anlaşan tarafların yükümlülükleri belirlenmiştir. Ayrıca anlaşmanın temel amacına göre yasal niteliği ve kapsamı açıklığa kavuşmuş ve belirlenmiştir (Al-Ankabi, 2013, s. 74).

1.2.1 Uluslararası anlaşmaların tanımı

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Andlaşmayı "bir, iki veya daha fazla ilgili belgede yer alan uluslararası hukuka tabi bir biçimde yazılmış uluslararası bir anlaşma" olarak tanımladı (Rajoub, 2018, s. 7).

Aynı bağlamda, uluslararası anlaşmalar, iki veya daha fazla uluslararası hukuk mensubu arasında yazılı bir anlaşma olarak tanımlandı. Devletler tarafından anayasal olarak yetkili antlaşma makamları aracılığıyla sonuçlandırılır veya uluslararası kuruluşlar gibi uluslararası hukukun nitelikli kişileri tarafından yapılabilir. Uluslararası kamu hukuku tarafından yönetilen ilişkiler ve durumlar çerçevesinde özel veya kamu yasal etkileri yaratmayı amaçlamaktadır (Al Douri, 2013, s. 35).

Tanımlardan yola çıkarak, herhangi bir anlaşmanın uluslararası kamu hukukunun tarafları olmadığı sürece (Devletler veya uluslararası kuruluşlar) herhangi uluslararası antlaşma

çerçevesi dışında sayılır. Örneğin, yerel halk, kabileler, sivil toplum kuruluşları, tüm farklı ülkelerdeki bireyler ve aileler arasındaki evlilik ve iş anlaşmaları arasında yapılan başka anlaşmalar da vardır. Ayrıca petrol ve doğal gaz gibi belirli zenginlikleri ihraç eden uluslararası petrol şirketleri ile özel anlaşmalar da bulunmaktadır (Al-Ankabi, 2013, s. 134).

Yukarda belirttiğimiz gibi çeşitli unsurlara dayanan uluslararası anlaşmaların bazı maddeleri bu şekildedir:

1- Bu bir yazılı anlaşmadır ve bireysel irade değil, iki veya daha fazla irade gerektirir.

2- Bu anlaşma, uluslararası hukukun iki veya daha fazla kişisi arasında yapılan bir anlaşmadır.

3- Anlaşma, uluslararası hukuk hükümlerine ve kurallarına uygun olmalıdır.

4- Tüm taraflar için zorunlu yasal etkileri olan bir amaç bulunması gerekir (Al-Busaisi, 1997, s. 243).

1.2.2 Uluslararası anlaşma türleri

Devletlerin veya tarafların sayısı bakımından :

1- İkili anlaşmalar: uluslararası hukuk hükümlerine ve kurallarına uygun olarak yasal etkilerin düzenlenmesi amacıyla iki devlet arasında yazılı bir anlaşma.

2- Çok taraflı anlaşmalar (toplular): İki'den fazla ülke ile anlaşmalardan ibarettir. Aynı zamanda bölgesel veya küresel olabilir. Viyana anlaşmasında belirtildiği gibi bu tür bir antlaşmadan uluslararası örgütler ortaya çıkmıştır. 30 Mart 1856'da Kırım Savaşı'nı sona erdiren Paris Antlaşması, doğrudan savaşan ve tarafsız ülkeler tarafından müzakere edilen ve imzalanan ilk toplu anlaşma olarak bilinir (Ben Saghir, 2010).

Anlaşmanın türü açısından :

1. Normatif anlaşmalar: Taraflar arasındaki uluslararası hukuk ilişkilerini düzenleyen yeni uluslararası kuralları yürürlüğe koymayı amaçlayan anlaşmalardır. Aynı zamanda, devletlerin iradeleri ve bu hükme rıza göstermeleri nedeniyle belirli bir yasal hükmü beyan ettikleri bir belgedir ve gücünü, uluslararası toplum adına uluslararası toplumdaki

en güçlü ülkelerden alır. Örnek olarak: 1815 Viyana Sözleşmesi, 1874 Evrensel Posta Anlaşması, 1945 Birleşmiş Milletler Anlaşması, vb.

2. Sözleşme anlaşmaları: uluslararası hukuk insanları arasında kendi meseleleri hakkında yapılan anlaşmalardır. Bu anlaşma tarafların isteği doğrultusunda gerçekleşir ve anlaşmaya taraf olmayan diğer kişilerin ona tabi olması zorunlu değildir. Anlaşma, uluslararası hukukun hükümleri ve kuralları ile tutarlı olmalıdır. Örneğin: İttifak ve uzlaşma anlaşmaları, sınırları belirleme, ticaret, kültürel anlaşmalar ve suçluların değişim anlaşmaları.

Şekil olarak (Abramname prosedürleri):

1. Uzun ve formalite anlamında anlaşmalar: Bu anlaşmalar uzun vadeli anlaşmalardır. Müzakere, imzalama ve onaylama gibi çeşitli aşamalardan geçmeden gerçekleşmezler.
2. Basitleştirilmiş veya uygulama anlaşmalar: Bu anlaşmalar, taraflar arasında mesajların, notların ve mektupların gönderildiği anlaşmalardır. Ayrıca, imzalamak için müzakereler ve imzalama olmak üzere iki şartı vardır. Bunun yanı sıra uygulanması için devlet başkanı tarafından veya bu konuyla yasama organı tarafından onaylanması gerekmektedir, yetkili kişi tarafından imzalaması halinde gerçekleştirilir. Bu kişi bir bakan, diplomatik temsilci veya devletten yetkili bir kişi olabilir. Ayrıca bu anlaşmalar, popülerleşip gitgide yaygınlaşıyor (Al-Murshidi, 2016).

1.3 İki taraflı anlaşmalar

Devletler arasındaki iş birliği fikri bir yenilik değil, eski zamanlardan beri var olan bir fikirdir. Öyle ki her ülke, dünyadaki diğer ülkelerle ilişki kurmadan kendi kendine yeterlilik ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamayacağını fark etmiştir. Ayrıca, bunun sosyal ve kültürel yönünü iyileştirmenin yanı sıra ulusal ekonomiyi geliştirmek için dünya ülkeleri ile aralarında ticaret alışverişi yapma ihtiyacını da fark etti (Muhammad & Othman, 2015).

Uluslararası gelenekler uzun zamandır uluslararası hukukun ön saflarında yer almaktaydı. Ta ki uluslararası anlaşmalar gelip önemli bir rol oynayana kadar. Böylece uluslararası kaynaklar, uluslararası geleneklerin yerine gelmiş ve bu önemli rolü ondan almıştır. Uluslararası anlaşmalar genellikle modern çağda gelişmiştir ve uluslararası ticaret, siyasi ve

diğer ilişkiler açısından uluslararası toplumun gelişimine ayak uydurmada önemli bir rol oynamıştır. Dahası şu ki, uluslararası toplum artık yalnızca bir arada yaşama fikriyle yetinmiyor, sorunları çözen ve devletlerin ortak ihtiyaçlarını ve çıkarlarını sağlayan anlaşmalara ve sözleşmelere ihtiyaç duyuyordu (Ben Saghir, 2010).

Bilindiği gibi, uluslararası sözleşmeler anlaşmalar yaparak ve sınırlar belirleyerek, aralarındaki görevleri tanımlayarak sadece devletlerin birbirlerine yönelik eylemlerini kısıtlamanın bir aracı değildi. Aynı zamanda Bugünkü rolü, devletler arasında karşılıklı iddiaları sona erdirmek için aralarında uzlaşmalar bulmak için bir iletişim aracı olmakla sınırlı değildir. Ayrıca, artık sadece navigasyon, sınır belirleme ve ittifaklarla değil, aynı zamanda halkların gelişimi ve geleceği ile ilgili daha hassas ve önemli konularla da ilgilenmektedir.

Bunun için çok taraflı veya iki taraflı uluslararası anlaşmalara ve prosedürlere artan bir ilgi olduğunu görüyoruz. Özellikle de uluslararası toplumun üyeleri arasında paylaşılan uluslararası çıkarlarla ilgili konuları düzenleyen anlaşmalar, veya aynı bölgedeki diğer ülkeler veya ortak hedefleri ve çıkarları olan iki devlet arasındaki anlaşmalar. Bütün bunlar, bu tür uluslararası davranışları Uluslararası anlaşmalar hukuku düzenlemelerine ve kurallara duyulan ihtiyaç duygusunu yaratmıştır (Al Morshedi, 2017).

1.3.1 İkili anlaşmaların tanımı

Viyana anlaşmasında tanımlandığı gibi, ikili anlaşmalar: uluslararası anlaşmalar, yasal korumaları, işlemler ve aralarındaki anlaşmazlıkların çözümü ilkelerini ve düzenlemelerini içerir. Mülklerini ve vatandaşlarını yurtdışında koruyan düzenlemeleri ve yasaları düşünen gelişmiş ülkelerin çıkarları ile kalkınmayı sağlamak için dış sermayeden yararlanmaya çalışan diğer gelişmekte olan ülkeler arasında uyum içinde çalışmayı amaçlamaktadır (Sahel, 2012).

Ayrıca bu anlaşmalar: İki devlet arasında bir veya birden fazla belge şeklinde yazılı uluslararası anlaşmalar olmasının yanı sıra uluslararası hukuka uygun olarak belirli yasal etkileri düzenlemeyi amaçlayan uluslararası hukuk düzenlemelerine ve yasalarına uygun olmalıdır (Ben Saghir, 2010).

Ticari anlaşmalar, İki devlet arasında, aralarında ekonomik değişimi teşvik etmeyi amaçlayan belirli önlemlerin kabul edildiği yazılı ve imzalı bir anlaşma şeklinde tanımlanabilir. Bu anlaşmalar mal ve hizmetlerin tümü veya bir kısmını, belirli mal ve hizmetleri veya taraflar arasında kararlaştırılan diğer ticari anlaşmaları da içerebilir (Al-Hindawi & Diyat).

1.4 İkili anlaşmaların özellikleri

1- Uluslararası hukuk mensupları arasında ikili anlaşmalar yapılır: Yani, uluslararası hukuki niteliği olmayan kişiler arasında imzalanan herhangi bir anlaşma, ikili uluslararası anlaşmaların bir parçası olarak kabul edilmez. Buna örnek olarak: Bir devlet ile yabancı devletlerin vatandaşları arasında yapılan anlaşmalar ya da ne kadar önemli olursa olsun, anlaşmalara dahil olmayan başka bir yabancı özel şirketler (Ben Saghir, 2010).

Bu bağlamda, Uluslararası Adalet uluslararası anlaşmaları tabi oldukları kurallar ve hükümler aracılığıyla, hakkında söylenenlere aldanmadan çözmeye devam ediyor. Bunun bir örneği olarak, uluslararası mahkemenin Avusturya ile Almanya arasındaki gümrük sistemi davasıyla ilgili görüşüdür. Ayrıca uluslararası taahhütler, çeşitli isimler kullanarak adlandırılacak belgeler şeklinde bulunabilir. Başka bir örnek olarak, Güney Batı Afrika davasında karar alan Uluslararası Adalet Divanı'dır "Bu terminoloji, yükümlülüklerin veya uluslararası anlaşmanın niteliğini belirleyen bir unsur değildir. Aynı zamanda Uluslararası mahkemelerin yargısı, isimlendirme ve terminolojinin kullanımı konusunda önemli bir fark ortaya koymaktadır. Sonuç olarak anlaşmaların özellikleri, kayıt biriminin koşulları olarak bilinenlere göre farklı uluslararası algı türleri ile ilişkilendirilmiştir" (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 8).

1979 Viyana Anlaşması'nın II. maddesi, anlaşmanın amacını ve uluslararası taraflarının geçerliliği konusunu çözmekle birlikte bu anlaşmayı tanımını ile açıklığa kavuşturdu "Uluslararası hukukun düzenlemelerine ve kurallarına tabi olarak ve bir ya da birden fazla belge olduğuna veya isimlendirmesine bakılmaksızın iki veya daha fazla devlet arasında yazılı olarak yapılan herhangi bir anlaşmadır" (AbdulRahman, 1990, s. 144).

2- Anlaşma yazılı bir belgede halinde yapılmalıdır: Viyana anlaşmasının koşulları olarak iki veya daha fazla tarafın bulunmasına bakılmaksızın anlaşma belirli bir yazı şekilde

gerçekleştiriliyor olması zorunludur. Basitlik ve netlik gereksinimlerine cevap vermek için III. Maddenin I. Parçası kullanılmıştır (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 8).

Bu bağlamda, anlaşmaların yazılmasının geçerliliği için bir ön koşul olmadığı belirtilmektedir. Ancak Viyana Anlaşması'nın hüküm ve kurallarının söz konusu anlaşmaya uygulanabilirliği için bir şarttır ve bu anlaşmanın III. maddesinin metninde" bu anlaşmanın kapsamına girmeyen uluslararası anlaşmalar" olarak ifade edilmiştir.

Bu anlaşmalar yazılı olmayan yasal anlaşmaları etkilemez ve bu anlaşmadan bağımsız olarak uluslararası hukukun yanı sıra diğer anlaşmalarla ilgili mevcut anlaşmada yer alan kuralların uygulanabilirliğini de etkilemez. (Ben Saghir, 2010).

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak devletler, uluslararası anlaşmaların şeklini ve şablonunu seçme konusunda tam bir özgürlüğe sahip oldukları açıktır. Viyana Antlaşması'nın ifade ettiği şey budur, bu da yazılı olarak olması dışında belirli bir anlaşma şekli gerektirmez. Bu nedenle devletler, ifadenin şeklini istedikleri şekilde seçme hakkına sahiptir. Aynı zamanda yazılanların tek bir belgede olması zorunlu değildir, aksine tarafların kendileri için uygun gördüğü bu anlaşmanın çıkarına ve amacına bağlı kalarak bir veya daha fazla ayrı veya birbiriyle ilişkili belgede olabilir (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 9).

- 3- İkili anlaşmalar uluslararası hukuk hükümlerine ve kurallarına tabidir: yani ikili anlaşmalar, uluslararası karakter eklenene kadar uluslararası hukuk hükümlerine ve kurallarına tabi olmalıdır. Sebebi ise, uluslararası anlaşmalar ile uluslararası olmayan anlaşmalar arasında ayırım yapmaktır. Kişiler tarafından yapılan tüm anlaşmalar uluslararası anlaşmalar olarak kabul edilmez, çünkü bazı anlaşmalar yeni uluslararası yasal kanunlar oluşturmak veya zaten var olanları doğrulamak için çalışmak üzere yapılan hali hazırda var olan anlaşmalardır. Bu türlü uluslararası anlaşma olarak sayılan anlaşmalar uluslararası hukuk insanlarının isteği üzerine yapılır. Bunlar aynı zamanda uluslararası anlaşmalardır. Ancak, başka anlaşmalar var ki uluslararası kamu hukuku kişileri arasında bireysel veya özel olarak sözleşmeler halinde olur ve uluslararası anlaşma olarak sayılmaz. Bunun nedeni, yasama iradesi değil, özel hukuk hükümlerinin özel tezahürlerini yöneten özel bir irade olmasıdır.

Bu da devletlerin uluslararası hukuk hükümlerine ve kurallarına uymadığı sürece belirli bir anlaşmayı imzalamayacağı anlamına gelir. Devletler bu hüküm ve kurallara uymazsa, uluslararası sorularla karşılaşabilirler (Amer, 1995, s. 191).

4- Uluslararası anlaşmalar belirli yasal etkiler yaratır: Viyana Anlaşması'nın şartlarından biri, uluslararası sözleşmelerde yer alan, yasanın düzenlemeleri ve kuralları tarafından yönetilen ve yasal etkiler olarak hizmet eden bir dizi belirli yasa ve yükümlülük olmasıdır. Amacı ise bazı eylemleri uluslararası anlaşmalar çemberinden çıkarmaktı, çünkü imza sahiplerinin belirli bir olay veya konuyla ilgili fikir ve görüşlerini herhangi bir özel yükümlülük olmadan açıklamasıdır. Bunlara örnek olarak: İlke beyanları (principes Des Déclarations), Paylaşılan veriler (Communiqués Communes) onur anlaşmaları (Gentile men's Agreements) (Ben Saghir, 2010).

Bütün bunlardan tüm anlaşmaların yasal kurallar koymayı amaçlamadığı anlaşılıyor, Çünkü bazıları belirli yasal etkiye yol açmaz. Bununla birlikte anlaşmaların çoğu herhangi bir yasal yükümlülük olmada iki veya daha fazla ülke tarafından sonuçlandırılır. Bu nedenle, bu anlaşmalar katılımcı Devletleri kısıtlamayan anlaşmalar olmasıyla birlikte onlara değer vermemek veya uymamak yasal sonuçlara yol açmaz (Naimi, 2010, s. 180).

1.5 İkili anlaşmaların önemi

- Devletler arasındaki ekonomik, politik ve sosyal ilişkileri geliştirir. Ayrıca, anlaşmaların imzalanması ve Ticaret yoluyla çeşitli alanlarında ticaret işbirliğini teşvik etmektedir.
- Çeşitli alanlarda ekonomik değişim sürecini teşvik etmede ve ülkeler arasındaki ticaret ve yatırımı arttırmada önemli bir role sahip olmasının yanı sıra kaynakların verimli bir şekilde kullanımına katkıda bulunur, bu da üretim oranını yükseltmeyi ve iki ülke arasındaki tüm kaynak ve ürünlerdeki rekabeti küresel düzeyde arttırmayı mümkün kılar. Bu durum, insanlara yansır ve yüksek düzeyde gelişme ve medeniyet ilerlemesi ile yaşam standartlarını yükseltir.
- Ülkenin pazarlama araştırmasının ve pazar boyutunun fırsatlarını genişletmeye yardımcı olur. Bilindiği gibi, devlet tek başına kendi kendine yeterli olamaz. Veya ürettiği her şeyi çeşitli projelerde ve anlaşmalarda veremez. Ayrıca devlet diğer ülkelerle Ekonomik

İşbirliği ve ticaret alışverişinde bulunur ve bu da mal ve hizmetlerin pazarlama ve üretiminin genişlemesine yol açar. Aynı zamanda üretimi artırmak ve üye devletler arasında mevcut kaynaklara göre ülkeler arasında iş bölmek için çalışır. Bazı raporlar aracılığıyla, düşük maliyetli ve artan satış hacimlerinin işletme şirketleri arasındaki ekonomik işbirliğinden kaynaklandığını göstermektedir.

- Devletin ekonomik büyümesi anlaşmalar sayesinde, uzun vadede ekonomik büyüme ve sermayenin serbest dolaşımı için fırsatlar artmaktadır. Bunun nedeni, pazarın yurt içinde ve dışında yayılması ve çeşitli alanlarda yatırım için yeni fırsatların ortaya çıkmasıdır. Aynı zamanda ülkelerdeki üretim ve hizmet projeleri de önemli ölçüde artmaktadır.
- Ekonomik değişim koşullarını iyileştirmeye yardımcı olur ve üye devletler arasındaki ticaret alışverişi sayesinde, ticaret ve ekonomik işlemlerde anlayış ve yakınlık seviyesi artar. Ayrıca üye olmayan Devletlere uygun gördükleri şekilde başka koşullar da uygulanabilir. Aynı zamanda anlaşma imzalayan devletler, birbirlerine başka avantajlar ve fırsatlar sunabilir ya da bazı malların üretim miktarını ve bunların nasıl işlem gördüğünü, arttırılıp ve azaltılacağını kontrol edebilir.
- Sözleşmeyi imzalayan devletler arasında istihdam oranları artmaktadır. anlaşmaların imzalanmasıyla, iki ülke arasındaki Yatırım hacmi büyüyor. Üretim projeleri çeşitli alanlarda katlanıyor ve pazar büyüklüğü genişliyor, bu da iki ülkedeki istihdam oranını artırıyor ve bu alanda istihdamın yoğun olduğu ülkelere az olduğu ülkelere aktarma imkanı doğuyor (Al-Buz, 2011, s. 35).

1.6 İkili anlaşmaların sonuçlandırılma aşamaları

İkili ve çok taraflı uluslararası anlaşmaların yanı sıra diğer sözleşmeler ve anlaşmalar, tüm imzacılar tarafından onaylanan ve imzalanan resmi bir şablona ulaşmak için çeşitli aşamalardan geçmektedir. Bazen bir anlaşma denir, bazen anlaşmanın türüne bağlı olarak bir tüzük denir. Bu nedenle, bu anlaşmalar veya sözleşmeler çeşitli türlerinde ne olursa olsun, uluslararası ve bölgesel niteliktedir ve sonuçlanma süreci, nihai aşamaya ulaşmak için yerli ve yabancı yasal hükümleri göz önünde bulundurur. Bu nedenle, anlaşmalar çok sayıda ve düzenli aşamaya tabidir.

Bu aşamalar şu şekilde temsil edilir:

1.6.1 Müzakere aşaması

Müzakereler “Taraflar arasında yapılacak anlaşmaları düzenleyen belirli bir anlaşmaya varmak için iki veya daha fazla devlet veya uluslararası kuruluşun temsilcileri arasında resmi kimlik bilgileriyle farklı görüş alışverişi” şeklinde tanımlanır (Moussaoui, 2008).

Ayrıca, anlaşmaların kapsamı belirli bir konuda sınırlı değildir. Müzakere etmek isteyen devletler arasındaki diplomatik ilişkileri düzenleyebilir ve aralarında ekonomik, yatırım ve yasal ilişkiler de olabilir (Abdul Karim, 2009, s. 246).

Yasal olarak, müzakere süreci bu görevi yerine getirmek için devlet Anayasasınca atanan kişiler tarafından yürütülür, Devlet Başkanı veya resmi kimlik bilgilerine sahip herhangi bir kişi anlamına gelir. Bu belge Devletin yetkili makamı tarafından verilmelidir (Cumhurbaşkanı) Bu kişi veya kuruluşu müzakere sürecine atamak ve devleti resmi olarak temsil etmek veya antlaşma metnini kabul etmek ve ayrıca devletin sözleşmede belirtilen yükümlülükleri veya sözleşmeyle ilgili diğer davranışları kabul ettiğini ifade etmek için belgeleme görevinde bulunmalıdır. Bu nedenle müzakere süreci Yürütme yetkilerinin çerçevesi içerisinde yer alır (Dışişleri Bakanı, Maliye Bakanı, uluslararası işbirliği Bakanı, Ticaret ve Sanayi Bakanı, müzakere için başka bir ülkeye gönderilmiş bir Büyükelçi veya sözleşme ile ilgili herhangi bir diplomatik figür). Resmi müzakereci, yatırımla ilgili konularda uzmanlaşmış bir dizi asistan ve uzman tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, müzakere üyelerinin sayısı da anlaşmanın önemine ve devletin olanaklarına bağlı olarak değişir. Örneğin, sanayileşmiş ülkelerde farklı ilgili sektörlerde uzmanlaşmış çok sayıda

uzman bulunmaktadır. Fikri mülkiyet, iş hukuku, mülkiyet hukuku ve uyuşmazlık çözümü uzmanları gibi. Ayrıca, bazı gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle Arap ülkeleri bu alanda uzmanlaşmış kadroların bulunmadığı da belirtilmelidir ve çalışanları söz konusu Bakanlığa göndermekle yetinirler. Müzakere ile ilgili konuların önemi ve duyarlılığı nedeniyle, yatırım, ticaret veya olağanüstü teknik beceri ve yönetim gerektiren diğer yönlerle ilgili olup olmadıkları devletteki yüksek makamlar ve karar veren kişiler tarafından büyük dikkat gerektirir (Fathi, 2004, s. 37).

Müzakereler önerileri içerir ve bazen ikili bir devlet sözleşmesi modeli gerektirir, diğer taraf da tartışmaya açık karşı teklifler sunar ve bir süre sonra, teklifler tarafların rızasına dayanarak kabul edilir. Bu aşamada, tartışma oturumlarında yer alan sözlü müzakerelere dikkat edilmelidir, çünkü bunlar, belirsiz olan bazı noktaların açıklığa kavuşturulmasında veya anlaşmanın uygulanmasında zorluk çeken bir çatışma durumunda önemli bir rol oynayan hazırlık çalışmaları olarak kabul edilir (Fatima Al-Zahra , 2013, s. 39).

1.6.2 Anlaşmanın düzenlenmesi veya hazırlanması

Müzakere aşamasındaki konular ve konular üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra, Sözleşmenin imzalanmasının ikinci aşaması gelir; bu da tarafların imzası için yazılı olarak Sözleşmenin yazılması ve hazırlanmasıdır. Bu bağlamda hazırlık süreci sadece teknik değil, aynı zamanda tüm taraflar için yasal olarak bağlayıcıdır ve sadece tüm tarafların rızası ile değiştirilebilir. Ayrıca Viyana Antlaşması "Antlaşma metninin tüm katılımcı devletlerin rızası ile kabul edileceğini" belirtmektedir (Birleşmiş Milletler, 2011).

Bu aşamada önemli bir konu vardır ki oda devletlerin egemenliği ve resmi dili ile aralarındaki eşitlik sorunu ile ilgili olan antlaşmanın dilidir. Bu nedenle, bir antlaşma hazırlanırken kabul edilmesi gereken birkaç düzenleme vardır (Sultan, 1962, s. 212).

- 1- Tek dil sistemi, Arap ülkeleri veya aynı dili konuşan diğer yabancı ülkeler gibi anlaşmalarda bir dili olan ülkelere uygulanır.
- 2- İki dilli Sistem aynı yasal argümana sahiptir ve birbirlerinin dilini anlayan eyaletlerde uygulanır. Örneğin, Arap ülkeleri ile Türkiye gibi Arap bölgesi dışındaki diğer ülkeler arasındaki anlaşmalar. Anlaşma Arapça ve Türkçe olarak düzenlenmiştir ve her ikisi de aynı yasal argümana sahip olur.

- 3- Üç dilli sistem. Bu kurallara uygun olarak, Antlaşma üç dilde yazılır ve bir dil anlaşmazlık sırasında taraflara için benimsenir. Örneğin, antlaşma Arapça, Türkçe Ve İngilizce olarak hazırlanır ve bazı konularda anlaşmazlık veya yorumların olması durumunda İngilizce dili aracı olarak kabul edilir.
- 4- Bir dilin benimsenmesiyle dört dilli sistem, onlar için bir argüman olacak ve anlaşmazlıklar veya çeşitli tartışmalar olması halinde tarafları bağlayıcı olarak kullanılır. Bunun bir örneği, anlaşmanın Arapça, Türkçe, Fransızca ve İngilizce olarak hazırlanmasıdır ve İngilizce, tarafların arabulucu bir dil olarak kabul edilir (Ali, 2010, s. 9).

Anlaşmalar yapısal olarak üç bölüme ayrılmıştır:

- a) Başlangıç: Anlaşmanın önsözüdür ve anlaşmanın taraf sayısı, amaçları ve konuları açısından anlaşmaya ilişkin genel ilkeleri içerir. Ayrıca, tarafların teşhisi ve genel hedefler gibi sözleşmelerle ilgili belirli konuların belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Aynı zamanda yatırım, ticaret sürecini ve sermaye hareketini ve yatırım gelişimini teşvik etmesinin yanında anlaşmalı tarafların isimleri ve amaçları da belirtilmiştir.

Aynı şekilde, yeni ve modern bir şekilde aracılık edilen ve Amerika tarafından serbest ikili değişim anlaşmaları ve modern anlaşmalar gibi imzalanan ikili anlaşmalar da vardır.

Uluslararası yatırım ve ilgili yasaların son gelişmelerine ayak uyduran yeni ve çeşitli hedefler taşır bu hedefler aşağıda belirtilmiştir:

- İkili ticaret konularında taraflar arasındaki sınırların ortadan kaldırılması ve Ülkedeki mevcut kaynakların (insan, hayvan, bitki) sağlık koşullarını oluşturmak.
- Uluslararası ticaret ve yatırımda ticari dolandırıcılık ve rüşvetin ortadan kaldırılması için şeffaflık ilkesini desteklemek ve teşvik etmek ve Uluslararası Çalışma politikasının kural, hüküm ve yasalarının güçlendirilmesi, Çevrenin potansiyel risklerden korunması, geliştirilmesi ve uygulanması. Ayrıca işçilerin koşullarını iyileştirmek ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde çalışmak. (Amerika, Bahreyn ve Fas arasındaki serbest değişim anlaşmasının hazırlanması).

Genel olarak, içtihat, önsözün, bir antlaşma veya sözleşme metninin herhangi bir şekilde özelliği olan yasal güç tarafından karakterize edilmediğini, aksine sözleşmeyle ilgili belirli konuları düzenlemek ve yorumlamak olduğunu düşünmektedir (Birleşmiş Milletler, 2011).

- b) Anlaşma metni: İmzalanacak anlaşmaya göre belirli bölümleri veya fasılları ve sayı değişikliklerini içerir ve ikili anlaşmalar uzun bir süre geçerli kalmaktadır. Maddeleri de çok çeşitlidir. Bunun birçok örneği vardır, onlardan biri Serbest değişim Anlaşması ve Amerikan Uluslararası yatırım modelidir. Bu, tarafların tüm hipotezleri öngörme isteğini gösterir. Genel olarak, ikili ticari anlaşmalar, anlaşmaların uygulama alanı ile ilgili olarak yer, zaman, taraf sayısı, materyaller ve sözleşmenin diğer Son Hükümlerin yürürlüğe girmesi, süresi ve sona erme tarihi açısından ayrılır (Sami, 2005, s. 181).
- c) Ekler: Sözleşmelerin önemli bir konusudur ve sözleşmenin metni ile aynı yasal karaktere sahiptir. Ayrıca anlaşmanın rolü, anlaşmalarla ilgili belirli noktaları ve konuları açıklığa kavuşturmak veya uygulama alanlarını sınırlamak için de önemlidir (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 24).

1.6.3 Anlaşmanın imzası

İmza, bir devletin anlaşmada müzakerelerin ve Antlaşma taslağının tartışılmasını sonuçlandırılması ve belirtilen yükümlülüklere ve maddelere rızasını ifade ettiği prosedür olarak tanımlanır. Bu imzayı antlaşmaya katılan devletlerin temsilcileri atar. Ayrıca, antlaşma metninin belgelenmesine izin veren yasal süreç ve antlaşmanın müzakere aşamalarının sona erdiğini ve tamamlandığını ilan etme anlamına gelir. Bu aşamada, şekil anlaşmalar ve basitleştirilmiş formdaki anlaşmalar olmak üzere iki tür antlaşma arasında ayırım yapmak gerekir (Viyana Sözleşmesi, 1969).

Şekil anlaşmalarında: Sözleşme metni imza tasdikli olarak kabul edilir. Ancak bu sadece bir proje olarak kalır ve şekil anlaşması imzalandıktan sonra devlete bağlı kalmaz, fakat devletin özellikle antlaşma içeriğini ve hedeflerini boş kalmaması gibi belli başlı şeyleri kontrol etmesi gerekir. Viyana Sözleşmesinin 18. maddesi,” devlet, aşağıdaki durumlarda Sözleşmenin amacını veya amacını bozan eylemlerden kaçınacaktır”.

- Devlet anlaşmayı imzalaması, kurucu belgelerini onaylamaya tabi olarak vermesi veya antlaşmaya taraf olmak için kabul etmesi.
- Bir devlet, yürürlüğe girene kadar sözleşmeye bağlı olmayı kabul ettiğini ifade ederse, bu tür bir uygulama gereksiz yere ertelenmeyecektir. Ayrıca iyi niyet ilkesi bu yükümlülüğün temelidir (Ali, 2010, s. 9-10).

Basitleştirilmiş formdaki anlaşmalar hakkında konuşulduğu zaman, devletin bu anlaşma ile olan ilişkiyi kabul ettiği anlamına gelir. Böylece, bir antlaşma imza üzerine kesin olarak sonuçlandırılabilir. Ayrıca imza devlet için bağlayıcıdır ve onay, tasvip veya kabul gerektirmez. Aynı zamanda bu tür, basitliği ile ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle deneyim alışverişini ve ortak işbirliğini teşvik eden anlaşmalar yaparken, devletlerin egemenliğini etkilemeyen eylemler yoluyla devletler arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olur. Sonuç olarak bu anlaşmalar, resmi prosedürlere, özellikle de yasama organının önceden değerlendirilmesine tabi değildir. Bundan bağımsız olarak, resmi anlaşmalar ile basitleştirilmiş formdaki anlaşmalar arasında nesnel bir ayrım veya zorunlu tercih yoktur ve sürdürülmesi gereken genel bir kural vardır, oda aralarındaki yasal eşitlik (Birleşmiş Milletler, 2011, s. 25).

Bu aşamanın özeti (imza) devlet yetkilileri tarafından anlaşma metninin altında olacak şekilde imzalamaktır. İmzanın yanında, imzayı atan yetkililerin tam adı yazılmalıdır. Tıpkı Viyana anlaşmasının 10. maddesinde hükümete geri dönüşte bulunmak koşuluyla bir imzanın var olabileceğini de öngörmesi gibi.

(Signature adreferendum) veya devletlerin temsilcileri tarafından baş harfleri (paraphe) ile ve yetkili makamlar tarafından onaylanması gereken geçici bir imza olarak kabul edilir (Fatima Al-Zahra , 2013, s. 39).

1.6.4 Anlaşmanın onaylanması

Uluslararası anlaşmalarda olduğu gibi, anlaşmanın ilgili taraflarca imzalanması, Onay aşamasında ifade edildiği gibi, tüm taraflar için etkili olacağı başka bir prosedüre ihtiyaç vardır (Sultan, 1962, s. 214-220).

Onay, "devlet için bağlayıcı olan anlaşmaları onaylamak için yasaya göre yetkili makamlar tarafından yapılan bir beyan" olarak tanımlanır. İmzalama ise, gerekli rsmileştirmenin yapıldığı rutin bir işlemdir. Bu nedenle, bir Antlaşmanın sonucunun, tüm aşamalarına tabi olmadığı ve devletlerin temel Yasası tarafından kontrol edilmediği sürece nihai ve eksiksiz olmadığı belirtilmelidir. Ayrıca, tüm bu konuların nihai yönetiminin ulusal hukuk sistemine uygun olduğundan emin olunmalıdır. Bundan dolayı, bir Anlaşmanın onaylanması, bir devletin antlaşma ile kesin olarak bağlandığını kabul ettiği anlamına gelir (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 27).

Onay süreci, onay için yasama makamları tarafından onay aşaması ve Devlet Başkanı tarafından onay aşaması olmak üzere iki aşamadan geçer. Bu nedenle, birçok çağdaş anayasal sistemde yer alan anlaşmaların onaylanmasında ortak yasama ve yürütme yetkileri ilkesi uygulanır (Ali, 2010, s. 10).

Bu bağlamda, Devlet Başkanından önce yasama organı tarafından onaylandıktan sonra gerçekleşen bazı anlaşmalar vardır. Bu tür anlaşmalar uluslararası ticaret düzenlemesi ile ilgili ve devletin mali yükümlülükleri ile ticaret anlaşmaları, yasal nitelikteki anlaşmalar, kişilerin durumunu içeren anlaşmalar gibi egemen niteliktedir ve devletin sınırları ve stratejik güvenliği ile bağlantılıdır. Ayrıca ticaret anlaşmaları ve yatırım koruması da bu tür resmi antlaşmaların bir parçasıdır.

Son olarak, gerekli bazı şekilsel işlemler olmalıdır: Bunlar taraflar arasında doğrulama belgelerinin karşılıklı Değiş tokuşudur. Bu işlem resmi kayıtlarda, onama değişimi başlığı altında bulunur. Ayrıca, işlem genellikle anlaşmalı devletlerin başkentlerinden birinde gerçekleşir. Çok taraflı anlaşmalar için kararlaştırılan belirli bir devlet veya kuruluşla onayların yatırılması işlemine tabidirler.

Onay, devletin takdirine bağlıdır, yani devlet kabul etmek zorunda değildir ve uluslararası sorumluluğun sonuçları olmadan onaylayıp onaylamama hakkına sahiptir (Birleşmiş Milletler, 2011, s. 25).

1.7 İkili anlaşmaların türleri

1- Yatırıma Teşvik ve onun korunması Anlaşması: bu anlaşmanın temel amacı, anlaşan iki ülkenin vatandaşlarının ve diğer ülkedeki ortaklarının yatırımlarını teşvik etmek ve ticari

ve endüstriyel faaliyetlerin geliştirilmesine ve teşvik edilmesine yardımcı olan temeller ve çerçeveler oluşturarak korumaktır. Bu anlaşmanın avantajlarından biri ise, yatırımları ve getirilerini kısıtlamalardan veya koşullardan aktarma özgürlüğüne izin vermesi ve Hızlı ve adil tazminat ile telafi edilen genel bir amaç olmadıkça kamulaştırılmasıdır.

- 2- Gelir ve sermaye üzerinde çifte vergilendirmeden kaçınma anlaşmaları: Bu Sözleşmenin temel görevlerinden biri, anlaşan taraflar arasında sermaye çekmek için uygun bir iş ortamı yaratmaktır; bu, aynı zamanda, vatandaşların ve diğer anlaşan devletlerin kurumlarının çifte vergilendirmede kaçınmaları için önlem almak için temel amacı da vardır. Vergi ödeme, sadece gelir ve Gelir Vergisi, kar payı, hava taşımacılığı, işletmelerin karı, imtiyazlar telif ücretleri, serbest ticaret, sermaye kazançları, emeklilik, hükümet, hizmet, miras, vb. kişiler için işletmelerin ve şirketlerin kar bakımından, anlaşan devletlerden birinin yapacağı bu sözleşme ile sağlanır (Muhammad & Othman, 2015).
- 3- Hava taşımacılığı faaliyetlerinden elde edilen gelirlerde vergi muafiyeti anlaşmaları: Bu anlaşma, taraflardan birine ait kar ve kazançlar bakımından anlaşan taraflar arasında karşılıklı muafiyet istenmektedir. Uluslararası hava taşımacılığında uçağın işletilmesinin, bu tür bir operasyondan kaynaklanan gelire ek olarak, karşılıklı ilke uygulanmasını amaçlamaktadır.
- 4- Ekonomik, ticari ve teknik işbirliği sözleşmesi: bu anlaşmanın amacı, iki ülkede yürürlükte olan hüküm ve yasalara uygun teknik işbirliğini geliştirilmesidir. Aynı zamanda, malların, hizmetlerin ve sermayenin akışına elverişli koşullar yaratmanın yanı sıra, taraflar arasında tam özgürlüğe dayalı ortak yatırımların transferi yoluyla ortak çıkarılara ve karşılıklı yararlarına dayalı ticaret işbirliğini geliştirmektir (Youssef & Mohsen, 2020).

1.8 İkili anlaşmalar ve diğer benzer kavramlar

İkili anlaşmalar, diğer benzer kavramlardan birkaç noktada farklılık gösterir ve bunların en önemlileri şunlardır:

1.8.1 İkili anlaşmalar ve ikili projeler

İkili anlaşmaların tanımı üzerine, bunların uluslararası hukuk hükümlerine tabi uluslararası bir antlaşma olduğu ve uluslararası anlaşmaların tüm genel koşullarını ve ilkelerini uyguladıkları anlaşılıyor. İkili projeler ise, belirli bir ekonomik faaliyette bulunmayı amaçlayan ve hukuk biçiminin kararlaştırıldığı iki devlet tarafından ortaklaşa kurulan uluslararası bir projedir. Böyle bir projenin belirli biçimleri vardır; bu da, şirketin Sözleşmeye Taraf Devletlerden birinin vatandaşlığına sahip olduğu uluslararası nitelikteki ulusal bir şirket şeklinde olabilir, ancak onaylanması ve uluslararası hukuk hükümlerine ve yasalarına tabi olması gerekir (Mustafa, 1990, s. 115).

Ortak ikili proje hakkında konuşurken, yabancı unsuru yerel projelere dahil etmek isteyen ev sahibi ülkenin iç hükümlerine ve yasalarına tabi olma koşulu değerlendirilmelidir. Bu ortak girişim yerli sermaye ile ortaklaşa bir yabancı yatırım olduğu anlamına gelir, aynı zamanda ev sahibi Devletin iç hukukuna göre katılmak ve kar etmek bu projenin yüzdesini belirlemektir.

İkili anlaşmaların sadece uluslararası hukuk kişileri arasında yapıldığı bilindiği gibi özellikle iki devlette, ikili ortak bir proje, özel bir şirket ya da bireysel veya birkaç şirket olabilir aynı zamanda özel ya da kamu kurumları şeklinde de olabilir (Ben Saghir, 2010).

Ortak girişime tüzel kişi için projedeki hissedarların isimleri ile belirlenir. Bir kamu sektörü veya özel sektör olabilir, bu nedenle projedeki tüm hissedarlar (yerli veya yabancılar) özel sektöre ait olurlar. Ortak proje, ev sahibi ülkenin yasaları tarafından öngörülen sıradan bir Ulusal şirket şeklinde olacaktır.

Bu bağlamda, proje, hükümet veya organlarından biri bir sermaye projesine yabancı yatırım yaptığında normal bir ulusal şirket oluşturmaktır. Ayrıca ev sahibi ülkenin vatandaşlığına da sahiptir, ancak diğer ulusal şirketten, şirketlerin katılımı için belirli muafiyetler veya ayrıcalıkları vardır (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 27).

1.8.2 İkili anlaşmalar ve uluslararası teknoloji transferi sözleşmeleri

Sözleşmeler arasındaki ayrım konusunda **contact** ve **Accord** arasında uluslararası hukuk tarafından gündeme getirilen keskin ve geniş bir tartışma vardır. Uluslararası ekonomik hukuk alanında, bazılarının yabancı kişilerle yapılan devlet anlaşmasının özelliklerinden etkilendiği ortaya çıkmıştır. Özellikle uluslararası hukuk veya genel hukuk ilkeleri test edilebildiğinde, yasa ilişkilere uygulanmalıdır ve bu tür bir uluslararası anlaşmanın, ülkelerin uluslararası hukuk insanlarıyla yaptığı diğer anlaşmalar gibi olduğu söylenir. Oysa ki diğer insanlar bu açıklamayı kabul etmez. Teknoloji transferi için devlet sözleşmeleri konusundaki bu anlaşmazlık nasıl aşılabilir?

Alman hukukçu Bokstiegel liderliğindeki bu eğilimin savunucuları, teknoloji transfer anlaşmalarının diğer uluslararası anlaşmalar gibi bir anlaşma olduğuna inanıyor ve bu nedenle sözleşme teriminin conventio 'a dayanarak Yasal anlaşmalar oluşturmayı amaçlayan uluslararası anlaşmaya bir referanstır. Bu hukukçunun, iki devlet arasında belirli sonuçları ve sonuçları olan bir anlaşma yapma fikrini amaçlayan tüm bu şartların yerine getirilmesini birleştirme ihtiyacını gördüğü fikrindedir. Anlaşma ve sözleşme terimleri, uluslararası eylem prosedürlerine uygun olarak kullanıldığında eş anlamlı olarak kabul edilir.

Bu eğilimin ışığında, bazı savunucuları, teknoloji transferi için devlet anlaşmalarının doğal olarak anlaşmalar Yasası ile ilgili olduğuna ve aşağıdaki koşulları yerine getirmeleri durumunda ikili anlaşmalardan farklı olmadığına inanmaktadır:

- Anlaşmanın uluslararası bir anlaşma imajında yapılması.
- Taraflar, ister devlet ister yasa ile bunu yapmaya yetkili kamu makamlarından biri olsun, uluslararası hukukun bir kişisi olmak zorundadır.
- Anlaşan tarafların, anlaşma sırasında belirli kamu eylemlerini uygulamamalarını zorunlu kılan yasal bir etki olmalıdır.
- Taraflardan biri sözleşme şartlarının ihlali nedeniyle anlaşan Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar ortaya çıktığında uluslararası tahkim mahkemesine başvurulması.
- Sözleşme, tarafların iradesinden kaynaklanan, anlaşan devletin ulusal Hukukunun ve ortaya çıkan anlaşmazlıkların neticesidir.

Başka bir görüş, devletin sözleşmelerinin, teknoloji transferi için sözleşmeler olsun ya da olmasın, ekonomik kalkınma amaçlarını hedeflemesiydi ve bu sözleşmeler uluslararası sözleşmeler kapsamına girmez. Devlet hukuku, uluslararası hukukun veya genel ilkelerinin, Sözleşmenin Viyana antlaşmalar hukuku Sözleşmesi anlamında uluslararası bir sözleşmeye dönüştürülmesiyle takip edilmeyen sözleşme ilişkisine uygulanması gereken kurallar ve hükümler olması koşuluyla sözleşmeyi zayıflatma eğilimindedir (Ben Saghir, 2010).

Anlaşıldığı üzere ister ekonomik ister politik olsun, anlaşmayı içeren unsurların, temanın doğrudan Uluslararası antlaşma hukukunun uygulama kapsamına girdiğini düşünmesi mümkün değildir. Bir sözleşme kabul edilebilse bile sözleşmenin yürütülmesini sağlamak isteyen garantileri kabul edilir (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 12).

1.8.3 İkili ve çok taraflı anlaşmalar

- 1- Taraf sayısı bakımından: İkili anlaşmalar sadece iki devlet arasında yapılan anlaşmalar olarak tanımlanırken, çok taraflı anlaşmalar ikiden fazla devlet arasında yapılan anlaşmalar olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, ikili anlaşmalar taraf sayısı bakımından çok taraflı anlaşmalardan farklıdır ve ayırım sadece anlaşmaya katılan taraf sayısı açısından yapılır. Örnekler arasında 124 devlet tarafından imzalanan 1949 Cenevre savaş mağdurlarının korunması anlaşması, 28 devlet tarafından imzalanan 1919 Fransa Anlaşması, 150 Devlet tarafından imzalanan 1969 Moskova nükleer testlerin kısmen yasaklanması Anlaşması ve 51 devlet tarafından imzalanan 1945 Birleşmiş Milletler Şartı sayılabilir (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 12).
- 2- Sözleşmelerin uygulanmasına başlama alanında: İkili anlaşmalar için, yürürlüğe girme tarihi taraflar arasındaki anlaşmaya göre karşılıklı onay olacaktır. Tüm onaylar yatırıldığında, imzalama aşamasında, imzalandıktan veya onaylandıktan sonra da olabilir, belirli bir süre iki devlet arasındaki anlaşmaya göre iki ay civarlarında olabilir ve uygulamanın başlaması için zaman dilimini belirlemek, uygulamayı sağlamak ve gerekli tüm önlemleri almak için önemli bir araçtır.

Çok taraflı anlaşmalar için, uygulamanın başlama tarihi anlaşmalara göre değişir. Bazı anlaşmalar, Atlantik Anlaşması gibi tüm onayların uygulamaya başlamadan önce yatırılması gerektiğini şart koşar. Bazı anlaşmalar ise uygulamaya başlamak için bazı devletlerin

onaylarını gerektirir, çünkü bu devletler anlaşmada özel bir öneme sahiptir veya bu anlaşmanın uygulanması bu devletler ve anlaşmaya katılımları ile ilgilidir. Bazı anlaşmalar ayrıca, Avrupa İnsan Hakları anlaşması gibi belirli sayıda imza veya belirli sayıda örgütlü Devlet elde etme ihtiyacını da sağlar. Ayrıca uluslararası anlaşmanın uygulanmasının belirli bir onay aşamasından bir ay veya daha uzun bir süre sonra başlamasını sağlayan birçok koşul daha eklenmiştir (I.H, 1966).

3- İkili anlaşmalar katılımına göre: İkili anlaşmalarda katılım yoktur, iki devletle sınırlıdır. Çok taraflı anlaşmalarda ise, anlaşmanın şartlarına uygun olarak uluslararası sözleşmelere katılım olur. Katılımın, antlaşma taraflarına taraf olmayan bir devletin taraf haline gelmesi usul yarasını tanımlar. Viyana anlaşmalar hukuku Sözleşmesi'nin 15. maddesi, devletin rızasını ve bir Anlaşmanın karışıklığını ayırt etmenin bir yoludur.

Çok taraflı anlaşmalar, katılımın antlaşma tarafından belirtilen belirli devletlerle sınırlı olduğu durumlar dışında, genellikle devletlerin katılımına izin verilir. Örneğin, daha önce belirli bir anlaşmayı imzalayan ve yenilemek isteyen veya uluslararası bir kuruluşun üye ülkeleri, kıtalar ülkeleri veya belirli bir coğrafi alan gibi devletlerle sınırlı olan önceki sözleşme veya anlaşmalarda bazı değişiklikler üzerinde çalışan Devletler, bu durumda katılım basit veya şartlı olur (Alwan, 2003, s. 58).

4- Tercih edilmeyen konular alanında: İkili anlaşmalarda, tercih edilmeyen konular zor kabul edilir, Bunun nedeni ise, anlaşmaların taraflara sınırlı karşılıklı yükümlülükler getirmesi ve tazminatın veya karşılık gelen fiyatın da diğer tarafa bağlı olmasıdır. Bu nedenle, tercih edilmeyen konuların yasal olarak onaylanması kabul edilemez.

Çok taraflı anlaşmalar alanında ise, tercih edilmeyen konular yasaldır, çünkü anlaşmalarda herkesin katılımına açık olan genel kurallar ve hükümler vardır ve anlaşmalara katılmakta veya katılmamakta özgür oldukları için, bir tercih edilmeyen konulara başvurur hatta bazen onlara katılım derecesini sınırlarlar (Ben Saghir, 2010).

5- Anlaşma hükümlerinin ihlali alanında: İki taraflı antlaşma hükümlerinin bir tarafça ihlali, diğer tarafa, sözleşmenin tamamen veya kısmen sona ermesi veya askıya alınması için bir temel olarak bu ihlali sürdürme hakkını verir. Bu tür bir ihlalin ortaya çıkması ikili anlaşmalarda nadir olarak kabul edilir. Çok taraflı anlaşmalarla ilgili olarak, durum ikili

anlaşmalarından oldukça farklıdır ve birden fazla çözümün yolunu açtı. Viyana Antlaşması'nın 60. maddesinin ikinci paragrafında belirtildiği gibi, bu konuda birden fazla çözüm mevcuttur: "Taraflardan biri tarafından çok taraflı bir antlaşma hükümlerinin temel bir ihlali" aşağıdaki gibidir:

- Bir tarafın diğer taraflara bu ihlali göz önünde bulundurulur ve ikisi arasında toplu bir karar alınır. Anlaşmanın tamamen veya kısmen çalışması durdurulur veya tüm taraflar ile devlet arasındaki hak veya tüm taraflar arasındaki ilişki tamamen sona erdirilir.
- Anlaşmanın bu ihlali, doğrudan etkilenen tarafa hak verir ve anlaşmanın tamamen veya kısmen sözleşmeyi ihlal eden devlet ile arasındaki ilişkide askıya alınması için bir temel oluşturur.
- Bu tür bir ihlal, anlaşmanın hükümlerini ihlal eden Taraf dışındaki herhangi bir tarafın bunu dikkate almasına ve anlaşmanın tamamen veya kısmen sona ermesi için bir temel olarak karar vermesine izin verecektir. Anlaşmanın niteliği, hükümlerinden birini ihlal ederse, anlaşma kapsamında olan gelecekteki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak tüm Tarafları temel olarak etkiler.

Sonuç olarak, anlaşmaya taraf devletlerin, ikili anlaşmalarda olduğu gibi, diğer tarafın ihlali karşısında anlaşmanın sona ermesini talep etmelerine izin verilmez ama tüm anlaşan taraflar arasında anlaşmasının sonlandırılması ya da kesilmesi ile ilişkilerinde uymaları ve karşılıklı ilişkileri askıya almayı kabul etme hakları bulunmaktadır (Ben Saghir, 2010).

1.8.4 İkili anlaşmalar ve yatırım sözleşmeleri:

İkili anlaşmalar, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere bazı durumlarda yatırım sözleşmelerinden farklıdır.

Birinci fark:

Temel olarak yasal bir bakış açısından, ikili anlaşmalarda, gelenek veya görenek kuralları, dayandıkları yasal dayanaktır ve temel yasa olarak kabul edilir. Yatırım anlaşmalarının yasal temeli ise, devletlerde geçerli olan yasal sistemlerin çoğu, yani yasa veya özellikle anlaşmanın geçerlilik koşullarını belirleyen Medeni bir Kanun'dur.

İkinci fark:

Aradaki fark, hâkimin sözleşmenin geçerliliğini izlemeye müdahalesinin özgürlüğünde yatmaktadır. İkili sözleşmelerde, hakimin belirli bir sözleşmeyi gözden geçirmesi için tam bir özgürlüğü yoktur. İkili anlaşmalarda ise, gelenek veya görenek kuralları, dayandıkları yasal dayanaktır ve temel yasa olarak kabul edilir.

Üçüncü fark:

Bu fark, şiddet ve zorlamanın rolü etrafında döner, iç sistemdeki şiddete izin verilmez ve rıza kusuru olarak hizmet eder ve zarara uğrayan tarafın zorlama veya şiddetin ağırlığı altında yapılan anlaşmayı feshetmesine veya iptal etmesine izin verilir (Alwan, 2003, s. 60-61).

Yatırım anlaşmaları, ikili anlaşmalarla çeşitli durumlarda benzetilir onlardan bazıları:

- Memnuniyet ilkesi:

Anlaşan her iki tarafın da ikili anlaşmalarda ve yatırım sözleşmelerinde bir temel ve yasal unsurdur. Ancak yasayı ikili sözleşmelerden ayıran farklardan birisi, tarafların memnuniyeti veya memnuniyetsizliğini sormadan uymasını gerektirmesidir. Sözleşmeler ve yatırım anlaşmaları ise uluslararası veya ulusal olanlar da dâhil olmak üzere taraflar arasındaki toplam memnuniyete dayalı yatırımlar gerçekleştirir (Ben Saghir, 2010).

- Tarafların sözleşmesinin çalışma prensibi:

İkili anlaşmalar, Devletleri anlaşmada belirtilen tüm maddeleri uygulamaya zorlar. Ayrıca, yatırım anlaşmasını imzalayan tüm tarafların anlaşmanın hükümlerine saygı göstermesini gerektirir.

- Etkilerin ve sonuçların görelilik ilkesi:

Tıpkı ikili anlaşmaların etkilerinin başkalarına ulaşmadığı gibi, Yatırım sözleşmesinin etkileri ve sonuçları da başkalarını etkilemez, bu nedenle etki ve sonuç ilkesi yalnızca sözleşmeye bağlı taraflara uzanır (Kamwaq & Touahri , 2016, s. 13-14).

1.9 İkili anlaşmaların etkileri

İkili anlaşmaların taraflarını bağladığı iyi bilinmektedir, ancak etkileri diğer dolaylı tarafları da kapsayan istisnai durumlar vardır. Araştırmacı, anlaşmaların etkisini aşağıdaki noktalarda özetlemektedir:

1.9.1 Sözleşmelerin tarafları üzerindeki etkileri

Onaylandıktan ve yürürlüğe girdikten sonra ikili anlaşmalar, 1969 Viyana anlaşmasının 26.maddesinde belirtildiği gibi, " yürürlükte olan her Anlaşmanın tarafları üzerinde bağlayıcı olacağını ve iyi niyetle uygulanacağını" belirten taraflar üzerinde bir etkiye sahiptir. Bu, tüm yürütme, yasama ve yargı makamlarını kendilerine bağladığı ve etkilerinin iktidar değişikliği veya devlet içindeki mevcut siyasi sistemle bile devam ettiği anlamına gelir.

Daha önce, uluslararası hukuk kurallarının, devletler arasındaki ilişki dışında genel bir doğrudan hak ve yükümlülükler ilkesi oluşturmadığı ve belirli bir yasal mekanizmaya uygun olarak iç hukuk alanında hiçbir etkisinin olmadığı konusunda hâkim görüşler vardı. Ancak bu geleneksel görüşten sonra uluslararası hukuk gelişti. Birey, yasadan önce doğrudan görünür hale geldi ve bu da, iç sistemde doğrudan kendi kendini yürüten ve ulusal mahkemeler önünde bireyler tarafından çağrılacak anlaşmaların uygulanmasının önemine yol açtı (Al Douri, 2013, s. 45).

Uluslararası gelenek, özellikle mücbir sebepler veya gerekli durumda olan davaların varlığını gösterir. Örneğin, Arjantin devleti, ekonomisinin çöküşünden sonra ulusal para birimi "pezosu" ile ABD doları arasındaki denklik yasasının kabul edilmesinden dolayı karşılaştığı sorunlar dizisinde zorunluluk durumuna dayanması (Birleşmiş Milletler, 2011, s. 26).

1.9.2 Anlaşmaların başka taraflara etkisi

Normalde, anlaşmaların etkisi diğer taraflara yayılmaz, ancak anlaşmaların tabii olduğu önemli bir ilke vardır, o da göreceli etkidir. Bu da anlaşmaların rızası dışında diğer tarafları etkilemediği anlamına gelir. Anlaşmanın diğer taraflara zarar vermemesi veya fayda sağlamaması, diğer taraflar üzerinde başka herhangi bir yükümlülük veya hak yaratmaz.

Yürürlükte olan orantılılık ilkesine uygun olarak, anlaşmalara taraf olmayan başka bir devlet tarafından yazılı olarak açıkça kabul edilmesi koşuluyla (Viyana anlaşmasının 35.maddesine göre) anlaşmaların üçüncü taraflara bir yükümlülük getirdiği istisnai durumlar vardır. Anlaşmanın Devletlere veya başka taraflara haklar verdiği iki durum vardır (İbrahim, 1995).

- Diğer tarafların yararı için şartlar:

Viyana anlaşmasının 36. maddesi

1. Anlaşma metninden başka bir devletin hakkı, Anlaşmanın tarafları, metnin başka devlete, ait olduğu bir grup devlete veya tüm Devletlere ve üçüncü Devletlere bu hakkı vermeyi amaçlarsa ortaya çıkar ve anlaşma aksini sağlamadığı sürece başka devletin aksini belirtmediği ölçüde Rıza kabul edilir.
2. 1. fıkraya göre bir devlet hakkını kullanmak zorundadır ve belirlenen veya anlaşma uyarınca kurulan çalışma koşulları ile uyumlu olmalıdır.

Buna beyan olarak, anlaşan taraflar arasındaki anlaşmanın bir sonucu olarak başkalarının yararına katılmayı ve diğer taraflara belirli haklar vermeyi ve açıkça kabul edilmedikçe bu hakkı sağlamayı amaçlamaktadır ve bu, Sözleşme yükümlülüğünün taahhüt etmelidir. Bir anlaşma yükümlülüğünün kabul edilmesinden, bir devletin bunu yalnızca kabul eden Devletin Antlaşmasına tarafların rızası ile iptal edebileceği veya değiştirebileceği anlaşılıyor. Bu hakkı değiştirme arzusu durumunda, şartın bağlı olduğu Devletin rızası, "diğer bir devletin hakkı 36.maddeye uygun olarak ortaya çıktığında, başka bir Devletin rızası dışında iptal edilebilir veya değiştirilebilir olması amaçlandığı tespit edilirse, Sözleşmenin tarafları tarafından iptal edilemez veya değiştirilemez" diyen Viyana anlaşması No. 27, paragraf 2'ye göre kendi yararına alınmalıdır.

Sonuç olarak, ikili bir anlaşma sadece tarafları bağlar ve onlara yükümlülükler getirir, oysa böyle bir yükümlülüğü açıkça kabul etmedikçe, kendisine taraf olmayan devletlere yükümlülükler getirmez, bu durumda anlaşma taraf devletler ile diğerleri arasında böyle bir yükümlülüğü kabul etmek için başka bir anlaşma gereklidir (Ali, 2010, s. 16).

- Birinci devletin himaye koşulları:

Bu şart, yatırım, ticaret ve bir Sözleşmeye Taraf Devletlerin, aralarında imzalanan bir antlaşma uyarınca, bunlardan birinin başka bir diğer devlete verebileceği daha iyi ayrıcalıklardan yararlanmayı kabul ettiği diğer alanlardaki temel kurallardan biridir. İlk antlaşmanın yararlanıcı devleti, diğer devletle yapılan ikinci Antlaşmaya taraf değildir. Ayrıca Viyana anlaşması bu şartı ifade etmedi, ancak uluslararası hukuk Komisyonu şu anda bu şartla ilgili bir anlaşma üzerinde çalışıyor. Bu maddenin uygulanabilmesi için, bu maddeye katılan ilk anlaşmanın konusu ve ikinci anlaşma tarafından düzenlenen konu, ticaret ve yatırım ve alanları ile ilgili olarak aynı olmalıdır (Fatima Al-Zahra , 2013, s. 37).

1.10 Sözleşmenin feshi

Anlaşmanın sona ermesi, yürürlüğe girmeye devam etmeyeceği anlamına gelir. Aynı zamanda anlaşmaların, belirli bir zaman içinde başlangıcı ve sonu olur ve bundan dolayı uluslararası anlaşmaların feshi ile ilgili birçok durum vardır (Birleşmiş Milletler, 2011).

1.10.1 Anlaşmanın kendiliğinden sona ermesi

Anlaşmada, taraflara belirtilen hükümleri ve yükümlülükleri yerine getirdikten sonra bu duruma uygun olarak anlaşma sona erir. Böylece, sonuçlandırıldığı hedefe ulaşılır ve Anlaşma ihtiyaç halinde resmi bir belge haline gelir. Buna karşılık, anlaşmanın herhangi bir nedenle uygulanmaması veya uygulanma ihtimalinin olmaması, savaş ya da başka nedenlerden dolayı anlaşmayı sona erdirir, sebebi ise sonuçlandırıldığı amaca ulaşmamasıdır (Saadi, 2019, s. 40).

Anlaşma için belirli bir zaman sınırı varsa, zaman sınırının sona ermesi, anlaşmanın kendiliğinden sona ermesi anlamına gelir. Ayrıca, anlaşmanın sona erdiği bir olayın meydana gelmesiyle ilgili bir iptal maddesi sağlanır. Yani, bir olayda anlaşan taraflar üzerinde bir etkiye sahip olduğunda, anlaşma sona erir ve tarafların anlaşmayı feshetmek için bu ihlali çağırmasına izin veren anlaşma hükümlerinin temel ihlalinin sonucudur. (Al-Murshidi, 2016).

Bir devlet tüzel kişiliğini kaybederse ve ikili anlaşmalara taraf olursa, anlaşmanın kendi kendine sona ermesine neden olur. Fakat bu anlaşma çok taraflı bir antlaşmaysa, anlaşma

tüzel kişiliğini kaybeden tarafı etkiler ve anlaşma kalan taraflar arasında yürürlükte kalır (Bou Sultan, s. 356).

1.10.2 Sözleşmenin bir tarafın iradesiyle feshi

Antlaşmaya taraf bir devlet, antlaşmanın belirli bir geri çekilme süresinden önce diğer tarafa bildirmesi durumunda antlaşmadan geri çekilmesini istediğine karar vermek veya bu sürenin bitiminden önce geri çekilme için açık bir hüküm yoksa antlaşmada öngörülen sürenin sona ermesine kadar devlet tarafından takip edilmelidir (Al-Murshidi, 2016).

1969 Viyana anlaşmalar hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesi, antlaşmayı çevreleyen koşullarda önemli bir değişiklik olması durumunda geri çekilmenin gerçekleşmesine izin verir, bu da belirli bir durumda koşulların değiştirilmesiyle geri çekilmenin mümkün olduğu anlamına gelir.

Bunlar arasında: antlaşmayı çevreleyen koşullardaki temel bir değişiklik, asıl koşulların devletlerin antlaşmaya rıza göstermesinin temeli olarak kabul edilmesi veya temel değişikliğin antlaşma kapsamındaki yükümlülükleri kökten etkilemesi (Saadi, 2019, s. 41-42).

Anlaşmanın tek taraflı olarak sona ermesi durumunda, diğer taraf antlaşmayı tamamen veya kısmen uygulama yükümlülüğünü ilan edebilir. Bir tarafın antlaşmayı uygulamak için tehdit, fiili güç kullanımı veya bir tarafın aynı anlaşmaya karşı diğer tarafa anlaşmaya ilişkin savaş yürütmesi gibi diğer taraf ile olan yükümlülüklerin ihlali durumunda, diğer taraf sözleşmeyi feshedebilir, bozabilir ve kendi iptalini düşünebilir (Al-Tai, 2009, s. 157).

Savaşlar, tek taraflı olarak veya tüm taraflarca ilan edilip edilmediğine bakılmaksızın, taraflar arasındaki anlaşmaların sona ermesinin nedenlerinden biridir. Bu konuda ikili bir anlaşmaya katılan iki devlet arasında bir savaşın varlığı arasında bir ayırım yapılmalıdır, anlaşma şüphesiz savaşan taraflar arasında sona erer, ancak toplu antlaşmalarda anlaşma sadece iki savaşan devlet arasında sona erer ve Antlaşma savaşa girmemiş diğer devletler arasında yürürlükte kalır (El-Sayed, 2000, s. 107).

1.10.3 Her iki tarafın da iradesiyle anlaşmaların sonlandırılması

Viyana anlaşmasının 54.maddesi uyarınca, anlaşmalar tarafların iradesiyle sonlandırıldığı için, tüm tarafların rızası ile bir anlaşma feshedilebilir. Fesih kesin olabilir veya yeni bir anlaşma sona erdikten sonra ilkinin yerini alabilir. Fesih, anlaşmanın süresi veya zamanı ve buna nasıl uyulacağını belirten diğer hükümlerin varlığına bakılmaksızın açıkça sona erdirilecektir. Bu anlaşma, taraflar arasında, ilk anlaşmayı iptal etmeye karar veren yeni bir anlaşma yapmak için olacaktır, ancak önceki anlaşmanın tüm taraflarının yeni anlaşmaya taraf olması şarttır (Al-Sayed, 2001, s. 102).

Öte yandan, ilk anlaşmanın iptali ve yeni bir Anlaşmanın sonuçlandırılması, ilk anlaşma ile uyumlu olmayan ve ilk anlaşmayı iptal etmeye karar veren bir metin içeren yeni konular ve hükümler gerektirir. İlk anlaşmayı iptal etmeye karar veren bir metin içermemesi halinde ise, aşağıdaki kural uygulanır:" yeni anlaşma eski anlaşmanın yerini alır, eskisi sona erer ve yenisi, aralarındaki çelişki nedeniyle eskisi ile birlikte uygulanamadığı için kalır" (Al-Sayed, 2001, s. 103).

İkinci bölüm: Ticari ilişkiler

Ticari ilişkiler, modern çağda, devletlerin mal ve hizmetlerine duyulan ihtiyacın gelişmesi, mal ve hizmetlerde kendi kendine yeterliliğin olmaması ve iç kaynakların eksikliği ve sınırlı olması ile büyük bir yer haline gelmiştir. Bu, mal ve hizmetlerin ihtiyaçlarını karşılamak için devletler arasındaki ticari ilişkilerin güçlendirilmesine yol açmıştır. ticari ilişkiler, devletlerin ekonomilerinde, ekonomik getiri ve kar için mal ve hizmet ihraç edebilecekleri ihracat hacmi ve türü ile devletlerin mal ve hizmet ihtiyaçlarını elde etmeye ve karşılamaya çalıştıkları ithalat hacmi yoluyla da önemli bir rol oynamıştır (Musa, 2017).

2.1 Dış ticaret ilişkilerinin tanımı

Çalışmasının amacına göre dış ticaret ilişkilerinin tanımı, "farklı siyasi birimlerde yaşayan hükümetler ve ekonomik kuruluşlar arasında ortaya çıkan malların, bireylerin ve sermayenin hareketi ile temsil edilen Uluslararası Ticaret ilişkilerinin incelenmesi" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca mal, ticari taraflar arasında karşılıklı çıkarlara ulaşmak açısından devletler arasında iki veya daha fazla üretim hizmetleri değişimi süreci olarak tanımlanır (Al-Siriti, 2009, s. 7-9). Aynı zamanda, devletlerin ürün ve hizmetlerinin fazlalığını başka bir devlete veya ülke grubuna göndermelerine ve onları yerel olarak üretemeyen veya üretimlerinde kendi kendine yeterlilik elde edemeyen devletlerin ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetleri elde etmelerine izin verilen bir araç olarak tanımlanır (Azim, 1996, s. 13). Devletin siyasi sınırları boyunca ticaret anlaşmalarının incelenmesiyle ilgilenen bir ekonomi bilimi dalı olarak tanımlandığı gibi. Fırsatlar bir ülkeden diğerine emek taşıyarak üretim çeşitli öğeler, ulaşım hizmetleri, turizm hizmetleri, Sigorta ve bankacılık hizmetleri sermaye hareketleri ve dış krediler ve yatırımlarla ilgili uluslararası finansal işlemler, tüketicinin satım, üretim ve hammadde değişim gibi hizmetler alışverişi vardır (Chelali, 2011, s. 18).

2.2 Dış ticaret ilişkilerinin önemi

Ticari ilişkiler, devletlerin ulusal ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Devletler arasındaki siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde de önemli hale gelmiştir. Ekonominin en hayati sektörlerinden biri ve devletlerin üretken ve rekabetçi kapasitesinin gerçek bir göstergesidir. Farklı mal ve hizmetler sunmak için Devletlerdeki bireylerin memnuniyetinin artmasıyla önemi artmıştır. Böylece, her Devlete getiri sağlayan

devletler arasındaki ticaret borsaları oluşturulur. Ticari ilişkilerin önemi şu noktalardır: devletin aynı ülkede üretemediği, bir devletin kendi kendine yeterlilik sağlayamadığı ve nüfusun mal ve hizmetler için tüm ihtiyaçlarını yerel olarak sağlayamadığı mal ve hizmetlerin sağlanması (Jalali, 2002).

- Rekabetçi malların üretiminde uzmanlaşarak devletlerin ekonomik büyüme oranını artırmak, böylece milli geliri ve refahı artır (Tabbouh, 2015).
- Dış ticaret, piyasa ihtiyacını aşan mal ve hizmetlerin diğer ülkelere ihracatına ve gayri safi yurtiçi hâsıla getirilerine katkıda bulunur (Guidan, 2006, s. 17).
- Ulusal ekonominin inşası için yararlı olan işbirliği, teknolojik koordinasyon ve temel bilgi alışverişi sürecinin güçlendirilmesi. Böylece, yerel olarak mevcut olmayan teknik personeli, vasıflı çalışanları ve uzmanları çalıştırmak ve dış uzmanlığı teşvik etmek.
- Vatandaşların çeşitli mal ve hizmet arzularının gerçekleştirilmesi, iç pazarın arz ve talep miktarları arasında dengelenmesi (Moussa, 2017, s. 9).
- Dış ticaret, en iyi bilgi teknolojilerini ve bilimi belirli bir minimum maliyetle elde etmeye katkıda bulunur ve ekonomik yapıdaki değişimin bir sonucu olarak devletlerin sosyal yapısında değişiklikler elde eder. Aynı zamanda insanların refahına yardımcı olur ve üretken malzemelerin tüketimi, yatırımı ve tahsisi ile ilgili seçimleri çeşitlendirir (Jalali, 2002, s. 15-16).
- Bu, bir ülkenin döviz elde etme yeteneğinde önemli bir ölçüdür. Ayrıca ülkeler dış ticarete dayanarak ihracat ve ithalat yoluyla döviz varlıklarını artırırlar (Zaidi, 2019, s. 6).

2.3 Dış ticaretin nedenleri

Dış ticaretin kurulmasının temel nedeni, devletlerin ekonomik sorununun köküdür. Mal ve hizmet üretiminde kendi kendine yeterlilik ya da göreceli kıtlık sorunu değildir. Ülkeler ne kadar gelişmiş olsa da ekonomik açıdan karşılıklı ticaretten ve diğer ülkelere vazgeçemez. Yerel pazarın ihtiyacına fazla olan büyük miktarlarda mal üreten ülkeler vardır. Aynı zamanda vatandaşın gereksinimlerini karşılayan ve piyasada bir denge durumuna

ulaşan mallar üretmeyen başka ülkeler de vardır. Dış ticaretin en önemli nedenleri aşağıdaki noktalarda özetlenebilir (Kahali & Benzaoui, 2019).

2.3.1 Ekonomik nedenler

Teknolojinin bileşeni nedeniyle mal ve hizmetlerin üretim hacmi artar ve yerel pazarın ihtiyacına fazla olan büyük miktarlarda mal üreten ülkeler vardır. Bu da üretimde pazar açığına yol açtı. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim sürecinde kullanılan ekipman, makine ve cihazlarda yüksek yatırım maliyetleri arttı. Ayrıca, bazı ülkeler bazı dış pazarların maruz kaldığı dış pazarlama fırsatlarından yararlanmakta ve böylece ihracatlarına olan talebi arttırmaktadır. Ülkeler, dış ticaret yoluyla elde edilen gelir ve karlarla milli geliri arttırmaya çalışmaktadır. Ülkeler, dış ticaret yoluyla elde edilen gelir ve karlarla milli geliri arttırmaya çalışmaktadır. Tüketicilerin farklı zevkleri, arzuları ve ekonomik refahı sağlamak ve yaşam standardını yükseltmek için arzularını tatmin etme girişimi dış ticaretin kurulmasına yol açmıştır. Her ülke için yerel üretim faktörleri için farklı fiyatlar ve maliyetler vardır, bu da başka bir ülkedeki mallar için daha düşük üretim maliyetlerine yol açtı. Ülkelerin tarımsal ve üretken iklimindeki eşitsizlik ülkeden ülkeye değişmektedir, bu nedenle uzmanlık ve uluslararası değişim döngüsünü etkileyen üretim maliyetleri ve tarımsal harcamalar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İklim faktörünün dış ticaretteki önemine rağmen, bilimsel ilerleme ve doğal üretim faktörlerinin yerini alan alternatiflerin yaratılması nedeniyle önemi son zamanlarda azalmıştır. Ayrıca, ülkelerin doğal kaynaklarındaki eşitsizliği, dış ticaretin kurulmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuş ve ülkelerin uzmanlaşması, doğal kaynaklarının çeşitliliğine göre farklılaşmıştır (Kahali & Benzaoui, 2019).

2.3.2 Siyasi nedenler

Diğer ülkelerin dış pazarlarını kontrol etmek isteyen ülkeler var. Böylece, bu ülkeler arasındaki ticaret yoluyla bu ülkelerin ekonomisine ve stratejik, politik nedenle kontrol etmek. Malların oranlı kıtlığı yoluyla siyasi nüfuz elde etmek ve onu dünya çapında ticaret etmek Buna da ekonomik bağımlılık kavramı denir (Jassim, 2009, s. 12-13).

2.4 Dış ticaret ve iç ticaret arasındaki farklar

- Dış ticaret devletin siyasi ve coğrafi sınırları dışındayken, iç ticaret devletin siyasi ve coğrafi sınırları içindedir.

- Dış ticaretteki işlemler, ticaret borsasına katılan ülkeleri temsil eden çeşitli para birimlerinde gerçekleştirilirken, iç ticaretteki işlemler yalnızca bir para biriminde gerçekleştirilir ve devlet tarafından resmi olarak onaylanır.
- Dış ticaret çeşitli ekonomik ve politik sistemlerde gerçekleşirken, iç ticaret tek bir ekonomik ve politik sistem altında gerçekleşir.
- Dış ticareti düzenleyen mevzuat ve yasalar, iç ticareti düzenleyenlerden farklıdır.
- Dış ticareti etkileyen piyasa faktörleri ve koşulları, iç ticareti etkileyen piyasa faktörleri ve koşullarından farklıdır.
- Dış ticarete çeşitli üretim unsurlarının geçişi zorken, iç ticarete geçiş kolaylaştırılmıştır.
- Dış ticareti etkileyen doğal ve atmosferik faktörler, iç ticareti etkileyenlerden farklıdır.
- Dış ticarete ekonomik büyüme aşamalarına karşı etki derecesi, yerel ve küresel düzeyde iç ticarete karşı etki derecesinden farklıdır.
- Dış ticarete, ticaret holdingleri ve tekeller için fırsatlar mevcutken, iç ticarete fırsatlar üretilen malların niteliğine ve yerel pazara bağlıdır (Ahmed & diğerleri, 2017).

2.5 Dış ticaret hedefleri

Dış ticaretin birçok hedefi vardır:

- Mal ve hizmetlerde sorunlu kendini gerçekleştirme eksikliğinin çözümüne katkıda bulunun. Aynı zamanda uluslararası uzmanlık ve üretim çeşitliliği hedefler.
- Fazla olanları ihraç ederek ve eksik olanları ithal ederek mal ve hizmet pazarını dengeleme sürecini oluşturmak.
- Vatandaki yaşam standardını yükseltmek ve milli geliri artırmak ve aynı zamanda mal ve hizmet tüketicilerinin gereksinimlerini ve zevklerini sağlamaya hizmet etmek.
- Farklı üretim faktörleri fiyatları nedeniyle ülkeler arasında mal ve hizmet fiyatlarının çeşitlendirilmesi ve değişimi.

- Bazı ülkelerde uygun olan ve farklı üretken iklim nedeniyle diğer ülkelerde Yetiştirme ve üretim için uygun olmayan mevsimlerde yetiştirilen ve üretilen malların sağlanması (Madiha & Nassira, 2019).

2.6 Dış ticareti etkileyen faktörler

Dış ticareti etkileyen birçok faktör vardır, bunların en önemlileri şunlardır:

1- Ekonomik kalkınma düzeyi:

Bu faktör, dış ticaret alanında önemli bir rol oynamaktadır, bir devletin ekonomik gelişme düzeyi katı olduğunda ve geride kaldığında, kısıtlayıcı bir dış ticaret politikasının geliştirilmesinde, gelişmiş ekonomik seviyeye sahip ülkelerin aksine, dış ticaret politikasında esneklik ve açıklık ile karakterizedir (Farrah, 2019).

2- İç ve küresel ekonomik durum:

Küresel ve iç durum, dış ticaret alanında ve ülkenin iç ekonomik endüstrisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır, ülkeler dış ticaret yoluyla ihtiyaç duydukları hammaddeleri ithal etmeye ve geniş tüketim mallarının ithalat miktarları açısından politikalarını belirlemeye başvurmuşlardır (Mesgum, 2020).

3- Devletin büyüklüğü ve coğrafi konumu:

Coğrafi konum, devletin diğer ülkelerle olan ilişkisini belirlemede önemli bir faktördür. Bu faktör aynı zamanda ülkelerin kişiliğini ve komşu ülkelerle ve dünyanın geri kalanıyla olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini de etkiler (Abdel-Jabbar, 2016).

4- Ulaşım ve iletişimin gelişmesi:

Ulaşım faktörü, üretim süreci için çok önemlidir, ürünlerin üretim yerlerinden tüketim yerlerine taşınması için çalışmaktır, ulaşım işlemi olmadan, ürünlerin taşınması sürecinden etkilenen hiçbir değeri olmayan üretken hale gelir. Düşük ulaşım maliyetleri bütün üretim maliyetlerinin düşmesine ve dış ticaretin kapsamına yol açar.

5- Devletler arasında doğal kaynakların dengesiz dağılımı:

Bilindiği gibi, dünyadaki zenginlik kaynakları büyük ölçüde birbirlerine dayanmaktadır ve dağıtımlarında bir denge yoktur, bu da dış ticaretin kömür, petrol, demir ve diğer kaynaklar gibi hammaddeleri içeren ülkeler üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır (Khawla, 2014).

6- Depolama:

Depolama faktörü dış ticareti etkileyen bir faktördür. ne kadar çok mal depolanabilirse, malların taşınması için gereken süre ve bunun sonucunda ortaya çıkan hasar nedeniyle ticaret süreci o kadar büyük olur (Boukhars & diğerleri, 2019, s. 9).

7- Çok uluslu şirketler:

Çok uluslu şirketler, ülkeler arasındaki dış ticaret hacminin büyümesine önemli ölçüde katkıda bulunur ve bu şirketler arasında işlem yapmak, ülkeler arasında sermaye ve teknoloji transferinde büyük önem taşır (Taurus, 2010, s. 231-232).

8- Teknoloji:

Ülkenin teknoloji alanındaki gelişimi ve yeni makine ve ekipmanların icadı, ticaret değişiminde önemli bir faktördür ve küresel pazarlar, ürünlerin kalitesi ve fiyatında farklılıklar yaratan kalite ve modern teknolojik gelişmelerden etkilendiğinden, işgücü sıkıntısı sorunlarının üstesinden gelmeye ve çaba ve maliyetlerden tasarruf etmeye katkıda bulunur (Melilla & Khalil, 2019).

9- Ticaret politikası:

Ticaret politikası, diğer ülkelerle ticaret alışverişinde ve istenen hedeflere ulaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ticaret politikası, devlet tarafından diğer ülkelerle olan ilişkisi kapsamında alınan eylemler kapsamı olarak tanımlanır. herhangi bir yabancı ülkenin ticaret faaliyeti, devlet organları tarafından bir dereceye kadar kısıtlayan veya uluslararası düzeyde karşılaştığı çeşitli engellerden kurtaran resmi mevzuat ve düzenlemelere tabidir. siyasi eylem, dış ticaret alanındaki devletler için açık ufkun belirlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır (Abdel-Jabbar, 2016).

10- Maliyetler ve fiyatlar:

Üretim maliyetleri ve fiyatlar arasında bir ilişki vardır. Daha düşük üretim maliyetlerinin satış fiyatı daha düşük olur, bu yüzden dış piyasada daha fazla rağbet görmektedir. Yüksek fiyatlarla ve yüksek üretim maliyetleriyle satılan mallar ise aksine, onlara olan talep azalır. Nihayetinde devletin rekabet gücü fiyat ve talep faktörleri tarafından belirlenir (Zaidi, 2019, s. 8).

2.7 Ticari ilişkilerinin yapısı

Siyasi ve coğrafi sınırlar içinde ülkelerin karşı karşıya kaldığı ticaret sorunları, karmaşıklık ve öz açısından dış ticaret sorunları arasında önemli bir fark vardır ve bu nedenle dış ticaret sorunları ekonomisinin özel bir şube olarak ayrı ve bağımsız özel çalışmaları olması gerekir (Tibi, 2015).

Dış ticaretin yapısını belirleyen faktörler aşağıdaki gibidir:

- 1- Üretim unsurlarının hareketliliği: dış ticaretin farklı ticari getiri oranlarına göre bir faaliyetten diğerine ve bir yerden diğerine geçme yeteneği anlamına gelir ve üretim unsurları tüm ekonomik faaliyetlerde getiri oranlarına eşit olana kadar hareket etmeye devam eder.
- 2- Ticaret politikası: mal ve hizmet ticaretinde serbestlik derecesi kriterine göre dış ve iç ticaret arasında ayırım yapmak amaçlanmıştır ve devlet tarafından ticarete uygulanan ticaret politikası olarak adlandırılır. Ticaret politikaları iki kategoriye ayrılır: Ticaret özgürlüğü Politikası ve ticaret koruma veya kısıtlama politikası.
- 3- Para farkı: tüm ülkelerin kendi yerel para birimi vardır ve bir ülkenin ulusal ekonomisindeki tüm ticari ve finansal işlemler o ülkenin yerel para birimi kullanılarak çözülür. Bu para birimi, bu ülkenin tüm sakinleri için geçerlidir ve hiçbir şekilde reddedilemez. Vatandaşlar yurt dışından satın almak istediklerinde, gerekli mal ve hizmetlerin değerine eşit bir döviz almaları gerekmektedir.
- 4- Ulaştırma ve Haberleşme: dış ticareti etkileyen faktörlerden biri iletişim ve ulaşım zorluğudur. Bazen daha önce bağlanma ve iletişim kurma zorluğu nedeniyle ülkelerin pazarları arasında bir kopukluğa yol açmıştır. Ulaşımın teknik gelişmesiyle birlikte, farklı

pazarlar birbirine yaklaşmaya ve dış ticareti daha hızlı ve daha kolay yapmaya başlamıştır.

5- Biçimler: bu faktör, bazı nedenlerden dolayı dış ticaretin doğasını belirlemede büyük katkıda bulunur:

- Bir ülkeden diğesine farklı kültürler ve sosyal gelenekler.
- Coğrafi iklim, din ve inanç farkı.
- Teknolojik gelişme ve ülkeden ülkeye bilimsel ilerlemedeki fark.

Böylece, gerekli mal ve hizmetlerin türü, boyutu ve biçiminde bir fark gerektirir (El-Serini, 2009, s. 18-25).

2.8 Dış ticaretin etkileri

Dış ticaret, ekonomiyle aralarında bir bağı olan en önemli hayati sektörlerden biri olarak kabul edilir ve ekonominin üzerinde büyük etkileri vardır. Ayrıca dış ticaret destekleyici olabilir ve aşağıdaki ekonomik değışkenler veya göstergeler üzerindeki etkileri nedeniyle ekonomi üzerinde yıkıcı etkilere yol açabilir:

1- Ekonomik büyüme:

Ekonomik kalkınmadan kaynaklanan yüksek milli gelir düzeyi, dış ticaretin büyüklüğünü ve modelini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca ekonomik büyüme göstergeleri, özellikle ihracat, dış ticaretten kaynaklanan değışikliklerden doğrudan etkilenmektedir.

İhracat, giriş-çıkış ilişkileri, devre dışı bırakılmış kaynaklar ve teknolojik ilerleme yoluyla milli gelirin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunur ve ihracatın yüksek oranlarda büyümesi, ekonomik kalkınmanın her aşamasında ödemeler dengesine yol açar (Guitten & Bramouille, 1984, s. 110).

İthalat aynı zamanda kaçak bir süreç şeklinde ekonomik büyümenin gerekliliklerine katkıda bulunur, üretim ve dağıtımını artırmak ve genişletmek amacıyla tüketici ve sanayi mallarının temini açısından ulusal ekonominin kalkınma yükleriyle yüzleşmesini sağlayarak dolaylı olarak milli gelirin büyümesine katkıda bulunur.

İthalat aynı zamanda kaçak bir süreç şeklinde ekonomik büyümenin gerekliliklerine katkıda bulunur, ulusal ekonominin üretim ve dağıtımını artırmak ve genişletmek için tüketici ve sanayi mallarının tedariki açısından kalkınma yükleriyle yüzleşmesini sağlayarak dolaylı bir şekilde milli gelirin büyümesine katkıda bulunur.

Bir ülkenin dış dünya ile dış ticareti için önemli olan özellikleri arasında, sınırlı doğal ve insan kaynakları açığını doldurmasına izin vermek ve dış ticaretin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dış pazara bağımlılıkları nedeniyle ekonomik kalkınmanın ana unsuru olduğunu göstermektedir. (Hashish & El-Ghouli, 1998, s. 109).

2- Milli gelir:

Dış ticaret doğrudan milli geliri ve milli gelir seviyesini etkiler. Aynı zamanda dış ticaret gün geçtikçe gelişmektedir. Dış ticaretin milli gelir üzerindeki etkisi şu soru ile açıklanabilir: hangi ticaret Devletlere ek gelir sağlar ve hangi ticaret elindeki geliri azaltır?

Ülkenin ihracatının olması, o ülkenin üretimine olan talebin arttığını ve böylece yurtdışından ek gelir getirdiğini göstermektedir.

İthalat, ülkeye ek gelir getirmez, bunun yerine doğrudan ithalat yoluyla var olan harcanabilir geliri azaltır. Böylece İhracat, tüketim olarak kabul edilir ve mal talebini yönlendirir. İthalat ise tasarruf olarak kabul edilir, dolaşımdan elde edilen gelirin bir kısmını alır, bu durumda milli gelir eşdeğeri aşağıdaki gibi görselleştirilebilir:

Milli gelir = iç harcamalar (iç tüketim + yerel yatırım)+ devlet harcamaları + ihracat - ithalat (Kamal, 2019, s. 18-19).

3- Kaynaklardan faydalanma

Dış Ticaret, ister doğal ister edinilmiş olsun, kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını gerektirir ve ihracat, şirketlerin üretim tasarrufu sağlayamayacağı yeri dolduramaz önemli bir stratejidir, ancak bazı kaynaklar kaybolur ve dış ticaret yoluyla üretilebilirler veya doğal hallerinde ihraç edilebilirler.

Kendi kendine yeterlilik sağlamayı amaçlayan ithalat politikası, dış ticareti sınırlamak için bir bahane olarak hareket eder. Ancak Dış ticaretin ve uluslararası uzmanlığın faydalarını

göz ardı ettiği için imkânsız ve önemli bir ekonomik kayıp olarak kabul edilir (Jalali, 2002, s. 26).

4- Gelirin dağıtımı:

Milli gelirin ve sosyal hizmetin yeniden dağıtılmasında dış ticaretin önemi vardır. Ayrıca Sanayileşmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklı ekonomik gelişme düzeyi nedeniyle, dünyanın tüm ülkeleri arasında eşitlik için çalışmak zorunda değildir. Bu nedenle, dış ticaretin avantajları esas olarak Yüksek Verimli ülkeler tarafından kaynaklanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin ait olduğu avantajlara sahip olmadıkları için ihracat ve ithalat sürecini durduramazlar. Kaynaklarını değerlendirmesi ve ekonomisini geliştirmesini engelleyen bazı sermaye malları sıkıntısı çekiyor. Bu yüzden İthalattan başka bir çözüm yolu yoktur.

Dış ticaret, ihracat, ithalat ve üretim yoluyla geliri yeniden dağıtır, böylece üretici, tüketici ile arasındaki yapısını, bileşimini ve oranını değiştirir (Kamal, 2019, s. 20).

2.9 Dış ticaret riskleri

Dış ticaretin gelişmesine ve ülkeler arasındaki ticaret alışverişlerinde araç ve araçların çeşitliliğine rağmen, İthalat ve İhracat süreci ticaret süreçlerinden kaynaklanan bazı risklerle karşı karşıyadır. Riskler, yaptığımız işin kalitesine ve projenin bu risklerle başa çıkma yeteneğine bağlı olarak değişir, bunun sonucunda ülkeler arasındaki dış ticaretin karşılaştığı bazı riskler aşağıdaki gibi açıklanacaktır (Sonia, 2015, s. 56).

2.9.1 İç riskler

1. Beşerî faktörlerden kaynaklanan riskler: bu riskler, işverenin liderlik ve yönetim şartnamelerinin eksikliğinde yatmaktadır, çünkü ticaretin başarısı öncelikle işverenin iç ve dış pazarların doğası ile ilgili doğru ve sağlam kararlar alma ve bu açıdan doğru tahminlerde bulunma başarısına bağlıdır. İşçilerin ve yürütücülerin riski, iş alanında nitelikli, deneyimli ve yetkin kişilerin seçilmemesinden kaynaklanan, iş anlayışının eksikliği ve kendilerine emanet edilen işin yürütülmesinde düşük verimlilik ve becerilerinde yatmaktadır (Al-Sous, 2012, s. 168).
2. Maddi unsurlardan kaynaklanan riskler: ticari faaliyetlerde maddi riskler çok yönlüdür:

- a- Proje alanı seçimi ile ilgili riskler: proje alanı seçiminin koşullarının ve faktörlerinin değişmesi sonucu riskler ortaya çıkar, Böylece yer değişikliği ve mevcut durum projeyi etkiler. Proje ile yeni konumun koşulları arasındaki değişim ve ticari uyum süreci zorlaşır.
- b- Proje büyüklüğü ile ilgili riskler: Projenin maruz kaldığı ticari riskler, kısmen veya tamamen uyum sağlayamaması, satış ve satın alma süreçlerinde meydana gelen değişiklikler ve projenin yetenekleri ve olanakları şu anda mevcut olan işi ve potansiyeli aşması veya azaltması nedeniyle ortaya çıkar.
- c- Projenin finansmanı ile ilgili riskler: Bu riskler, projenin ticaret süreci için gerekli fonları sağlayamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. ancak proje için uygun olmayan koşullar altında, borçlanma ve yüksek faiz oranı veya geri ödeme yoluyla olsun, proje için sermayeye uygun değildir. Bu nedenle birçok işletme, malları uygun bir şekilde nasıl satın aldıklarına, sattıklarına ve mevcut piyasa fırsatlarından nasıl yararlanacaklarına bağlı olarak başarılı olur.
- d- Projenin yönetimi ile ilgili riskler: Bu riskler, bir projenin idari organizasyonu, yeterli esnekliğe ihtiyaç duyması ve ticarete gerekli olması nedeniyle uğraştığı ticari pazarlardaki değişikliklere uyum sağlayamadığında ortaya çıkar; örneğin, proje sahasından uzak olabilecek ve dış pazardaki değişikliklerden habersiz olabilecek belirli kararlar alırken üst yönetime başvurmamak. Bu nedenle, proje organizasyon yapısı konusunda esnek olmalı ve dış pazarda meydana gelen koşullara ve gelişmelere uyum sağlamalıdır.
- e- Projede işin nasıl yapıldığı ve yürütüldüğü ile ilgili riskler: Doğru malları satın alırken, otorite, gerekli malların kalitesini ve özelliklerini belirlemek ve bu malların miktarını ve değerini belirlemek gibi proje için satın alma ve depolama işlevlerinde çeşitli riskler ortaya çıkar. Bu riskler, işletme tarafından ele alınan mal ve hizmetlerin artmasıyla artmaktadır. Depolama riski ise, malların hasar görmesi veya eskimesi, Hırsızlığa maruz kalma, son kullanma tarihine yakın olma gibi projede olumsuz sonuçlara yol açan bazı işletmelerde yatmaktadır. Aynı zamanda farklı döviz kurlarının bir sonucu olarak malları miktarı ve değeri de azalabilir (Tibi, 2015).

2.9.2 Dış riskler

1- Piyasa riskleri:

- a- Coğrafya ile ilgili riskler: Bu riskler, ithalatçı veya ihracatçının, ürünlerin niteliğine uygun malları göndermek için uygun ve iyi bir yol seçmemesinden kaynaklanır. Aynı zamanda bu riskler piyasa koşulları, maliyet faktörleri ve diğer faktörler, ortaya çıktıktan sonra üstesinden gelinmesi zor risklerdendir. Bu nedenle bu durumda riskler önceden öngörülmeli ve çözümler geliştirilmelidir.
- b- Zamana bağlı riskler: bu riskler, uygun olmayan zamanlarda ticaret ve ithalat veya ihracat yapmak için doğru zamanı seçmemenin bir sonucu olarak ortaya çıkar, böylece proje kuruluşunu ve pazardaki rekabetçi konumunu ve projenin karını, müzakere süreçlerini, satın alma ve satış maliyetlerinin unsurlarını etkiler.
- c- Piyasa ve uygun miktar ile ilgili riskler: Bu riskler, satın alma sürecinde uygun miktar ve sağlam politikaların belirlenmesinde bilimsel temelleri dikkate almadan büyük hacimlerde veya tek ödemede ürün satın aldığı anda ortaya çıkar. Bu nedenle, uygun satın alma yöntemlerinin olmaması fiyatları önemli ölçüde etkiler ve daha yüksek depolama maliyetlerine ve risklerine yol açar. Piyasa ihtiyacından daha az miktarların satın alınması da şirketin birçok ticaret fırsatını kaybetmesine ve aynı zamanda daha düşük bir fiyat olasılığında yararlanmasına neden olur.
- d- Malların kalitesi ile ilgili riskler: Bu riskler, düşük kaliteli malların ithalatı veya ihracatı sonucunda ortaya çıkar. Aynı zamanda dış pazarın ve tüketicilerin istek ve gereksinimlerine uymaz. Bu nedenle karar vericiler uygun kaliteyi göz önünde bulundurmalı ve ticaret sürecinde kullanım fırsatlarından yararlanmalıdır (Dış Ticaret Bakanlığı Sudan, 2002, s. 61-62).

2- Sözleşme ve uygulanmasından kaynaklanan riskler:

- a- İthalatçının maruz kaldığı riskler: İmzalanan sözleşmeye göre malların hazırlanmasıyla ilgili riskler vardır. İthalatçı, sözleşmede kararlaştırılan şart ve koşullara göre gerekli malları almaya isteklidir, bu durumda kalite ve uygun miktarla ilgili mekânsal, zamansal veya diğer riskler vardır. Mekânsal riskler malın

kararlaştırılan yere kullanılamaz hale gelmiş bir şekilde ulaştırılması, zamansal riskler ise belirtilen ve öngörölen süre içinde malların teslim yerine ulaşmaması sonucu ortaya çıkar. Kalite riskleri ise, satın alma sırasında anlaşılan malların kalitesi ve özelliklerine mutabık olmadığı anlaşılan mallar için ortaya çıkar.

b- İhracatçının maruz kaldığı riskler: Bu riskler, alıcının aşağıdakiler de dâhil olmak üzere belirli nedenlerle sözleşmede kararlaştırılan malların tam değerini ödeme yükümlölüğünü yerine getirmemesinden kaynaklanır:

- 1- Mallar alıcının ülkesine geldikten sonra malları almayı reddetmesi durumunda Bu durumda satıcı malları depolamaya mecbur kalır ve mallar depolandırılabilir ise başka birine satmaya çalışır.
- 2- Alıcının malları aldıktan sonra malları ödememesi, makbuzdaki düşük fiyattan veya alıcının finansal yetersizlik veya malları kalıcı olarak alamaması sonucu ödeme yapamamasından kaynaklanabilir, bu durumda kayıp satıcı tarafından karşılanır.
- 3- Siyasi riskler: ülkedeki olaylar, savaşlar, huzursuzluk ve siyasi ayaklanmaların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu nedenle, her iki tarafın da taahhüdün devamlılığını istemelerine rağmen. İthalat veya ihracat yapmak ve yükümlölükleri tam olarak uygulamak zordur.
- 4- Döviz kuru riski: döviz riski, "ulusal para birimi dışındaki bir döviz cinsinden işlem yapmaktan kaynaklanan daha büyük bir miktar ödeme veya daha az gelir toplama riski" olarak tanımlanır.

Böylece, döviz kuru faktörü ticaretin alışverişinde önemlidir ve döviz kurlarındaki değişikliklerle bağlantılıdır. Bir para biriminin teklifini veya talebini diğerine göre etkileyen herhangi bir faktör döviz kuruna yansıtılır (Al-Khatib, 2005, p. 238).

Üçüncü Bölüm: Türkiye-Katar ticari ilişkilerinin gelişmesinde ikili anlaşmaların rolü

3.1 İki ülkeye genel bakış

Hem Türkiye hem de Katar, diğer ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmada güvenilebilecek birçok ekonomik bileşene ve güç kaynağına sahiptir. İki ülkenin kaynakları farklılık göstermekte ve bu husus, aralarında iş birliği ve ortak çıkarlar çerçevesinde ekonomik entegrasyonun sağlanması için bir katalizör oluşturmaktadır. Çalışmamızda hem coğrafi hem de ekonomik olarak iki ülkeye ışık tutmaya çalışacağız.

3.1.1 Katar

Ortadoğu'nun ortasında stratejik konumu ile öne çıkan Katar, 11.000 km²'lik alana sahip, tüm milletlerden ve ülkelere yaklaşık 2,8 milyon insanın yaşadığı bağımsız bir egemen devlettir. Arap ve İslam kültürünü harmanlayan ve modern kent yaşamına uyum sağlayan bir kültürel geçmişe sahiptir.

Geçtiğimiz yıllarda büyük bir ekonomik büyümeye tanık olan Katar, bölgesel ve küresel düzeyde önemli ekonomik ülkelere biri haline geldi ve aynı zamanda büyük sıvılaştırılmış gaz ve petrol rezervlerine sahip ülkelere biri oldu. Katar, Ulusal Vizyon 2030'un bir parçası olarak altyapı geliştirmek, eğitim, sağlık ve sosyal bakım sistemlerini modernize etmek için çalışmaktadır.

3.1.1.1 Coğrafi görünüm

Bağımsız politikası ve Ortadoğu'nun ortasındaki coğrafi konumu nedeniyle ekonomik ve siyasi açıdan komşu ülkeler için bir hedef haline gelmiştir.

Tablo 3.1. Katar hakkında özet

Dil	Nüfus sayısı	Yüzölçüm	Başkent	Devletin ismi
Arapça ülkenin resmi dilidir ve ingilizce yaygın olarak kullanılmaktadır.	2020 yılına göre 2,881 Milyon kişi	11000 Km ²	Doha	Katar Devleti
Para birimi	Sosyal kompozisyon	Yönetim Biçimi	Ülkenin emiri	Dini
Katar Riyali	%12'si Katarlı, %88'i yabancı ve diğer ülkelerin vatandaşları.	Miras yoluyla Kraliyet	Şeyh Tamim bin Hamad El Thani	İslam

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, Pkatar Ülke Profili. 2020

<https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profili-2020.pdf>

3.1.1.1.1 Coğrafi konum:

Katar devleti, genişliği yaklaşık 100 km olan ve Körfezde uzunluğu 200 km olan bir yarımada olan Basra Körfezi'nin batı kıyısının merkezinde, güneyde Suudi Arabistan bulunmaktadır. Denizinin etrafında ise Bahreyn, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler bulunmaktadır ve yaklaşık 11.521 km'lik bir alana sahiptir ve aşağıdakiler de dahil olmak üzere birçok ada içerir: Halul, Sharaa ve Ishaat (T.C. Ticaret Bakanlığı , 2021).

3.1.1.1.2 İklim :

Katar çöl iklimine sahiptir, kışın ılımandır, yazın sıcak ve nemlidir, yazın ortalama sıcaklık 40 santigrat dereceye kadar çıkarken, kışın 17 santigrat dereceye kadar yağışlar aralıklı ve kısa süreli olarak kış aylarında yağar (Katar Devleti, 2021).

3.1.1.1.3 Nüfus :

2020 istatistiklerine göre Katar'ın nüfusu 2.600.000 civarındadır. Nüfusun çoğunluğu Katar'ın başkenti Doha ve Al Rayyan Şehrinde sırasıyla % 45,7 ve%36,7 ile %90'a varan şehirlerde yaşamaktadır. Nüfustaki erkeklerin oranı% 77% kadınların oranı ise %23'tür, bu

da erkek işçilerin ülkeye büyük göç etmesi nedeniyle kadınlara göre erkek sayısında önemli bir artış anlamına gelmektedir. İstatistikler ayrıca 29 yaşın altındaki nüfusun oranının% 47,5'e ulaştığını göstermektedir. Çoğu Pakistan, Hindistan, Filipinler ve Nepal'den gelen Katar'da çalışan yabancıların sayısında artış var (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

3.1.1.1.4 Siyasi ve idari yapı:

Eylül 1971'de, Birleşik Krallığın 1916'da imzalanan bir anlaşma ile savunma ve dışişlerini yöneten Katar'dan çekilmesinin ardından Katar'ın bağımsızlığının resmi ilanını gördü. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesinden sonra ve tam da 1981'deki bu bağımsızlıktan sonra Katar Birleşmiş Milletler, Arap devletleri birliği ve Körfez İşbirliği Konseyi'ne katıldı ve tanınmış bir üye oldu.

İdari olarak, 1995 yılında, babası Şeyh Halife bin Hamad Al-Thani'ye yapılan darbe ile iktidarın Prens Hamad bin Halife'ye devredilmesi meydana geldi ve 2013 yılına kadar yönetimine devam etti. 2013 Yılında Şeyh Hamad bin Halife El Thani, duyurunun yapıldığı resmi bir törenle ülkenin yönetimini oğlu Şeyh Tamim bin Hamad'a devretti (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Katar'daki hükümet sistemine gelince, Al Thani ailesinde, özellikle Hamad bin Khalifa Al Thani erkeğinin yavrularında kalıtsal bir monarşi ve miras sistemi vardır. Prens tarafından bir emiri kararnamesiyle veliaht prens olarak adlandırılan oğul içindir. Veliiaht prensin Müslüman ve Katarlı bir Müslüman anneden olması koşuluyla, iktidardaki aile ve ülkedeki çözüm ve sözleşme halkı ile istişarede bulunduktan sonra başa çıkar (Katar Anayasası, 2021).

3.1.1.2 Ekonomik görünüm

Katar, bölgesel ve küresel ekonomik öneme sahip olan ekonomik potansiyellere ve doğal kaynaklara sahiptir.

3.1.1.2.1 İşgucu yapısı :

Katar devleti, kalkınma sürecini ve çeşitli ekonomisinin refahını desteklemek için nitelikli ve yüksek vasıflı insanları işe almaya isteklidir, bu nedenle Katarlılar bunların kamu sektörü ve çok uluslu şirketlerdeki istihdamı için mesleki eğitim programları ve kurslar düzenlemektedir. Katarlılar için her alanda artan fırsatlara rağmen, çalışan yabancılar büyük

bir yüzde oluşturuyor. Ülkenin işgücü neredeyse onlara bağlı ve İçişleri Bakanlığı yabancılara çalışma izni düzenliyor ve veriyor ve Katar'da çalışan her yabancı için bir sponsor gerekiyor. Yabancı işçi alımı yapmak isteyen her şirket sponsorluk konusunu düzenlemeli ve gelen işçilere yatırımları için teminat vermelidir. İşçi Katar'a gelmeden önce, Katar İçişleri Bakanlığı'nın ve ana garantörün onayı gerekiyor (Katar e-Devlet, 2019). İşçi, bakanlık ve garantörün onayından sonra sponsorluğunu başka bir kişi veya kuruluşa verebilir ve yabancı işçinin oturma izninde sponsorluğu yalnızca iki kez değiştirmesine izin verilir. Yabancı oturma izni iptal edilirse, iki yıl geçmeden Katar'a tekrar giremez ve işçi vizesi verilemez (Katar Devleti, 2021).

3.1.1.2.2 Ekonomik yapısı:

Katar'ın ekonomik rönesansının başlangıcı, 1995 yılında Şeyh Hamad bin Halife'nin iktidara gelmesinden sonra meydana geldi. Bu durum da ülkenin hızlı ekonomik büyüme sürecine doğru itti. Başta borçlanma olmak üzere, ulusal ekonominin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayan ve çeşitli fikirlerle geleceği olan bir vizyona sahipti. Artan enerji fiyatları yoluyla bu büyümeyi etkileyen faktörlere rağmen Katar'da kişi başına düşen gelir seviyesi hala dünyada en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. 2016 yılında kişi başına düşen gelir, gelir hızlandırılmış büyümenin önemli bir göstergesi olan yılbaşına 58,862 Dolarla eşdeğerdi. 2021 yılında ise kişi başına yaklaşık 66,500 Dolar seviyelerine ilerlemiştir. Gelirdeki bu hızlı büyümenin, Katar'ın yaşadığı ekonomik toparlanmanın ve son yıllarda karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilme yeteneğinin, özellikle de 2017 yazında kara, deniz ve hava yoluyla uğradığı ablukanın büyük bir göstergesidir (Lusail Gazetesi, 2021).

Katar, ekonomik kalkınmanın hızlı yolunu desteklemek amacıyla petrol, gaz ve hidrokarbon yeraltında sahip olduğu kaynakları kullanmayı hedeflemekte ve küresel açıklık ve ekonomik uyum politikasını uygulamaktadır. Ayrıca güçlü ve verimli bir özel sektör yaratarak kamu sektörünün ekonomideki hakimiyetini azaltmak için dahili olarak çalışmakla birlikte enerji, teknoloji ve çeşitli sektörlerle zengin kaynaklarını etkin bir şekilde kullanıp yatırım yaparak, cari dönemde petrol ve gazın önemini azaltan gelişmelere ve teknoloji devrimine ayak uydurmak için geleceğe yönelik bir politika uygulamaktadır.

Katar'ın doğal gaz ihracatının önümüzdeki yıllarda artma potansiyeli %40 olarak tahmin ediliyor. Ayrıca raporlar, Katar'ın toplam doğal gaz rezervi olarak 25,3 trilyon metreküp olduğunu gösteriyor. Katar yılda yaklaşık 31 milyon ton sıvılaştırılmış doğal gaz ihraç ediyor ve Katar'daki bu hayati üretim tesisinden ihracatı yılda yaklaşık 77 milyon ton artırmayı hedefliyor. Katar, doğal gazdan petrol ürünleri üretmek ve ihraç etmek için gazdan Sıvıya teknoloji alanında da ölçülü adımlar içinde çalışıyor.

Bu bağlamda Katar, enerji dışındaki alanlarda ekonomik çeşitlendirme üzerinde çalışmakta, yabancı şirketleri Katar'a yatırım yapmaya çekmekte ve son zamanlarda yabancı yatırımcıların Katar'ın bazı bölgelerinde teknoloji ve sanayi alanında çalışmalarına ve %100 yabancı sermayeli yabancı şirketlerin kurulmasına olanak sağlamıştır.

Para politikası açısından ise, Katar, QAR 1'e eşit sabit bir 3.75 oranında değerlendirilen ABD dolarına bağlıyor.

Ekonomisinin temeli petroldür ve Katar doğrudan tüm devlet gelirlerinde petrol gelirlerinin payı %60'dan fazla olduğu tahmin ediliyor. Ayrıca karbonhidrat rezervi, Katar ekonomisinin hızlı büyümesinde önemli bir itici güçtür ve ülkenin ekonomik büyümesi bu petrol, karbonhidrat ve sıvılaştırılmış gaz sektörlerine bağlıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı , 2021).

Katar, dünya doğal gaz rezervlerinin yaklaşık dörtte birine sahiptir ve Katar, 1997 yılında sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) satarak yeni bir zemin açtı ve sürekli olarak doğalgaza yatırım yapmaya başladı. Katar, sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatı sayesinde uluslararası arenada ekonomik ve ticari bir yer bulmuştur ve bu alanda faaliyet gösteren birçok şirkete sahiptir: "Katargas" ve büyük sermaye şirketleri (Fransız Total, Amerikan şirketleri ExxonMobil ve ConocoPhillips. , Japon şirketleri. Katar, doğal gaz rezervlerine sahip olması bakımından Rusya (44.8 trilyon metreküp) ve İran'dan (29.6 trilyon metreküp) sonra üçüncü sırada yer alıyor, öyle ki 25 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahiptir.

Katar, en önemlileri altyapı ve üstyapı projeleri olan bir proje paketi ile ekonomisinin gücünü yakın ve uzun vadede kanıtlamış, ülke içinde ve dışında yoğun yatırım ve taahhüt hizmetleri pazarları tarafında dünyada seçkin bir konuma gelmiştir. Bu güçlü ekonomik

performansın ve bu alanda gösterilen çabaların sonucu, 2022'de düzenlenecek olan Dünya Futbol Kupası'na ev sahipliği yapmanın kazanılmasıydı (Kayaoğlu, 2020).

3.1.1.2.3 Doğal kaynaklar:

Katar büyük ölçüde petrol ve gaza bağımlıdır ve Katar ekonomisinin bel kemiği olarak kabul edilir, GSYH'si petrolün %56'sı ve ihracat gelirlerinin% 89'u, Katar'ın petrol rezervleri yaklaşık 25,5 milyar varildir ve petrol Katar'ın ihracat gelirlerinin %49'unu oluşturmaktadır. Katar, dünyanın en büyük sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatçısı olan küresel sanayilere ve enerji piyasasına doğru ilerleyerek ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmeye ve doğal kaynaklara olan toplam bağımlılığı azaltmaya çalışıyor. Katar'daki petrol ve gaz endüstrisi, tamamen Katar devletine ait olan Katar Petrolleri (QP) tarafından yürütülmekte olup, bunların en önemlileri kara ve açık deniz alanlarından petrol üretmektedir: Dukhan kara, El-ad Sharqi, bu El-Hanin, Meydan Mahzam, el-hazel, El-Khaleej, El-Rayan, El-karakra ve El-Mariya katmanları.

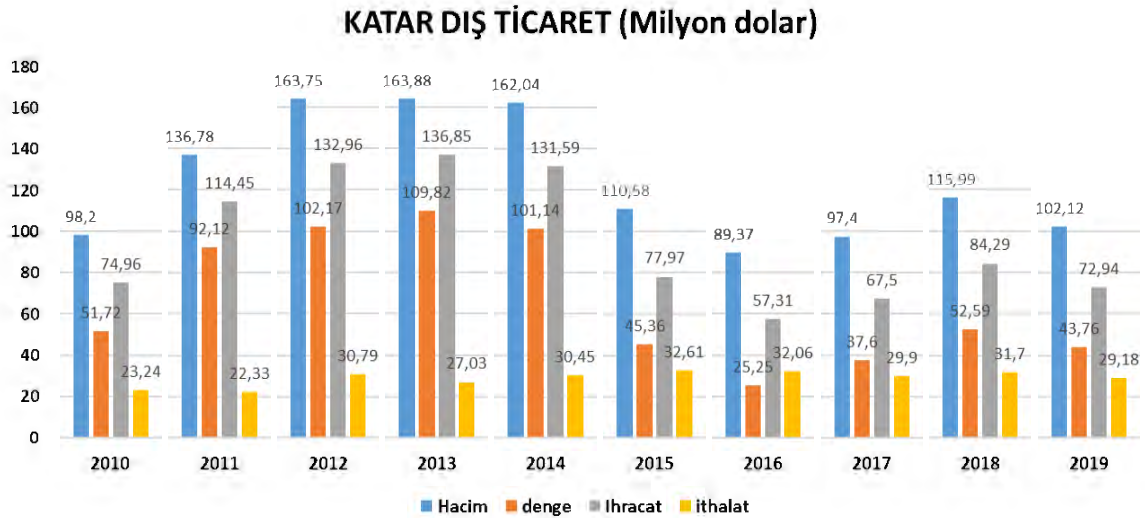
Katar'daki Kuzey Gazı, 1971 yılında Katar Yarımadası'nın kuzeydoğusundaki batık sularda keşfedilen ve 15 ile 70 metre derinliğe ulaşan ülke için önemli bir kaynaklarından ve dünyanın en büyük ilişkili olmayan alanı konumundadır. Ayrıca 6.000 km'lik bir alanı kapsıyor ve dünya doğal gaz rezervlerinin% 20'sini temsil eden 900 trilyon metreküp gaz içeriyor ve Katar'ı Rusya ve İran'dan sonra dünyada üçüncü sıraya yerleştiriyor. Katar tarafından keşfedilen diğer alanlar ise açık deniz sularında 2,5 trilyon metreküplük doğal gaz bulunduruyor ve bunun üzerine yayımlanan raporlara göre Katar doğal gaz üretimini 300 yıl boyunca sürdürebileceğini ve LNG'nin Katar'ın ihracat gelirlerinin yüzde 40'ını oluşturduğunu gösteriyor (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2021).

3.1.1.2.4 Katar dış ticareti

Tablo 3.2. Katar'ın dış ticareti (Milyon dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2010	74.96	23.24	98.2	51.72
2011	114.45	22.33	136.78	92.12
2012	132.96	30.79	163.75	102.17
2013	136.85	27.03	163.88	109.82
2014	131.59	30.45	162.04	101.14
2015	77.97	32.61	110.58	45.36
2016	57.31	32.06	89.37	25.25
2017	67.50	29.90	97.4	37.6
2018	84.29	31.70	115.99	52.59
2019	72.94	29.18	102.12	43.76

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD>

Şekil 3.1. Katar'ın dış ticareti

Katar ekonomisi petrol, gaz ve hidrokarbon sektörlerine bağlıdır, bu nedenle bu sektörler doğrudan olumlu veya olumsuz yönde etkilenmektedir ve yukarıdaki tablodan Katar'ın dış ticaret hacminin ilk yıllarda yıldan yıla olumlu yönde arttığı açıktır. 2010 yılında ulaştığı yaklaşık 36,7 milyar Dolar, 2013 yılında üst üste dört yıl boyunca 163.88 milyar dolar yani yaklaşık %80 civarında artış yapmıştır. Devlet tarafından petrol ve gaz sektörleri ve bu tür teknoloji geliştirme programları, devletin büyük çabalar sarf ettiğini altyapı ve diğer yatırım alanları gibi diğer sektörlerde de kabul edilen yatırımlar sayesinde yükseldi. Katar ekonomisi petrol ve değişken fiyatlarından doğrudan etkilenmekte olup, burada yukarıdaki tabloda, özellikle 2014 yılında, küresel olarak düşük petrol fiyatları nedeniyle dış ticaret hacminde bir düşüş kaydedilmiştir. Katar'ın dış ticaret fazlasının devam etmesine rağmen, 2015 ve 2016 yıllarında hacim keskin bir şekilde düşmüş ve ihracat hacmi 2010'un altına ulaşmış, 2010 yılında ihracat hacmi 74.96'ya eşitken, 2016 yılında petrol fiyatlarındaki düşüşün devam etmesi sonucu 57.31 milyar Dolara gerilemiştir (Yıldırımoglu, 2018).

2017 yılı ihracat hacminde 2016 yılına göre önemli bir iyileşmeye tanık olmuş ve 2017 yılında 57.31'den 67.50'ye yükselmiştir. Ancak Katar'ın Körfez ülkeleri tarafından maruz kaldığı ambargo sonucunda ithalatın 32.06'dan 29.90'a gerilediği ve tüm kara, hava ve deniz limanlarının kapatıldığı 2016 yılına göre aynı yıla ait ithalat hacmi bir önceki yıla göre önemli ölçüde azaldı.

Katar, 2018'de ambargoyu bir gerçek olarak değerlendirdi ve diğer çıkışlar aramaya başladı ve güçlü bir dış politika sayesinde yıl ticaret hacminde kayda değer bir gelişmeye tanık oldu. Bu gelişme ihracat ve ithalatın oranını bir önceki yıl olan 2017'ye göre arttırdı. Sadece 2019 yılında ihracat hacmi 72,94'e, ithalat hacmi ise 29,18'e ulaşmış ve aynı yıl ticaret hacmindeki bir önceki yıla göre 2018 azalışına rağmen ihracat ile ithalat karşılaştırılırken aynı ticaret fazlası devam etmiştir.

Genel olarak, önceki yıllara ait yukarıdaki tablodan, Katar ekonomisinin, onu etkileyen faktörlere rağmen, petrol fiyatlarındaki düşüşe ve Katar'ın 2017'te yaşadığı ambargoya rağmen, dış ticaret hacminde bir fazlalığı vardı. Bu durum Katar'ın mevcut ve gelecekteki vizyonuna ve ekonomisini her alanda geliştirme planlarına ek olarak, Katar ekonomisinin gücünün ve Katar'ın sahip olduğu zenginlik ve rezervlerin gücünün büyük bir göstergesidir

(T.C. Ticaret Bakanlığı , 2021). Katar'ın en önemli ihracatı sırasıyla petrol gazları, ham petrol, petrol yağları ve etilen polimerleridir. Katar'ın en önemli ithalatı sırasıyla savunma sanayi ürünleri, mücevherat, binek otomobil, radar, telefon, mobilya, yapı malzemeleri ve gıda ürünleridir. Katar'ın ithalat yaptığı en önemli ülkeler sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Çin, İngiltere, Almanya, Hindistan, İtalya ve Türkiye'dir. Katar'ın ihracat yaptığı başlıca ülkeler sırasıyla Japonya, Çin, Hindistan, Kore, Singapur, Tayland, Pakistan ve Amerika Birleşik Devletleri'dir.

3.1.1.2.5 Katar'ın doğrudan yabancı yatırımı

2012 yılı, 2010 ve 2011 yıllarına göre Katar'a Doğrudan Yabancı Yatırım akışlarında %1,2 ve %0,5 oranında bir artış sağlamıştır. 2012 yılı için toplam akış yaklaşık 30,7 milyar dolar olurken, 2010 ve 2011 yılları için akış sırasıyla 30,5 ve 30,3 milyar dolar olmuştur. Toplam yatırımın %90'ını dört ana sektör oluşturmuştur: Madencilik sektörü %44,2, imalat sektörü %21,9, yapı ve inşaat sektörü %13,9 ve bilimsel profesyonel sektör ve hizmetler, teknik ve idari destek faaliyetleri de %10,7. Yatırımda en büyük payı beş ülke aldı: ABD %34,5, Hollanda %15,3, Fransa %10,6, Suudi Arabistan %8,1 ve son olarak İtalya %6,3. 2012 yılı ise yurt dışına doğrudan yabancı yatırımlarda 2011 ve 2010 yıllarına göre sırasıyla %19,8 ve %56,2 artış sağlamıştır. 2012 yılı çıkış hacmi 20,3 milyar dolar, 2010 ve 2011 yılı çıkışları ise sırasıyla 16,9 ve 12,9 milyar dolar olarak gerçekleşti. Katar'ın dış ekonomisindeki beş ana sektör, %93,2'sini oluşturuyor ve bunlar: Finans ve sigorta faaliyetleri (%37,6), bilimsel profesyonel sektör, hizmetler ve idari teknoloji faaliyetleri sektörü (%27,2), madencilik ve taş ocakçılığı sektörü (%11,5), inşaat sektörü (%9,5) ve ulaştırma, depolama, bilgi ve iletişim sektörü (%7,4). Aşağıdaki ülkeler, yurtdışındaki toplam Katar yatırımının %63,4'ünü oluşturdu: Endonezya (%19,8), Kuveyt (%17,1), Fransa (%10,8), BAE (%9,1) ve Amerika Birleşik Devletleri (%6,6) (Kalkınma Planlama ve Ülke İstatistikleri Bakanlığı, 2015).

2015 yılında Katar'a doğrudan yabancı yatırım akışı bir önceki yıla göre %11,2 oranında azalırken, 2015 yılında yaklaşık 36,5 milyar dolar, 2014 yılında ise yaklaşık 39,6 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım akışı gerçekleşti. Yabancı yatırımlar, toplam doğrudan girişlerin %93'ü ile petrol ve gaz faaliyetlerinde yoğunlaşmış ve bu yatırımlar, imalat

sanayileri ve diğer faaliyetlerle ilgili olup bunu, imalat sektörü (%56), madencilik ve taş ocakçılığı sektörü (%33), finans ve sigortacılık sektörleri (%6) ve diğer (%6) oluşturmaktadır. 2015 yılında Katar'a en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında ilk sırayı diğer Amerika ülkeleri (%36), ardından Avrupa Birliği (%29), ardından Amerika Birleşik Devletleri (%23), Asya (Körfez ülkeleri hariç) (%5) ve diğer (%7) izledi. Öte yandan, Katar'ın yurtdışındaki doğrudan yabancı yatırımları 2015 yılında yaklaşık 35,9 milyar dolar, 2014 yılı toplamı ise yaklaşık 33,4 milyar dolar ile bir önceki yıla göre %7'ye varan artış sağladı. Aşağıdaki ekonomik faaliyet grupları toplam yatırımın %94'ünü oluşturmuştur: Finans ve sigorta faaliyetleri %36'sını, ulaşım, depolama, bilgi ve iletişim faaliyeti (%31), madencilik ve taş ocakçılığı faaliyetleri (%27) ve diğerleri (%6). En çok yatırım yapılan ülkeler açısından, aşağıdaki dört ülke yurt dışındaki toplam Katar yatırımının %82'sini oluşturuyor ve bu ülkeler ise şöyle: Avrupa Birliği (%34), Körfez İş birliği Konseyi (%24), diğer Arap ülkeleri (15 %), Asya ülkeleri (Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri hariç) (%8) ve dünyanın diğer ülkeleri (%18) (Katar Devleti. Kalkınma Planlama ve İstatistik Bakanlığı, 2017).

2018'de Katar'a yapılan doğrudan yabancı yatırım, 2017'de (35,5) milyar dolardan 2018'de yaklaşık 33,8 milyar dolara düşerken, bir önceki yıla göre (-%6) oranında düşüş yaşadı. Katar'a yapılan doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %90'ı petrol ve gaz faaliyetlerinde ve aşağıdaki gibi diğer ilgili faaliyetlerde yoğunlaşmıştır: imalat sanayi faaliyeti (%57), madencilik ve taş ocakçılığı faaliyeti (%30), finans ve sigorta sektörü faaliyeti (%11), diğer faaliyetler (%2), 2018 sonunda Katar'da en çok yatırım yapılan ülkeler sıralamasında %32 ile diğer Amerika ülkeleri, ardından Avrupa Birliği (%30), üçüncü sırada Amerika Birleşik Devletleri (%24) ve Asya ülkeleri (Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri hariç) (%7) olacak şekilde sıralamayı takip etti ve son olarak diğer ülkeler grubu da (%7) olacak şekilde Katar'a doğrudan yatırım yapan 60'a yakın ülkenin toplamını oluşturdu. Öte yandan, Katar'ın yurtdışındaki doğrudan yabancı yatırım dengesi, bir önceki yıla göre %1 artarak 2018 sonunda toplam 40,3 milyar dolara ulaşırken, 2017 sonunda toplam 39,8 milyar dolar olmuştu. Yurtdışındaki toplam doğrudan yatırımların %90'ını oluşturan aşağıdaki ekonomik faaliyetler, finans ve sigorta sektörünün (%40) oluşturduğu, ardından ulaşım, depolama, bilgi ve iletişim faaliyetleri sektörü (%33) ve üçüncü olarak madencilik ve taş ocakçılığı sektörü

(%18) ve diğer sektörler (%9) katkıda bulunmuştur. Katar doğrudan yatırımı için en cazip ülkeler açısından Avrupa Birliği (%34), onu Körfez İş birliği Konseyi Ülkeleri (%24) ve diğer Arap ülkeleri (%14), Asya ülkeleri (Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri hariç) (%8) izliyor. Diğer ülkeler ise Katar'ın yabancı yatırım yaptığı toplam 80 ülke içinde %20 oranında paya sahip oldu.

Katar Planlama ve İstatistik Kurumu tarafından yapılan saha araştırmasına göre, 2018 yılı sonunda Katar'a toplam yabancı yatırım akışı, bir önceki yıla göre %10 artışla yaklaşık 196,3 milyar dolar olurken, 2017 yılı toplamı yaklaşık 178 milyar dolar olmuştur. 2018 yılı sonunda diğer yabancı yatırımlar %68, bunu %17 ile doğrudan yabancı yatırımlar ve %14 ile portföy yatırımları izledi. Öte yandan, 2018 yılı sonunda yurt dışındaki toplam Katar yabancı yatırımları yaklaşık 107,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve 2017 yılı toplamının yaklaşık (110) milyar dolar olduğu bir önceki yıla göre (-%8,3) düşüş göstermiştir. Uzun vadeli krediler ve ticaretle ilgili kısa vadeli finansal araçlarda temsil edilen diğer yabancı yatırımlar (%53), ardından yurtdışındaki doğrudan yabancı yatırımlar (%37) ve ardından hisse senedi portföyüne yapılan toplam yabancı yatırımlar (%10)'unu oluşturdu (Katar Devleti. Planlama ve İstatistik Kurumu, 2019).

Şekil 3.2. katar'da doğrudan yabancı yatırım (Milyar dolar)

3.1.1.2.6 Katar'da yatırım yapmanın avantajları

Katar, kendisini seçkin bir yatırım destinasyonu ve birçok alanda istikrarlı bir ticari ortam olarak niteleyen birçok kaynağa ve alana sahiptir. Onlardan bazıları ise şöyle:

- **Bilgi kaynakları**

Katar'da bilgi alanlarında aşağıdakiler de dahil olmak üzere birçok yüksek kaliteli bilgi kaynağı bulunmaktadır:

- ❖ Katar'ın Arap ve küresel düzeyde ileri bir konuma ulaşmak için bu alana yoğun yatırım yaptığı eğitim yapısı, Davos'ta Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Eğitim Kalitesi Endeksi'nde 2019 yılı için Arap ülkeler arasında birincii ve dünya genelinde dördüncü oldu. Raporlara göre, Katar hala 2021 yılına kadar eğitim alanında Arap dünyasında ilk sırada ve dünyada ilk on içinde yer almaktadır. Katar bu alanda lider bir ülke haline geldi ve daha yetenekli bir toplumsal nesil oluşturmak için gerekli eğitim stratejilerini ve planlarını geliştirmek için çalışmalar yapmıştır (Katar Devleti. Eğitim ve Yüksek Öğretim Bakanlığı, 2022).
- ❖ İş merkezleri: Katar'ın bu alanda mükemmel bir ortamı var ve hizmet verme ve kolaylıkla destek alma konusunda uzmanlaşmış birçok uzmanlık ve danışma merkezi var ve yatırımcıların küresel düzeyde ekonomik oyuncular arasında yer alacağı söylenebilir. Özellikle Microsoft, Oracle, Bloomberg ve bu alandaki diğer küresel rakiplerin varlığı ışığında.
- ❖ Araştırma üssü: Katar, bu alanda önde gelen ülkelerden biridir ve 2007-2018 yılları arasında 2.300'den fazla araştırma projesine fon sağlamıştır ve bu, Katar'a bölgesel ve uluslararası düzeyde araştırma düzeyinde yüksek bir konum kazandırmaktadır (Katar ofisine yatırım yapın, 2021).

- **İletişim kaynakları**

Katar, geçtiğimiz yıllarda bu alanda kendini öne çıkarmıştır ve küresel bir iletişim ağına ve ulaşım, iletişim veya beşinci nesilde (5G) en son teknolojilere sahiptir.

- ❖ Ulaşım: Son on yılda bu alanda birçok başarıya imza atan Katar, uluslararası standartlarda bir ulaşım ağı geliştirmeyi başarmış ve bu da tanık olduğu ekonomik büyüme endeksini yükseltmesine yardımcı olmuştur. Bugün, Katar'da demiryolu ve

metro sistemleri ve diğerk etkili yerel araçlar, en yeni havaalanları, limanlar ve önemli bir uluslararası varlığa sahip olmasını sağlayan dünyanın önde gelen havayolu şirketi mevcuttur (Katar Devleti. Katar E-Devlet, 2022).

- ❖ Beşinci nesil (5G) altyapı: Katar, beşinci nesil (5G) ağlar için bir iletişim sistemine sahip olduğundan Katar, Arap dünyasının en hızlısı olarak kabul edildiğinden, iletişim alanında önde gelen ülkelerden biri olarak kabul edilir. Bu sistem %99 oranında kullanılmaktadır ve Katar, 5G ağı hızında dünya çapında dördüncü sırada yer almakta ve Katar'ı diğerklerinden ayıran şey, 5G'yi piyasaya süren ilk gruba, yani Ooredoo Grubu'na ev sahipliği yapıyor olmasıdır (Yeni Körfez web sitesi, 2022).
- ❖ Diplomatik iletişim: Katar diplomasisi, son on yılda bölgesel ve küresel düzeyde çeşitli alanlarda etkileyici başarılar elde etti ve Katar, uluslararası haritada etkili bir ülke ve etkili bir sayıya sahip olduğunu kanıtladı. Yabancı ülkelerle iletişim kurmak için büyük çaba sarf etti ve son zamanlarda Afgan-Amerikan uzlaşmasındaki başarısı ve barışın tesisi olmak üzere küresel düzeyde birçok karmaşık sorunun ve dosyanın çözülmesinde önemli bir rol oynadı. Katar, Körfez İş birliği Konseyi üyesi olması ve Amerika Birleşik Devletleri, birçok Afrika ve Asya ülkesi ile iyi ilişkilere sahip olması ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü gibi birçok küresel kuruluşun üyesi olması nedeniyle diplomatik açıdan yüksek konumu ile öne çıkmaktadır (Anadolu Ajansı, 2021).

- **Doğal kaynaklar**

- ❖ Katar, sahip olduğu doğal kaynaklardan yararlanmaya hevesli ve doğal kaynaklar önemli kazanımlar elde etmesine yardımcı oldu. Katar'da yaşam standardı önemli ölçüde iyileşti ve hızlı ekonomik kalkınmaya tanık oldu. Katar, ihracatın çeşitlendirilmesine dayalı üretimde önemli bir deneyime sahiptir. Katar'ın bu alandan faydalanmasına yardımcı olan birçok kaynağı vardır: Dünyanın en önemli ve en büyük sıvılaştırılmış gaz üreticisi ve ihracatçısı olan ve bölgesel ve küresel pazar düzeyinde iyi bir itibara ve etkiye sahip olan Qatargas Center'ın ülkede bulunması. Aynı bağlamda, Katar petrokimya alanında önemli bir oyuncu haline geldi ve rafineri ve petrokimya alanını geliştirmek için yeni fırsatlar bulmak için bu alana yatırım yapmaya devam etmektedir. Bu açıdan geleceğe bakan Katar, uzun vadeli geleceğe

hazırlanma ve yatırım yapma konusunda önde gelen ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Suyu tuzdan arındırma teknolojisi, güneş enerjisi ve gelecekteki güvenliğini istikrara kavuşturmak için çalışan diğer yenilenebilir kaynaklar dahil olmak üzere çeşitli alanlara yatırımlar yapmıştır (Katar Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, 2020).

- **Kültürel kaynaklar**

Katar Devleti, kendisini yerel ve küresel düzeyde en önemli kültür ülkelerinden biri haline getirmeyi amaçlayan birçok strateji belirlemiştir. Katar, Arap-İslam mirasına dayanan, karşılamaya dayalı bir kültüre ve oldukça gelişmiş bir medya ve spora, ayrıca kültürü teşvik eden ve bir arada yaşama ve kültürel entegrasyon sürecini kolaylaştıran sistemlere sahiptir.

- ❖ Spor ve Dünya Kupası: Katar, 2022 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapacak tek Arap ülkesi olmaktan gurur duyuyor ve bu, ekonomik alandaki hızlı büyümenin bir sonucu. Yatırımcılar, 2022'deki bu küresel etkinlikten mükemmel fırsatlar elde edecek (Katar Devleti. Katar E-Devlet, 2022).
- ❖ Medya ve sanat: Son on yılda medya ve sanat alanlarında etkileyici başarılarla imza atan Katar, kendisine mesajını çeşitli alanlarda ve birden çok dilde dünyaya iletme fırsatı veren uluslararası medya ve spor kanallarına sahiptir. Örneğin: dünyaca ünlü kanal Al Jazeera International ve dünya çapında yaygın olan beIN Sports spor kanalları. Katar, canlı mirasa dayalı sanatsal kültürü yeniden canlandırmak için büyük çaba sarf etmektedir (Katar Devleti, 2022).
- ❖ Yaşam kalitesi: Güvenlik ve yaşam kalitesi endeksinde Arap dünyasında ilk sırada yer alan Katar Devleti, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki en barışçıl ülke konumundadır. Bu nedenle yatırımcılar için cazip bir ülke olarak kabul edilir ve vasıflı ve hayati işgücü ve yaşam güvenliği sayesinde onlara etkili bir işgücü açısından kazanç sağlamaktadır (Katar Devleti. Katar E-Devle, 2022).

- **Sermaye kaynakları**

İstatistiki raporlar, Katar sermaye piyasasının Arap dünyasında ilk sırada yer aldığını ve finansal sistem endeksinin derinliğinde küresel olarak 18. sırada yer aldığını gösterdiğinden, Katar sermayesi yabancı yatırımcılar için tercih edilen bir destinasyon olmaya devam

etmektedir. Küçük ve orta ölçekli şirketlerin finansmanında Arap dünyasında birinci, küresel ölçekte dördüncü, GSYİH'ye kıyasla Arap dünyasında birinci ve dünya çapında 12'inci sırada yer almaktadır. Katar'ın mali gücü, para birimi istikrarı ve uzun vadeli gelecek beklentileri, Katar ekonomisine yönelik uluslararası güvenin kaynaklarındandır.

- ❖ Finansal güç: Katar, ekonomik ve finansal ilerlemenin sürekliliğini sağlamayı ve yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamak ve finansal piyasalarda rekabeti sağlamak için yatırım mekanizmalarını ve araçlarını çeşitlendirmeyi amaçlayan birçok finansal plan üzerinde çalışmaktadır. Katar, son dönemde bölgesel düzeydeki engellere ve çalkantılara ya da maruz kaldığı ekonomik ablukaya rağmen finansal esnekliğini kanıtladı. Bu mali politikalar, yerli hasıladaki büyüme oranını %5'in üzerinde tutarak sonuç vermiş ve Uluslararası Para Bankası, Katar'ın önümüzdeki dönemde finansal performans açısından Körfez İş birliği Konseyi (KİK) ülkelerini geride bırakacağını belirtmiştir. Yatırımları teşvik etmek ve yatırımcıları çekmek için Katar, gelir vergisinden muaf olan tek ülkedir ve şirketler üzerindeki düşük vergi oranı, büyümeleri ve refahları için bir kaynak sağlamakta ve onlara büyümeyi genişletme fırsatı vermektedir. Ayrıca, ulusal para biriminin dolar ile bağlantısı ve son yıllardaki istikrarı, onu yerel ve küresel bir ekonomik güven kaynağı haline getirmiştir (El Vatan Katar gazetesi, 2020).
- ❖ Altyapıya Yatırım: Altyapı sektörü, önceki dönemde kesintisiz çalışmalara tanık oldu ve Katar 2030 Vizyonu kapsamında, 2022 Dünya Kupası'na hazırlık için donatılan stadyumlar ve tesislerin yanı sıra, yollar veya ulaşım projeleri açısından birçok başarıya imza atmıştır. Bu sektörün gelişmesi, yerel ve uluslararası düzeyde yatırımcılar için büyük bir teşvik haline geldi ve 2022 sonrası milyarlarca dolar olarak tahmin edilen büyük Lusail City projesi de dahil olmak üzere planlanan 150'den fazla proje var. Yollar, okullar, hastaneler veya binalar gibi çeşitli alanlarda birçok proje bulunmaktadır.
- ❖ Katar'ın geleceğe bakışı: Katar uzun vadeli bir bakış açısına sahiptir ve yatırımlarının başarısını, ayrıntılı ara sonuçlara göre değil, sürdürülebilir etki ve gelecek nesiller için ne ölçüde yararlandığına göre ölçer (Katar Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, 2020).

3.1.1.2.7 Katar yabancı yatırım hukuku

Ekonomik açıklığı teşvik etmek, yabancı yatırımı Katar'a çekmek, yatırımcılar için prosedürleri kolaylaştırmak ve haklarını güvence altına almak amacıyla, Katar Devletinde ekonomik faaliyette yabancı yatırımı düzenlemek için 2000 tarihli ve 13 Sayılı Kanun'un yerini alan 2019 tarihli 1 Sayılı Kanun çıkarılmıştır.

Yasanın 1. Maddesi, yabancı bir yatırımcıyı, fonlarını doğrudan Yasa'ya uygun olarak yatırım yapma yetkisi olan bir projeye ve ayrıca yabancı sermayeyi aynî, nakdî veya finansal değer olarak Katar'a yatırmak üzere yatırım yapan kişi olarak tanımlar. Kanun'un 2. maddesi, ticari faaliyetleri düzenleyen kanun ve mevzuata aykırı olmamak kaydıyla, yabancı bir yatırımcının tüm ekonomik sektörlerde %100 oranında dahi olsa yatırım yapabileceğini belirtmektedir. Üçüncü maddede, Katar'da yapılacak yatırımın, kanunun 2. maddesine göre şirketlerin sermayesinin %40'lık yabancı pay oranını aşacak şekilde, yetkili birime yapılacak talep ve gerekli tüm belgelerin tamamlandığı tarihten itibaren 15 gün içinde karara bağlanarak onay istenmesinin yöntemi açıklığa kavuşturulmuştur. Başvurusu reddedilen bir kişi 15 gün içinde şikâyette bulunma hakkına sahiptir ve şikâyet yalnızca bir ay içinde karara bağlanır. Kanunun 4'üncü maddesine göre, yabancıların Bakanlar Kurulu kararıyla kapsam dışı bırakılanlar dışında banka ve sigorta şirketlerine yatırım yapmaları, ticari kuruluşlara yatırım yapmaları ve Bakanlar Kurulu'nun hakkında karar verdiği diğer alanlarda yatırım yapmaları yasaklanmıştır. Kanunun 5 inci maddesi, yabancı şirketlerin devlette iş sözleşmelerinin uygulanması ile ilgili yükümlülüklerini aşağıdaki şekilde zorunlu kılmıştır: Sözleşmenin şirketin ülkedeki şubesi aracılığıyla yapılması, sözleşmenin bakanlıklardan biri veya devlet kurum ve kuruluşlarından biri ile olması veya devletin katkıda bulunduğu şirketler ve şirketlerin ticaret sicilini tescil ettirme taahhüdünde bulunduğu ve sözleşmenin imzalandığı ülkede sözleşmenin uygulandığı şirketin şubesi için ticari lisansların verilmesi, işin verilmesinden sonra ve sözleşmenin imzalanmasından önce olması ayrıca yatırım döneminde yetkili merciler tarafından uygulanan mevzuat uyarınca ülkedeki yetkili mercilerin tüm gerekliliklerinin yerine getirilmesi ve ticaret sicilindeki tescilin yenilenmesi ve şubeye verilen ruhsatların süresi içinde yenilenmesi gerekmektedir. Sözleşmenin süresi Bakanın teklifi üzerine Başbakanın kararı ile bu yükümlülükler değiştirilebilir. Altıncı madde, metni bu maddelerde yer almayan herhangi bir yabancı yatırım faaliyetinin, ülkede

bu faaliyet için yürürlükte olan kanun hükümlerine göre muamele görmesine atıfta bulunmaktadır. Yedinci maddeye göre yabancı yatırımcı, Katar Menkul Kıymetler Borsası'ndaki anonim şirketlerin sermayesinin %49'unu geçmemek kaydıyla, şirket ana sözleşmesinde ve esas sözleşmesinde Bakanlıkça önerilen yüzdeyi onayladıktan sonra sahip olabilir. Ancak Başbakanlık tarafından onaylandıktan sonra %49'dan daha yüksek bir yüzdeye sahip olabilmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

3.1.1.2.8 Katar'da yabancı yatırım için teşvikler

Katar kanunu, %100 yabancı sermayeyi çekmek, Katar 2030 Vizyonuna uygun ekonomik çeşitliliği sağlamak, Katar pazarına yatırım işlemlerini kolaylaştırmak ve ekonomik kalkınma çarkını ileri seviyelere taşımak amacıyla yatırımcılara birçok yatırım teşviki sağladı.

Kanunun 8 inci maddesine göre, yürürlükteki mevzuata göre yabancı yatırımcıya yatırım projesini kurmak için kiralama veya intifa yoluyla arsa tahsisi caizdir. 9. Madde, yatırımcıya, ülkede yürürlükte olan hükümlere uygun olarak projesini kurmak, işletmek veya genişletmek için ihtiyaç duyduğu şeyi ithal etmesine izin verir. Onuncu madde ayrıca vergi kanununda yürürlükte olan düzenlemelere göre yabancı yatırım projelerinin gelir vergisinden muaf tutulmasına da izin vermektedir. On birinci Maddeye, yabancı yatırım projelerini, kurulması için gerekli makine ve teçhizatın ithalatındaki gümrük vergisinden ve sanayi alanındaki projeler, yerel pazarlarda bulunmayan üretim için ihtiyaç duyulan hammadde ve yarı mamul maddelerin ithalatındaki gümrük vergilerinden muaftır. Yatırım rekabeti sürecini etkinleştirmek için, Kanunun 12. Maddesi, Bakanlar Kurulu'nun teklifine istinaden, halihazırda yürürlükte olana ek olarak yatırım projelerine ek avantajlar ve teşvikler vermesine izin vermektedir. On üçüncü Madde, mülkiyet haklarını yatırımcıya devreder ve doğrudan ve dolaylı yabancı yatırımlar, kamu yararına olmadıkça, adil bir şekilde ve uygun bir tazminat karşılığında kamulaştırmaya veya buna herhangi bir etkiye tabi değildir. 14. madde, yabancı yatırımcıların, yatırım gelirleri, tasfiye satışından elde edilen gelirler, kısmen veya tamamen, yatırım anlaşmazlığının çözümünden kaynaklanan meblağlar dahil olmak üzere, herhangi bir engelleme veya gecikme olmaksızın yurtdışından olan tüm yatırım transferlerini yapmakta serbest olduklarını belirtmektedir. Kanunun 13. maddesinde öngörülen tazminat, herhangi bir para birimindeki transferler, cari döviz kuru üzerinden dönüştürülebilir. On altıncı madde, yabancı yatırımcının mülkiyetini serbestçe başka bir

kişiyi devretmesine veya katılım halinde yürürlükteki yasa ve mevzuatları dikkate alarak NBK ortağına bırakmasına izin verir. Böylece yeni yatırımcı doğrudan projede çalışabilir ve herkes için geçerli olan hükümler kendisine de uygulanacaktır. Ayrıca 16. maddede yabancı yatırımcının kendisi ile başkaları arasındaki uyuşmazlıkları kanunda yer alan her türlü uyuşmazlıkları çözmek veya tahkim yoluyla çözebileceği belirtilmektedir. Ayrıca kanunun (25) sayılı maddesinde, bu yasanın hükümlerinin, devletin doğal kaynakların çıkarılması, işletilmesi veya yönetimini bir imtiyaz veya özel bir anlaşma kapsamında emanet ettiği şirketler ve bireylere imtiyaz sözleşmesi veya özel sözleşmesinin hükümlerinde yer alan hususlarla çelişmediğini istisnalar dışında uygulanmadığı belirtilmiştir (Katar Hukuk Portalı, 2019).

Devlet ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının kurduğu veya katkı sağladığı şirketler ile devletin en az %51 veya daha az katkıda bulunduğu şirketler hakkında, söz konusu Ticaret Şirketleri Kanunu hükümlerine göre Katarlı yatırımcılar Bakanlar Kurulunca uygun görülmediği takdirde kanun hükümleri uygulanmaz.

Kanun hükümleri ayrıca, Qatar Petroleum tarafından petrol operasyonlarından herhangi birini yürütmek üzere lisans verilen veya petrol, gaz ve petrokimya endüstrilerine yatırım yapmayı amaçlayan şirketler ve bireyler için geçerli değildir (Lexis Middle East, 2019).

3.1.1.2.9 Katar 2030 vizyonu

2008 yılında Katar, ekonomik, sosyal, teknik ve politik alanlarda toplumsal refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla, Katar Devletini küresel düzeyde gelişmiş ülkeler arasına yerleştiren kapsamlı kalkınma 2030 vizyonunu benimsemiştir.

Vizyon, Katar'ın değerlerine sadık kalması ve başarılar ile ekonomik büyüme ve insan ve insan kaynakları arasında bir denge kurması için üstesinden gelmesi gereken beş ana zorluğu içeriyor: Gelenekleri korurken modernleşme, mevcut ve gelecek nesil, hedeflenen büyüme ve kontrolsüz genişleme, kalkınma yolu, büyüklük ve kalite, hedeflenen göçmen işgücü ve son olarak, ekonomik ve sosyal kalkınma ve çevreyi koruma ve kalkındırma. Vizyon ayrıca üç temel ilkeye dayanmaktadır: Kamusal ve kişisel özgürlüklerin korunması, ahlaki ve dini değerlerin ve geleneklerin korunması ve güvenliğin, istikrarın ve fırsat eşitliğinin sağlanması.

Vizyon dört ana unsuru temel alır:

- 1- Beşerî Kalkınma: Bu madde, ulusu ilerletebilmek ve küresel düzeyde öncü rolünü geliştirebilmek için insan kaynaklarına önem vermeyi ve onları tüm sağlık, eğitim ve ekonomik alanlarda geliştirmeyi amaçlar.
- 2- Sosyal Kalkınma: Bu madde, Katar geleneklerini ve geleneklerini korumak, Arap ve İslam kimliğine bağlı kalmak, hoşgörü ve diğer kültürlerle açıklık rolünü etkinleştirmek ve kalkınma için küresel ortaklıkta lider bir rol oynamak için toplumun sosyal rolünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır.
- 3- Ekonomik Kalkınma: Bu madde Katar ekonomisini geliştirmeyi, petrole dayalı ekonomi ile teknolojik ve bilgiye dayalı ekonomi arasında bir denge kurmayı ve ekonomik çeşitliliğe dayalı bir yatırım ortamının sağlanmasını, yatırım fırsatlarından yararlanmayı ve yatırımcıları çekmeyi amaçlar. Ayrıca vatandaşların mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilecek rekabetçi bir ulusal ekonomi yaratmak Yüksek bir yaşam standardı sağlamayı amaçlamaktadır.
- 4- Çevresel Kalkınma: Katar mirasını koruyan yasal bir çerçeve ve etkili çevre kurumları geliştirerek ekonomik kalkınma ve çevrenin korunması arasında bir denge sağlamayı ve vatandaşları gelecek nesiller adına çevreyi korumadaki rollerinin önemi konusunda eğitmeyi amaçlamaktadır (katar devleti, 2008).

3.1.2 Türkiye

Türkiye, ekonomik büyüme ve hızlı bir rönesans yaşaması nedeniyle yerel ve küresel düzeyde ekonomik ve politik öneme sahiptir ve bu da onu birçok ülke için çekici kılmaktadır. Türkiye'ye coğrafi ve ekonomik açıdan ışık verilecektir.

3.1.2.1 Coğrafi görünüm

Türkiye önemli bir stratejik konuma sahip ve köprüleri Avrupa, Asya ve Afrika olmak üzere üç kıtaya yayılıyor, bu da artık küresel pazarlara daha güvenli ve kolay bir şekilde erişmenin mümkün olduğu anlamına geliyor. Aşağıdaki noktalar, Türkiye'nin coğrafi konumu hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir.

Tablo 3.2. Türkiye hakkında özet

Dili	Nüfus sayısı	Yüzölçümü	Başkenti	Devletin ismi
Türkçe dili ülkenin resmi dili olarak kullanılmaktadır.	2020 yılı verilerine göre 84,34 Milyon	785.4 2Bin Km	Ankara	Türkiye Cumhuriyeti
Pra Birimi	Sosyal kompozisyon	Yönetim şekli	Cumhurbaşkanı	Dini
Türk Lirası	Ülkenin toplam nüfusunun %70-75'ini Türkler, yaklaşık %19'unu Kürtler, %7-12 arası isediğer azınlıklar oluşturmaktadır.	Başkanlık Sistemi	Recep Tayip Erdoğan	İslam

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri veritabanı. Ülke

Profili.04/27/2022<https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?ReportName=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUR>

3.1.2.1.1 Coğrafi konumu:

Türkiye, Asya, Avrupa ve Afrika gibi üç kıtanın ortasındaki stratejik konumu ile ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin coğrafi alanı ise Asya ve Avrupa kıtaları arasında uzanır. Bunun en büyük kısmı toplam alanın % 97'si kadar Asya kıtasındadır ve Anadolu bölgesi olarak

adlandırılır. Avrupa kıtası ise toplam alanın %3'ünü kapsamaktadır ve güneydoğudan ve İstanbul'u kapsamaktadır.

Batısında 192 km'ye varan yüzölçümüyle Yunanistan, Güneyinde sırasıyla 367 km ve 899 km'ye varan yüzölçümüyle Irak ve Suriye, Kuzeydoğusunda ise sırasıyla 273Km, 311Km ve 17km'ye varan yüzölçümüyle Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile sınırlanmıştır. Doğuda 534 km yüzölçümüyle İran ile sınır komşusudur. Kuzeybatısında 223 km yüzölçümüyle Bulgaristan ile komşudur.

Türkiye'nin su sınırlarından bahsederken, sınırlarında kuzeyden Karadeniz'e, Batıdan Ege denizine ve güneyden iki boğazın geçtiği Akdeniz'e kadar üç su kütlesi vardır. Kuzeyden 20 km uzunluğunda ve 1 km genişliğinde uzanan Boğaz boğazı, Karadeniz ile Marmara Denizi'ni, güneybatıda 60 km uzunluğunda ve 1 ile 6km genişliğinde yer alan Çanakkale Boğazı adı verilen diğer Boğaz ise Marmara Denizi ile Akdeniz'i Ege Denizi'ne bağlar (Katar Türkiye Büyükelçiliği, 2019).

3.1.2.1.2 İklim :

Türkiye 26 derece enlem ve 42 derece kuzey enlemi ile 26 derece boylam ve 45 derece doğu boylamı arasında yer almaktadır. Türkiye, üç kıtanın ortasında coğrafi bir konuma sahip olması nedeniyle genel olarak kışın iklimi nemli, yazın sıcak ve kurak olması söz konusudur. Ayrıca iklimin iç kesimlerde daha şiddetli olması nedeniyle şehirlerin iç kesimlerinde daha şiddetli hava koşulları görülmektedir. Türkiye, dağ sıralarına ve çeşitli tarım arazilerine ek olarak, üç tarafı suyla çevrili farklı iklim özelliklerine ve doğal manzaralara sahiptir. Türkiye iki dev tepeyle çevrilidir onlar ise: Kuzeyde Pontus sıradağları ve Güneyde Toros Dağları. Türkiye'nin doğusundaki yaylalar Dicle ve Fırat gibi önemli nehirlerin ana kıyılarını oluşturur. Türkiye'nin ortalama yüksekliği yaklaşık 1000 metre olarak tahmin edilmektedir (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2021).

3.1.2.1.3 Nüfus :

Türkiye'de nüfus 84,34 milyona (2020) ulaştı ve bu rakam 2019'dan 83,42 milyon kadardı. Erkekler toplam nüfusun %50.1'ini, kadınlar ise %49.9'unu oluşturuyor. 2019'da binde 13,9 olan nüfus büyüme oranı, 2020'de binde 5,5'e geriledi. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun şehirlerdeki nüfusa karşı oranına gelince, raporlar köylerdeki nüfusun oranının

%7,2'den %7'ye düştüğünü, şehirlerde ve ana merkezlerde yaşayanların oranının ise 2019'da %92,8'ye artarak 2020'de ise %93'e yükseldiğini göstermektedir. Sünni Müslümanlar %99,8 gibi ezici çoğunluğunu oluştururken, Yahudiler ve Hıristiyanlar% 0,02'lik küçük bir azınlığı oluşturuyor. Bu bakımdan Türkler, ülke nüfusunun % 75'ine varan oranda etnik çoğunluğu, Kürtler %19'u, diğer azınlıklar ise Araplar, Çerkezler, Lazlar, Çeçenler, Ermeniler, Süryaniler, Çingeneler, Gürcüler ve Azeriler gibi ülke nüfusunun geri kalanları ise %7 ile %12'sini oluşturmaktadır. Yahudi ve Yunanlar gibi azınlıklar da bulunmaktadır (Fanak, 2020).

3.1.2.1.4 Türkiye'nin siyasi ve idari yapısı

1924 yılı, 1921'de Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinin ardından, kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından modern Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasının taslağının hazırlanmasına sahne oldu. Nisan ayında anayasa değişikliği ve seçimlerin yapılmasının ardından 2017 yılında yapılan referandumla parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş yapan Türkiye, o tarihten itibaren 2018 yılının ortalarına kadar devam eden bir parlamenter siyasi sisteme tanık oldu (Salman, 2018). Araştırmanın konusu olan “2010-2019 yılları arasında Türk Yönetim Sisteminde bazı değişiklikler meydana geldi. 2010 yılında ordunun siyasi hayata müdahalesinin sona erdirilmesi, yargılanma olasılığı da dahil olmak üzere değişiklikleri onaylayan bir halk referandumu gerçekleşti. Bunun neticesinde, Cumhurbaşkanının yargı üyelerini seçme yetkisinin genişletilmesinin yanı sıra Cumhurbaşkanı, Yargıtay'ın üç üyesini, Danıştay'ın iki üyesini, Yüksek Askeri Mahkeme'nin bir üyesini ve Yüksek İdare Mahkemesi Genel Kurulu'nun bir üyesini atama hakkına sahip oldu (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2010).

2014 yılı ise Türk siyasi sisteminde önemli bir değişime sahne oldu. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Anayasa değişikliklerinin eklenmesiyle daha önce TBMM tarafından yapılan seçimler yerine doğrudan halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi. Bu olay, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin sona ermesinin ardından 2007'de halk oylamasıyla yapılan halk oylamasıyla yapılan 101. maddeye eklenen anayasa değişiklikleri ve o yıl cumhurbaşkanlığı üzerinden yaşanan anayasal krizden sonra gerçekleşti. Bu aşama, Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında ikili yetkiler veren yarı

başkanlık sistemine geçiş olarak adlandırılmıştır, ancak yine de parlamenter bir sistemdir (Hussein, 2016).

Ocak 2015'te Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş ve bunu sağlamak için yeni bir anayasa yapılması çağrısını başlatmış ve bu program onay için Meclis'e sunulmuştu. Ancak 550 kişilik gruptan istenen ve gereken 367 oy çıkmadığı ve sadece 338 oy verildiği için onaylanmadı. Bu sonuç, cumhurbaşkanına onaylama yetkisi vermek ve Meclis'ten en az 330 oyla onaylandıktan sonra halk referandumuna dönüştürmek için iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi'nin ittifakına yol açtı. Böylece yeni anayasanın referanduma sunulması için ittifak ve onay gerçekleşti (Salman, 2018, p. 10).

2017 yılı Nisan ayında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Meclis'ten geçmeyen anayasa değişiklik taslağını onaylayarak referanduma sunmuş ve referandum süreci anayasa değişiklikleri lehine gerçekleşmiştir (Resmi Gazete, 2017). Cumhurbaşkanlığı sistemi için %51,41, ret oranı ise %48,59 oldu. Bu referandumla Türk hükümet sistemi parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçti (Alhaj, 2017).

9 Temmuz 2018'de seçimler yapıldı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, yeni cumhurbaşkanlığı sisteminde seçilen ilk cumhurbaşkanı olarak yeniden güven kazandı. Böylece Türkiye'deki siyasi sistem tüm yetkilerin başkanda olduğu, tamamen başkanlık sistemi oldu (Türkiye Cumhurbaşkanlığı korumu, 2021).

3.1.2.2 Ekonomik görünüm

Aşağıdaki noktalar Türkiye'nin ekonomik görünümünü göstermektedir:

3.1.2.2.1 İşgücü yapısı:

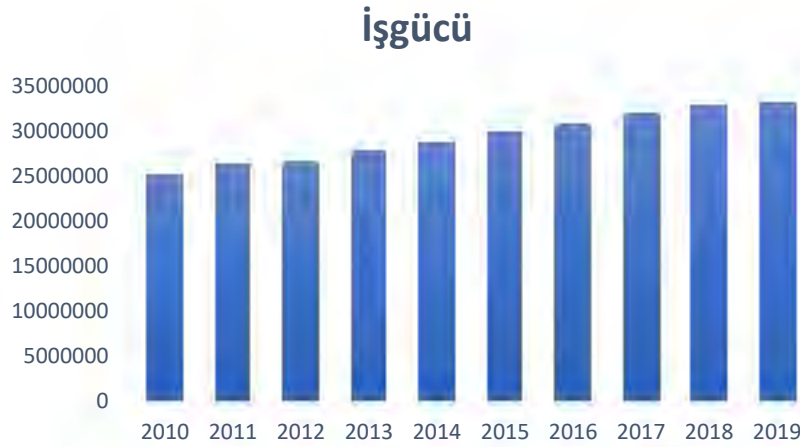
Nüfusun istihdam ve işsizliğinin yapısı, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınması konusunda çok önemli bir göstergedir ve son on yılda Türkiye hakkında konuşurken, endeksteki dalgalanmalar olumlu ve olumsuz olarak görülmektedir ve bazen çeşitli faktörler için yıldan yıla artar. Bunlar arasında şehirlere göç, hızlı kentleşme, göçün neden olduğu gecekondu, kentteki tarım işçilerinin işsizliği, bazı gençlerin kolayca işe girebilmeleri için eğitim yeterliliklerinin yetersizliği ve gayri resmi olarak evde özel çalışma sayılabilir. İşsizlik

oranının yüksek olmasına katkıda bulunan bir diğer neden ise, bir önceki dönemde nüfusun artması, iş imkânlarının yetersizliğine yol açmasının yanı sıra, kırsaldan kente ve dışarıdan iç savaşlardan mustarip bölgelerden gelen mülteci sayısının artmasıdır. Aşağıdaki tablo Türkiye'de son on yıldaki işsizlik oranını ve istihdam yapısını göstermektedir (Apaydın, 2018):

Şekil 3.3. Türkiye'de İşsizlik

Şekil 3.1.2 Türkiye'de İşsizlik

Şekil 3.4. Türkiye'de İşgücü

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı. işgucuPiyasasındakiGelistmelerinMakroAnalizi.2021

Yukarıdaki tablolardan, işgücünün her yıl artmasına rağmen işsizlik oranının arttığı ve bunun artan iş talebinin eşlik ettiği nüfus artışındaki artıştan ve bu artışa karşılık fırsat yaratmamasından kaynaklandığı, dolayısıyla Türkiye'nin bu yıllarda işsizlik ve istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

2010 Yılında işsizlik oranı% 10,7'ye ulaştıktan sonra, 2011, 2012 ve 2013 yıllarının ardından bu oranın ortalama 8 seviyesine düştüğü ve göreceli istikrar sağlandığı, ancak bunun aksine iş talebi ve işsiz bir dizi gencin varlığı olduğu belirtiliyor. 2014 yılında işgücünün sayısı 28 milyona yaklaştığında yüzde 9,9'a yükselerek bir önceki 2013 yılına göre istihdamda büyük bir yüzdeye ulaşmış, bu da Türkiye'nin nüfus artışında iş ve iş taleplerinde artışın eşlik ettiği bir artışla karşı karşıya olduğu anlamına gelmektedir. İşsizlik 2015-2016 döneminde sırasıyla 10.3-10.9 seviyesinde yüksek kalmıştır. Bir önceki yıla göre yaklaşık bir milyon işçinin istihdamında artış yaşandığı 2017 yılında yüzde düşüş yaşandı ve işsizlik oranı bir önceki yıla göre 10,8'e geriledi. 2018 yılı işgücündeki artışa rağmen bir önceki yıla göre yüzde artışa tanıklık etmiş ancak sorun çözülmemiş ve 2019 yılında Türkiye'de işsizliğin artmasının önemli bir göstergesi olan 13,3 olarak tahmin edilen bir önceki yıla göre daha büyük bir yüzdeye ulaşana kadar yükselmeye devam etmektedir (Aras & İhracatı, 2019).

3.1.2.2.2 Ekonomik yapısı

Son yıllarda, Türkiye ekonomisi yüksek büyüme ve iyi bir performansına gösterdi. Stratejiler, planlar, mali ve ekonomik politikalar ve reformlar, Türkiye ekonomisinin dünyada ileri sıralara ulaşmasına ve en çok küresel entegrasyon ve yabancı yatırım alan ekonomilerden biri olmasına katkıda bulunmuştur.

Hükümet, ekonomik büyüme sürecini desteklemek için kamu ve özel sektöre önem vererek mali yönün etkinliğini ve esnekliğini artırmış, ayrıca son yirmi yılda reel GSYİH'nin yıllık ekonomik büyümesini %5,1'e çıkaran sağlam mali planlar ve politikalar geliştirmiştir.

Bugün Türkiye ekonomisi, ekonomi uzmanlarının ve uluslararası ve yerel kuruluşların ilgi odağı haline geldi. İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı, önümüzdeki on yıl içinde, yılda %4 büyüyerek, Türkiye ekonomisinin dünyada en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline gelmesinin beklendiğini belirtti.

Türkiye, son dönemde devletin nominal kamu borcunun gayri safi yurtiçi hasılaya olan dengesinin %38,84'e, kamu bütçe açığının ise %3,4'ün altına inmesiyle ekonomik düzeyde bazı başarılar elde etti. 2020 yılına kadar gayri safi yurtiçi hasıla 770 milyar dolar, kişi başına yıllık gelir yaklaşık 9 bin dolara yükseldi ve 2020 yılı için Türkiye ihracatı 170 milyar dolar, 2019 yılı turizm geliri ise yaklaşık 34,5 milyar dolar oldu.

Diğer bir deyişle, son dönemde küresel ekonomi bölgesel düzeyde, jeopolitik ve siyasi açıdan etkilenmiş olmasına rağmen Türkiye ekonomisi iyileşmiş ve iyi büyüme rakamları kaydetmiştir. Satın alma gücü paritesine göre GSYİH açısından dünyanın en büyük ekonomileri arasında on birinci sırada yer alırken, Avrupa düzeyinde 2020 yılı için 27 ülke arasında ekonomik açıdan üçüncü sırada yer aldı (Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi, 2021).

3.1.2.2.3 Doğal kaynaklar

Türkiye, ekonomik kalkınma sürecinde kendi kendine yeterlik ve büyük ölçüde güvendiği ve yararlandığı gıda zenginliği ile dünyanın en önemli doğal zenginliklerinden olan su zenginliği ile doğal kaynaklar açısından zengin olan stratejik ve doğal konumu ile diğer ülkelerden ayrılmaktadır.

3.1.2.2.4 Su zenginliği

Türkiye, 579 yapay gölün yanı sıra, 26 su havzası ve 120'den fazla doğal göl olduğu tahmin edilen birçok su havzasına ve doğal ve yapay göle sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu doğal su alanlarına gelince, yılda 277 kilometreküp su alanına sahip olduğu tahmin edilmektedir. Bunu, 186 kilometreküpü yüzey suyu olarak adlandırılan sular, 60 kilometreküpü yeraltı suları, bunların karışması olan sular 28 kilometreküp ve Türkiye'deki nehirlerin büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

Türkiye, kendisine yurtdışından akan sulara sahip olup aynı zamanda Türkiye'den diğer komşu yerlere ve ülkelere su akmakta ve çıkmaktadır. Türkiye'ye yurt dışından akan suyun yıllık 4,7 kilometreküp olduğu tahmin ediliyor. Bunun küçük bir kısmı yani 0,6 kilometreküp oranında Bulgaristan'daki Tunca Nehri'nden, Suriye tarafında ise özellikle Asi Nehri'nden Türkiye'ye 1,2 kilometreküp, Bulgaristan'dan ayrıca Meriç Nehri'nden ve Yunanistan'dan da yılda 2,9 kilometreküp olacak şekilde su zenginliğinin bir kısmının asıl kaynağı komşu ülkelerdir. Buna karşılık, Türkiye'den komşu ülkelere yılda 43,74 km küp akarsu çıktığı

tahmin ediliyor, Suriye'ye 28,1 kilometreküp ve 4,31 kilometreküp Gürcistan'a, son olarak da 21,33 kilometreküp de Irak'a çıkmaktadır.

Fırat Nehri, Türkiye'nin yararlandığı en büyük nehirlerden biridir. Türkiye'nin güneydoğusunda, Van Gölü ile Karadeniz arasında yer alır. Uzunluğu yaklaşık 2.940 km'dir. Irak, Türkiye ve Suriye olmak üzere üç ülkeden geçer. Türkiye'nin bu mesafedeki payı 1.176 km olup Fırat Nehri'nin toplam akışının %90'ını Türkiye sağlamaktadır. Dicle Nehri'ne gelince, Kaynağı Türkiye olmasına rağmen Türkiye bu nehirden fazla yararlanamayıp Irak Türkiye'den daha büyük ölçüde yararlanmaktadır (Selim, Mayıs 2011).

Aynı doğrultuda Türkiye, tarımsal sulama, su temini, elektrik üretimi ve taşkın kontrolü amacıyla çoğu kayalık ve toprak baraj olmak üzere 479'a yakın baraj inşa etmiştir. Bu barajların depolama hacminin yaklaşık 651 kilometreküp olduğu ve bunun 157 kilometreküpü 208 tane büyük barajda toplandığı tahmin edilmektedir. Türkiye, bu barajlarla yetinmeyerek su projelerinde kullanılmak üzere yaklaşık 210 yeni baraj inşaatı üzerinde çalışmaktadır. Atatürk Barajı, Türkiye'nin güneydoğusunda Fırat Nehri üzerinde yer alan ve yaklaşık 48,7 kilometreküp depolama kapasitesi ile dünyanın en büyük on barajından biridir ve inşaatı 1992 yılında tamamlanmıştır (Selim, Mayıs 2011, p. 56).

3.1.2.2.5 Tarım

Türkiye'nin bu sektörde önemli bir sıçrama yapması ve tahıl ekiminde ve Amerika gibi büyük ülkelerle rekabet etmede dünya birincisi olması ve tarımsal zenginliğin %30'unu oluşturması nedeniyle, tarımsal zenginlik, Türk ekonomisindeki en önemli sektörlerden biri ve ekonomik kalkınmanın dayanak noktasıdır. Türkiye, tarım alanlarının %50'sini işletmekte ve bu hayati sektörde modern teknolojiyi kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye büyük ölçüde tarımsal üretim sürecini geliştirmek için yabancı yatırımlara kapı açma ve yabancı sermayeden yararlanma eğiliminde olmuştur (Al-Ani, 2021).

Türkiye, tarımsal üretimde dünyada onuncu, incir, fındık, kuru kayısı, kuru üzüm ve bal üretiminde lider ülke konumunda olup dünyanın bir numaralı ayva, kuru üzüm ve un ihracatçısı haline geldi. Türkiye ayrıca 2016 yılında yaklaşık 18,5 milyon ton süt üretti. Hububat üretiminde 35,3 milyon ton, sebze üretiminde 30,3 milyon ton, meyve üretiminde

18,9 milyon ton, tavuk eti üretiminde 1,9 milyon ton, kırmızı et üretiminde ise 1,2 milyon tona ulaştı.

Dünyada, mevcut bitki türlerinin 11.500 tür olduğu tahmin edilmektedir ve Türkiye bu sayıdan tahminen 11.000 türe sahiptir. Bu da dünyadaki bitkilerin %90'ını aşan büyük bir orandır ve Türkiye'yi bu alanda küresel olarak büyük bir konuma yerleştirmektedir. Türkiye, Doğu Avrupa ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki önemli ülkelerden ve bu ürünlerin ihracatçılarından biri olarak ticaret dengesini olumlu bir şekilde korumaktadır.

Türkiye, tarım ürünlerini 190'dan fazla ülkeye ihraç ediyor ve 2016 yılı için ihraç edilen ürün türleri, yaklaşık 1781'e, mali değer olarak ise yaklaşık 16,9 milyar dolara ulaştı.

Son yirmi yılda Türkiye'nin besi hayvanı ve su ürünleri ihracatı 7,3 kat arttı. Aynı yıl üretim ve tarım 142 milyon ton, gayri safi yurtiçi hasıla ise 142 milyar dolar oldu.

Ayrıca 2019 yılında yaklaşık 22,9 milyon ton süt üreterek Türkiye, süt ve süt ürünleri üretiminde coğrafi bölgede lider ülke konumunda ve 49 milyar dolarlık tarımsal üretim hacmi ile Avrupa tarım ekonomisinde birinci sırada yer aldı. Dünya tarım ekonomisinde onuncu sırada yer alan Türkiye'nin ihracatı son dönemde %408 arttı (Jafri, 2019).

2020 yılında tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı 47,3 milyar dolar olarak gerçekleşti ve sektör, ülke GSYİH'sinin %6,6'sını oluşturdu. 190'dan fazla ülkeye 1800 çeşit tarım ürünü ihraç edildi ve bu da 18,8 milyar dolar değerinde ihracatın gerçekleşmesini sağladı.

Türkiye bu alanda 2023 yılına kadar bu sektöre koyduğu hedefler kapsamında toplam üretimde dünyadaki beş ülkeden biri olmayı hedefliyor ve devlet tarım ve gıda sektöründe yatırımcılara birçok teşvik sunuyor (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021) .

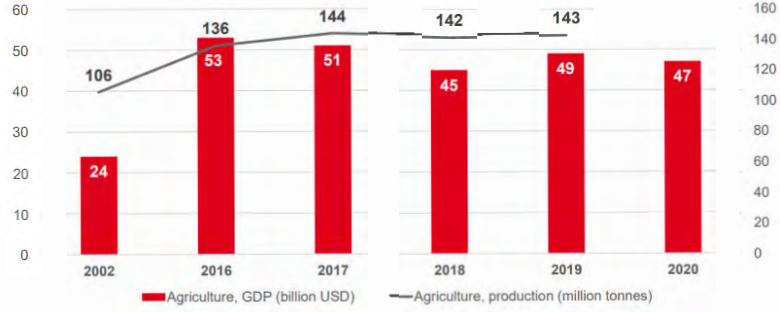
TURKEY AGRICULTURE SECTOR OUTLOOK

TURKEY HAS BECOME A MAJOR PLAYER IN THE WORLD AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE LAST TWO DECADES.

The sector's value increased by 96% between 2002 and 2020.

Agriculture sector employed almost 18 percent of the country's working population and that accounted for 6.6 percent of the country's GDP in 2020.

Şekil 3.5. Türkiye'de Tarım

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Tarım ve Gıda Sektörü Raporu, 2020.

<https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/lists/investpublications/tarim-gida-sektoru-raporu.pdf>

3.1.2.2.6 Sanayi

Sanayi sektörü, ülkelerin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayan önemli sektörlerden biridir ve Türkiye bu sektöre olan ilgisi ile öne çıkmış, devlet tarafından destek ve teşvik edilmiş, hatta sanayide önde gelen ülkelerden biri haline gelmiş ve bu alanda ve sektörde ileri derecelerde elde etmiştir.

2010 yılında, küresel ekonomik kriz ve iç talepteki artışın ardından sanayi sektörü üretiminde %13,6 oranında bir toparlanma yaşanmış, sektörün GSYH içindeki payı 2009 yılında %19,1'den 2010 yılında %19,2'ye yükselmiştir (Tobb, 2011). Sanayi sektöründe ihracat 2009 yılında 81,312,147 dolardan 2010 yılında %15,1'lik bir değişim oranıyla 93,520,669 dolara yükselmiştir (Türkiye İhracat meclisi, 2011).

2011 yılında sanayi üretimindeki büyüme devam etmiş ve sektör katma değeri %9,2 artmıştır. Alt sektörler itibarıyla artışta en büyük pay %9,4 ile imalat sanayiinde olurken, bunu %8,8 ile enerji alt sektörü izlemiştir. Daha sonra taş ocakçılığı ve madencilik sektörü

%3,9 oranında artmıştır (TOBB, 2012). Öte yandan, sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı %20,1'e ulaşmış ve %19,4 olan 2010 yılına göre önemli bir toparlanma kaydetmiştir. 2011 yılı ihracat değeri bir önceki yıla göre %19,35'lik bir değişimle 111,537,870 dolar olmuştur ((Türkiye İhracat meclisi, 2012).

2012 yılında sanayi sektörü katma değerindeki büyümede bir önceki yıla göre düşüş yaşanırken, 2011 yılındaki oran olan %9,2'den %2'ye gerilemiştir. Düşüş, küresel krizin etkilerinin Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan Avrupa sektörlerini etkilemeye devam etmesi nedeniyle dış talepteki daralma ve iç talepteki düşüş nedeniyle gerçekleşti. Sektörün GSYH içindeki payı bir önceki yıla göre %19,9'a düşerek %19,3'e gerilemiştir (Tobb, 2013). Türkiye'nin sanayi sektöründen 2012 yılı ihracatı ise bir önceki yıla göre %2,63 değişimle 114,370,279 dolar olarak gerçekleşti ((Türkiye İhracat meclisi, 2013).

2014 yılında büyüme bir önceki döneme göre sabit kaldı. Katma değer artışı %3,5 olarak gerçekleşti. Artışın en büyük payı %11 ile sıhhi ve atık yönetimi sektörü ve iyileştirme faaliyetleri oldu, bunu %5,6 oranında artışla madencilik ve taş işletmeciliği sektörü izledi. Öte yandan, sektörün GSYİH içindeki payı 2013 yılında %26,6 iken %27,1 artmış ve sektörler arasında en büyük pay %17,8 ile imalat sanayii lehine olmuştur. Bir önceki yıla göre kanalizasyon, atık yönetimi ve inşaat sektörlerinin payının arttığı, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme sektörünün payının azaldığı, madencilik sektörünün ise sabit kaldığı görülmektedir (Tobb, 2015). 2014 yılı sanayi sektörü ihracat değeri, bir önceki yıla göre %4,3 artışla 124.147.258 dolar olurken, aynı sektör için 2013 yılı ihracatı 1.190.855 dolar olarak gerçekleşmişti ((Türkiye İhracat meclisi, 2015).

2016 yılında sanayi üretimi büyümesinde yavaşlama yaşanmış ve sektörün katma değeri %4,5 seviyesinde sabit kalmıştır. 2016 yılında ekonomideki küresel durgunluk ve jeopolitik riskler gerilemenin nedenleri arasında yer almıştır. 2016 yılında üretimdeki artışa rağmen verimlilik endeksi 2015 yılında %3,0 iken 2016 yılında %1,8'e gerilemiştir (Tobb, 2017). Sanayi sektöründe yapılan ihracatın değeri 2015 yılında 108,876,800 dolardan -%1,1 değişim oranıyla 107,660,325 dolara gerilemiştir ((Türkiye İhracat meclisi, 2017).

2018 yılı, özellikle dördüncü çeyrekte sanayi sektörünün üretken büyümesinde düşüşe tanık oldu ve gerileme %6,4'e ulaştı. Türk lirasının değer kaybetmesi, faiz ve döviz

kurlarındaki yükseliş ve finansman bulmadaki zorluk, genel olarak ekonomik faaliyetlerin daralmasına, özelde ise sanayi sektörünün olumsuz etkilenmesine neden oldu. Sanayi sektörünün katma değerinde yıl genelinde %1,1 oranında artış sağlanmış olup, bu olumlu etki yılın ilk yarısındaki artıştan kaynaklanmıştır. 2017 yılında %8,9 olan sanayi üretim oranı 2018 yılında 1,8'e gerilemiştir. En çok düşüş gerçekleştiren sektörler madencilik ve taş ocakçılığı sektörleri olurken, bunu elektrik üretim ve dağıtım sektörü izledi (TOBB, 2019). 2018 yılında sanayi sektörüne yapılan ihracat değeri 136,325,297 dolar olarak gerçekleşti ve ihracatı 121,278,547 dolar olan bir önceki yıla göre %12,4 artış gösterdi ((Türkiye İhracat meclisi, 2019).

2019 yılında bir önceki yıldan kümülatif nedenlerin de etkisiyle sanayi sektörü katma değerindeki düşüş birinci çeyrekte %3,9 ve ikinci çeyrekte %2,8 oranında devam etmiştir. Üçüncü ve dördüncü çeyreklerde ise katma değer sırasıyla yüzde 1,6 ve yüzde 5,9 arttı. Üretimin büyümesi üzerindeki etkisi, üçüncü ve son çeyreklerde pozitif ve nispi bir artışla birlikte ilk çeyrekteki %0,2 oranındaki negatif düşüşten kaynaklandı. Sanayi üretimi 2018'deki %1,3'ten 2019'da %0,5'e geriledi. En çok düşen sektörler arasında sanayi üretim hızındaki düşüşü etkileyen imalat sektörü oldu. 2019 yılı sanayi üretim endeksi değişim oranı bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında, madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe üretim artış hızının azalması ile cari yıl için sektörde genel bir gerileme olduğu ortaya çıkıyor. Madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe üretim artışı yüzde 1,6 oranında, imalat sanayi üretimi yüzde 1,9 ve elektrik, gaz, hava, buhar ve iklimlendirme üretim artışı ise yüzde 1,2 oranında azaldı. Tüm bu düşüş ve değişim, yıl içinde toplam sanayi üretimi büyüme hızının 1,8 oranında düşmesine neden oldu (Tobb.ekonomik raporu 2019, 2021). Sanayi sektörünün 2019 yılı ihracatı, 136,205,716 dolar olan bir önceki yıla göre yüzde 1,5 artışla 138,253,659 dolar olarak gerçekleşti ((Türkiye İhracat meclisi, 2020).

3.1.2.2.7 Turizm

Türkiye'de turizm sektörü, diğer sektörler gibi gerek küresel ekonomik kriz gerekse bölgenin tanık olduğu siyasi ve jeopolitik etkiler açısından önceki dönemde meydana gelen dalgalanmalara ve en sonuncusu son iki yılda ekonomik ve turizm hayatının tamamen kapanmasına neden olan Korona Virüsüne rağmen artan bir büyüme yaşadı.

Halihazırda Türkiye, turizm sektöründe 2004 yılında 17 milyon olan ziyaretçi sayısı 2014 yılında 37 milyona, 2019 yılında ise 51,2 milyona yükselen ziyaretçi sayısı ile dünyada altıncı sırada yer almaktadır.

Türkiye'yi, dünyanın en popüler turizm merkezi yapan birçok niteliğe sahiptir. Eski uygarlıkların beşiği olması ve uzun zamanlara uzanan uzun bir tarihe sahip olması, birbirini izleyen imparatorluklardan kalan birçok kültüre sahip olması ve aynı zamanda UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki 11 arkeolojik alanı ve mavi bayraklı 352 plajı ile dünyada dördüncü sırada yer alıyor. Sudaki saflık ile plajlarının yanı sıra konfor ve kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye'de ayrıca uluslararası standartları karşılayan 19 liman ve 20 golf sahası bulunmaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren otel zincirlerinin sayısı 44'ü yerel, 16'sı uluslararası olmak üzere 60 olup, bu zincirlerde yaklaşık 942 otel ve 177.000 oda bulunmaktadır.

Türkiye, 1500 kaplıcaya sahip olması ve tatil yerlerindeki yatak sayısının 100.000'e ulaşmasıyla jeotermal turizm açısından Avrupa düzeyinde birinci, dünyada ise ilk yedi ülke arasında yer almaktadır.

2014 yılı istatistiklerine göre Türkiye'ye gelen turist sayısında 5,2 milyon turistle Almanya ilk sırada yer alırken, onu 4,48 milyon turistle Rusya ve 2,6 milyon turistle İngiltere izledi. En çok turist çeken iller sıralamasında ise 11,82 milyon turist ile İstanbul birinci, 11,5 milyon turist ile Antalya ikinci ve ardından 3 milyon turist ile Muğla üçüncü sırada yer aldı (Katar Dışişleri Bakanlığı, 12/1/2015).

2019 yılında 28,7 milyar doları yabancı ziyaretçilerden olmak üzere uluslararası turizm gelirleri 34,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, ziyaretçi sayısı 51,7 milyon ziyaretçiye ulaşmış, seyahat ve turizm sektörü GSYİH'ye %11,3 oranında katkı sağlamış, Turizm

gelirlerinin GSYİH içindeki payı aynı yıl için toplam %4,6 olmuştur. Giden ziyaretçi başına ortalama harcama 2018'de 553 dolar iken 2019'da bu sayı 575 dolara yükseldi. Vatandaşların harcamaları daha sonra 548 dolardan 426 dolara düştü ve Rusya aynı yıl yaklaşık 7 milyon turist ile ilk sırada yer aldı, onu yaklaşık 5 milyon turist ile Almanya ve ardından 2,8 milyon turist ile Bulgaristan takip etti.

İstihdam açısından, turizm sektörü 2019 yılında 2,2 milyon işçi çalıştırmanın yanı sıra 2019 yılında Türkiye'de 28 milyon olan toplam işçi sayısının %8,1'ini oluştururken, turizm acentesi sayısı 12.269'a yükseldi.

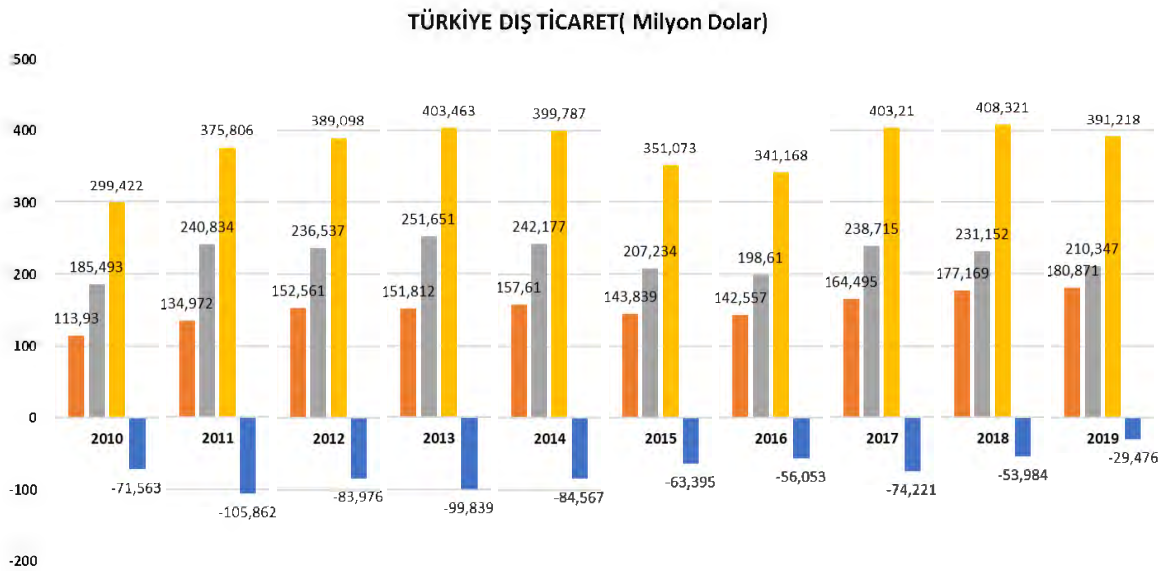
Türkiye, turizm destinasyonları arasında altıncı ülke haline geldiğinden, turizm yatırımı boyutuna büyük önem vermiş, yabancı yatırımın önünü açmış ve tüm sektörlerde birçok yatırım fırsatı sağlamıştır. Türkiye, 2015-2019 yılları arasında turizme doğrudan yabancı yatırım açısından Avrupa'da yedinci sırada yer aldı. Hükümet, vergi oranlarının düşürülmesi, hizmet fiyatlarının düşürülmesi dahil olmak üzere birçok teşvik sunuyor ve Türkiye, ülkedeki turizmin büyümesinin önündeki engelleri kaldırmayı hedefliyor (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021).

3.1.2.2.8 Türkiye'nin dış ticareti (milyon dolar)

Tablo 3.3. Türkiye'nin dış ticareti

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2010	113,930	185,493	299,422	-71,563
2011	134,972	240,834	375,806	-105,862
2012	152,561	236,537	389,098	-83,976
2013	151,812	251,651	403,463	-99,839
2014	157,610	242,177	399,787	-84,567
2015	143,839	207,234	351,073	-63,395
2016	142,557	198,610	341,168	-56,053
2017	164,495	238,715	403,210	-74,221
2018	177,169	231,152	408,321	-53,984
2019	180,871	210,347	391,218	-29,476

Kaynak: TÜİK - Veri Portalı (tuik.gov.tr)

Şekil 3.6.2 Türkiye'nin Dış Ticareti

2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri ve son yıllarda buna eşlik eden olumsuz dalgalanmaların dış ticaret üzerindeki etkileri nedeniyle genel olarak küresel ticarete ve özeld Türkiye ticaretinde gelişmeler ve değişimler meydana geldi.

2010 yılında dış ticaret hacmi %23 artarak 299.427 milyon dolara ulaşmıştı. Bu artışa rağmen dış ticarete 71.661 milyon dolar açık vardı. İthalat 185.544 milyon dolar, ihracat ise %61,4'lük değişimle 113.883 milyon dolar olmuştu.

2011 yılında Türkiye'nin ithalatı artan iç tüketim ve büyük yatırım talebi nedeniyle 240,842 milyon dolara yükseldi. Öte yandan, kriz sonrası dış talebin canlanması ve yeni pazarların keşfedilmesi nedeniyle ihracat önemli ölçüde arttı. İhracat, küresel ekonomideki canlanma ile birlikte %18,5 artarak 134.907 milyon dolara ulaştı. Dış ticaret hacminin 375.749 milyon dolara yükselmesine rağmen 105.935 milyon dolarlık büyük bir açık verdi.

2012 yılında tüketim ve yatırım talebi gerilemiş, ekonomi yavaşlama sürecine girmiş ve yıl içinde ithalatın gerilemesine neden olmuştur. Türkiye'nin Avrupa gibi ana ortakları ile yaşanan ekonomik sorunlar ve ihracatçıların ihracat sürecinde Afrika ve Ortadoğu ülkelerine odaklanmasından dolayı ihracatın olumsuz etkilenmesi, aynı yıl için ekonomik açığı kapatmaya katkı sağlamış ve İran'a yapılan altın ihracatı, 2012 yılı ihracatının artmasında olumlu bir etki yaratmıştı. İhracat yüzde 13,1 artarak kriz öncesi seviyeyi aşarak 134.907 milyon dolardan 152.561 milyon dolara yükseldi. İthalat ise yüzde 1,8 azalarak 240.842 milyon dolardan 236.537 milyon dolara geriledi. Dış ticaret hacmi ise %3,6 azalarak 389.089 milyon dolara ulaştı. Böylece, ithalattaki daralmanın olumlu etkisi sonucu dış ticaret açığı, Türkiye ticaret tarihinin en yüksek seviyesi olan %20'ye kadar inerek 83.976 milyon dolara ulaştı (Tobb, 2013).

2014 yılında ihracatın %3,8 artarak 151.803 milyon dolardan 157.642 milyon dolara yükseldiği 2013 yılına göre ithalatta düşüş ve ihracatta artış gözlenmiş, bu da zayıf iç talep ve döviz kurlarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Öte yandan 2014 yılında petrol fiyatlarında yaşanan gerileme ve iç talebin zayıf seyretmesi dış ticaret dengesini önemli ölçüde etkilemiş, ithalatın 2013 yılında 251.661'den 242.183 milyon dolara gerileyerek dış ticaret dengesini önemli ölçüde etkilemiştir. 2014 yılında dış ticaret açığı (-84.567) milyon dolara ulaştı. Aynı yıl dış ticaret hacmine bakıldığında, 2013 yılında 403.464 olan ticaret hacminin 399.825'e

ulaşmasıyla, ihracattaki artışa rağmen bir önceki yıla göre hacmin %0,9 azaldığı görülmektedir (Tobb, 2015).

2015 yılında 351,1 milyon dolar olan dış ticaret hacmi, 2016 yılında 341,2 milyona gerilemiştir. İthalat bir önceki yıla göre %4,2 azalarak 207,2 milyondan 198,6 milyon dolara gerilerken, ihracat bir önceki yıla göre %0,9 azalmış ve 142,5 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret endeksinde düşüş yaşanırken, dış ticaret açığında 56.053 milyona kadar gerileme oldu ve milli gelir oranı da %6,5'e geriledi. Bu değişikliklerin ve farkların bazı sebepleri vardı, o sebepler ise şöyle: Küresel emtia ticaretindeki düşüşün etkisi ve değer bazında gerilemenin varlığı. Ayrıca enerji ve emtia fiyatlarındaki düşüşler de dış ticareti önemli ölçüde etkilemiştir (Türkiye ihracatçıları Meclisi, 2017).

2017 yılı, küresel ekonomik toparlanma, uluslararası ticaretin büyümesi, siyasi gerilimlerin görece olarak azalması ve diğer komşu ülke pazarlarındaki büyüme sonucunda Türkiye ihracatında ve ticaret hacminde artışa sahne oldu. Öyle ki bu yıl olumlu bir toparlanma ve iyi bir ekonomik toparlanma yılı olarak kabul edilmektedir. 2016 yılında 142.530 olan ihracat değeri 2017 yılında 157.020 milyona yükselirken, 2017 yılında ihracat yüzdesi bir önceki yıla göre %10,2'ye yükseldi. 2016 yılında %11,5, 2017 yılında ise %36,9'luk bir artışla 76.780 milyona ulaştı. 2016 yılında 341.148 milyon dolar olan dış ticaret hacmi %14,6 artarak 390.891 milyona ulaştı (Tobb, 2018).

2019 yılında Türkiye ithalatının bir önceki yıla göre %3,2'den %9,0'a, 2018'de 231.152 olan ithalat değeri 2019'da 210.347 milyona düştü, bunda iç talepteki daralma, ekonomik aktivitedeki yavaşlama ve Türk Lirasının düşüşünün etkisi olmuştur. Öte yandan, ihracatın 2018 yılında %7,7, 2019 yılında ise %2,1 oranında artması ve artışın 177.169'dan 180.871 milyona dolara ulaşmasıyla Türkiye, kurdaki değer kaybının etkisine rağmen ihracat artışını sürdürdü. İhracattaki bu artışa rağmen, ithalattaki önemli düşüşün etkisiyle dış ticaret açığı %27,3'ten %45,4'e yükseldi. Dış ticaret hacmi 408.321 milyondan 391.218 milyona, ticaret açığı 53.984 milyondan 29.476 milyona gerilemiştir. 2018 yılında %1,3 olan dış ticaret hacmi, 2019 yılında %4,2 oranında daralmıştır. Türkiye'nin dış ticaretinde meydana gelen değişimlerde dış talep koşullarındaki daralma ve Türkiye'nin

Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi ortak ülke ekonomilerinin toparlanamaması gibi olumsuz etkileri olmuştur (Tobb, 2021).

Türkiye'nin ithalat yaptığı en önemli ülkeler Çin, Almanya, Rusya Federasyonu, İskoçya, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'dır. Türkiye'nin ihracat yaptığı en önemli ülkeler ise Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Irak, İtalya ve Fransa'dır. Türkiye'nin en önemli ihracatı ise araçlar, tramvaylar ve aksesuarları, makine ve mekanik cihazlar, nükleer reaktörler ve aksamaları, elektrikli ekipman, ekipman ve aksesuarlar, demir-çelik, kumaş ve aksesuarları ile plastikler. Türkiye'nin en önemli ithalatı ise mineral yakıtlar, yağlar ve damıtma ürünleri, bitümlü malzemeler ve mineral mumlar, doğal inciler, değerli taşlar ve değerli metaller, nükleer reaktörler, makineler, cihazlar ve mekanik aletler, elektrikli cihazlar, kayıt, radyo ve ses cihazlarıdır (Trad Map, 2016-2019).

3.1.2.2.9 Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım

Sürekli ekonomik büyüme, yatırımcılar için bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi ve idari işlemlerin kolaylaştırılması sayesinde Türkiye, son dönemde yatırımları teşvik etme ve çok sayıda yatırımcıyı çekme konusunda büyük atılımlar gerçekleştirmiş, küresel düzeyde üst sıralara yükselmiş, 2020 yılında 160 proje ile Avrupa düzeyinde en popüler dokuzuncu yatırım destinasyonu olarak 2019 yılındaki seviyesini korumuştur. 2019 yılındaki payı %3 oranında etkilenmesine rağmen, doğrudan yabancı yatırım için tercih edilen gelişmekte olan Avrupa ülkeleri arasında üçüncü sırada yer alırken, 2020 yılında Polonya'nın ardından %16 pay ile ikinci sıraya yükseldi.

Küresel düzeyde ise Türkiye, 2019 yılsonu itibarıyla 164,9 milyar dolar ile uluslararası doğrudan yatırım payları açısından dünyada 38. sırada yer aldı. Amerika 9 trilyon 466 milyar dolarla ilk sırada yer alırken, onu 2 trilyon 75 milyar dolarla Birleşik Krallık izliyor.

Son dönemde Türkiye'ye doğrudan yatırım akışı kat kat artarak 2020 yılı sonuna kadar 225 milyar dolara ulaştı. Türkiye'nin hazırladığı 2023 planına göre, son dönemde finans sektörünün %33, ardından üretim sektörünün %24 değer kazandığı yabancı yatırım sektöründe, finans ve üretim sanayi sektörü, en büyük yatırımcı çekme yüzdesini elde etti, enerji sektörü %11 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bunu %9 ile hizmetler sektörü ve %8 ile diğer sektörler izlemektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na göre, 2015 yılında 19 milyar 263 milyon dolar olan doğrudan yabancı yatırım, yıllık akışın yaklaşık 10 milyar dolara düştüğü küresel ekonomik krizin ardından iyi bir toparlanma kaydetti. 2016 yılında 13 milyar 929 milyon dolar olarak gerçekleşen yatırım akışı, 2017 yılında 11 milyar 99 milyon dolara gerilemiş, 2018 yılında tekrar yükselerek 13 milyar 23 milyon dolara, 2019 yılında ise son küresel kriz ve Korona virüsü salgınının başlaması nedeniyle keskin bir düşüşle 9 milyar dolara geriledi.

Türkiye'de en çok yatırım yapılan ülkeler sıralamasında Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez ülkeleri en yüksek yüzdeye sahip bölgeler konumunda. Hollanda %15 ile ilk sırada yer alan ülke oldu, onu sırasıyla %7,8 ve %7 ile Amerika ve İngiltere takip ederken, Körfez ülkeleri %7, onu sırasıyla %6,4 ve %6 ile Avustralya ve Almanya izledi. Öte yandan, diğer ülkelerin oranı bir önceki dönemde %19'dur. Türkiye'de yatırım yapan şirket sayısı 2020 sonunda 5.600'den 73.657'ye yükseldi (Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021, pp. 24-34).

Şekil 3.7. Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım (Milyar dolar)

3.1.2.2.10 Türkiye'de yatırım yapmanın avantajları

Türkiye'nin yatırım için oldukça cazip bir ülke olmasını sağlayan birçok avantajı vardır ve en önemli özellikleri şunlardır:

1. Güçlü ekonomi

Türkiye, 2003 yılında 18. sıradan 2019 yılında 13. sıraya, 2020 yılında ise 11. sıraya sıçrayarak ekonomik anlamda bir önceki döneme göre küresel ülkeler arasında seçkin bir sayı elde etmiştir. Ayrıca yıllarca kamu borç oranının 2002'de %70'ten 2019'da %29'a, 2020'de ise %38'e düşürülmesi için çalıştı. Son dönemde, Türkiye'nin ekonomik büyümesi, güçlü iç pazarı ve yatırım ve ihracatı birleştiren iş sektörü sayesinde arttı (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2022).

2. Büyük yerel ve bölgesel pazar

Son dönem Türkiye'nin ekonomik gelişimine tanıklık etti. Kişi başına düşen yıllık gelirin 2010'da 15.051 TL'den (10022 \$) 2019'da 52.316 TL'ye (9213 \$) yükselmesine yansdı. Nüfusun büyük bir orta sınıfı, satın alma gücündeki artışla ortaya çıktı. Nüfusu bir milyondan fazla olan şehirlerde 23'ten fazla ticaret merkezi bulunan Türkiye, mal üreterek ve hizmet sunarak yerel pazarı desteklemek için çalışmakta ve İstanbul, nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük şehri konumunda (Katar Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti, 2020).

3. Stratejik konum

Türkiye'nin dünyanın üç kıtasını birbirine bağlayan stratejik konumu sayesinde Türkiye'de yatırım yapan şirketler, küresel pazarlara uçuş yoluyla en düşük maliyetlerle ve 4 saati geçmeyen bir sürede ulaşabilmektedir. Bu, 1,3 milyarlık dünya çapında büyük bir nüfusa ve piyasa değeri yaklaşık 26 trilyon dolar olan devasa küresel pazarlara kolay erişim anlamına gelmektedir. Bu pazarlara aynı gün Tokyo'dan New York'a ve başka yerlere kadar 16 farklı saat diliminde erişilebilir (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2022).

4. Uygun demografi

Türkiye, çoğunlukla iyi eğitilmiş ve seçkin becerilere sahip gençlerden oluşan büyüyen bir işgücünün bulunduğu ve işgücü havuzunun ve kârlı yerel pazarların ana odağını temsil

eden, yatırım için uygun bir alandır. Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) göre 2019 yılında 83 milyon kişiye ulaşan Türkiye nüfusu, 2020 yılında 83,4 milyona, 2032 yılında ise bu sayının 86,9 milyona ulaşması beklenmektedir. Türkiye, 32,7 yaş altı nüfus açısından Avrupa Birliği'nde ilk sırada yer alıyor, çünkü 2020 istatistikleri nüfusun yarısının 32 yaşın altında olduğunu gösteriyor ve bu, genç nüfusun çoğunluğu sayesinde Türkiye'ye yatırım yapılması için büyük bir teşvik. Ayrıca, son on yılda Türkiye, bağımlılarının yüzdesini azaltmaya, böylece genel bütçede sağlık, sosyal güvenlik ve eğitime yönelik kamu harcamalarına ayrılan payları artırmaya çalıştı (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2022).

5. İş gücü

Türkiye, 33 milyonluk bir güçle, mevcut insan gücü sayısında Avrupa'da üçüncü sırada yer almaktadır. Avrupa Birliği düzeyinde işgücünde en yüksek büyüme oranını yakalayan Türkiye'nin ekonomik büyümesine en çok katkıda bulunanların gençlerin olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, sayıları yılda 800.000'den fazla kişiye ulaşan üniversite mezunlarının işgücünde yıllık bir artışa tanık oluyor. Türkiye, Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında, yetkinlik ve mühendis mezunları düzeyinde üst sıralarda yer almaktadır (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021).

6. Devam eden reform süreci

Türk hükümeti geçtiğimiz dönemde ağırlıklı olarak işgücünde reformlara, sürdürülebilir büyümeye, erken üretime ve kalkınma için uluslararası iş birliğine odaklandı. Bu öncelikler, bir yatırım şirketi kurmak için gereken gün sayısının 38 günden 6,5 güne düşürülmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı'ndaki ortalamaya kıyasla yabancı yatırımcılara uygulanan kısıtlamaların sayısı açısından da ileri sıralarda yer aldı ve Dünya Bankası'nın iş yapma göstergelerinde dikkate değer bir gelişme göstererek 2019 yılında 190 ülke arasında 43. sırada yer aldı (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021, s. 39).

7. Yatırım ortamı

Türkiye, uluslararası standartlara uygun yasa ve mevzuatların çıkarılması ile karakterize edilir ve tüm yatırımcılara eşit olarak uygulanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımı özendirme ve yatırımcıları korumak, yatırımcı tarife ve yatırımlarını uluslararası

standartlarda yükseltmek ve yabancı yatırım hacmini artırmak amacıyla Yabancı Yatırım ve Yatırımı Teşvik Kanunu ve düzenlemelerinin çıkarılması konusunda çalışmalar yaptı. Aynı kapsamda 85 ülke ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması, 81 ülke ile de yatırımları teşvik ve koruma anlaşması imzalanması için çalıştı. Türkiye, işçilerin ülke dışına hareketini kolaylaştırmak için 30 ülke ile sosyal güvenlik anlaşmaları imzaladığı için reformlara devam ediyor ve yatırım çekiyor. Böylece Türkiye, küresel olarak rekabetçi bir vergi sistemi aracılığıyla vergi yükünü azaltmada önemli ilerleme kaydetti.

8. Kârlı teşvikler

Türkiye, üretim, araştırma ve geliştirme veya hizmet alanlarında mevcut ve yeni projeler için özel ve eksiksiz paketler sağladığı için yatırım teşvik sistemleri sağlamada gelişmiş ülkelerden biridir. Türkiye ayrıca tüm yerli ve yabancı yatırımcılara eşit muamele ile öne çıkmaktadır.

9. Araştırma ve geliştirme sistemi

Türk hükümeti araştırma ve geliştirmeye büyük önem vermiş ve genel bütçesine araştırma ve yatırım geliştirme payında artış olarak %2 koymuştur. 2018 yılı yüzde 1'in üzerinde bir artışa tanık oldu ve önümüzdeki yıllarda yüzde 2'ye ulaşması bekleniyor. Bu bağlamda, Türkiye'de rekabetçi Ar-Ge teşviklerinden yararlanan 100'ün üzerinde lider küresel şirket bulunmaktadır. Kalkınma teşvikleri, eğitilmiş ve vasıflı bir işgücü, rekabetçi maliyet avantajları ve piyasada faaliyet gösteren birçok uluslararası şirket tarafından desteklenmektedir. Bu durum, ülkede dinamik ve entegre bir ekosistem karışımı yarattı (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021, s. 39-41).

3.1.2.2.11 Türk doğrudan yabancı yatırım hukuku

Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım mevzuatının kaynağı, uluslararası anlaşmalar, uluslararası yatırım hukuku ve doğrudan yabancı yatırım kanununun uygulanmasına ilişkin düzenlemeler tarafından yönetilir. 2003 yılında temmuz ayında yürürlüğe giren Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu, ön yazılı onay sistemini kaldırarak, eşitlik ve yatırım özgürlüğüne dayalı liberal bir sistemle yatırımcıların yararına olan işlemlerde daha esnek hale gelerek işlemlerini kolaylaştırdı. Yatırım şirketi kurmak, yatırım şirketine katkıda bulunmak, yatırım

irtibat bürosu veya şubesi açmak, yatırım sermayesini artırmak, kuruluş faaliyet ve yapısını değiştirmek gibi bazı yatırım işlemleri için Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından kontrol edilmekte ve sağlanmaktadır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na göre, yatırımcının yapacağı yatırımı ve Türkiye'ye getirilen yabancı sermaye miktarını Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bildirmesi yeterli olduğundan, işlemler eskisinden daha kolay hale gelmiştir. Yine de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan önceden yazılı onay alınması gereken bir irtibat bürosu açma işlemi istisnadır. Teknolojik gelişmelere paralel olarak işlemlerin kolaylaştırılması ve yatırım işlemlerinin hızlandırılması amacıyla Haziran 2018'de Bakanlık, yabancı ortağı bulunan şirketlerin bilgilerini elektronik platform, elektronik başvuru ve bilgi sistemi üzerinden kayıt ettirmeleri için bakanlığın bildirimine ilişkin elektronik sistemlerini uygulamaya koydu.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, başarılı bir yatırım ortamı yaratmak amacıyla, yatırım serbestisi ve gayri nakdî sermayenin değerlendirilmesi yoluyla yatırımın geliştirilmesi, yabancı kadroların çalıştırılması, şirket veya yatırım kuruluşu kurulması, şube açılması, mevcut bir şirkette hisse satın almak veya yerel şirketlerle teknik ve teknik anlaşmalar yapmak gibi önemli bazı ilkeler belirlemiştir. Kanuna göre yabancı şirketler Türk Ticaret Kanunu'na göre işlem görüyor ve yerli şirketlere de aynı muamele yapılıyor. Bunun yanı sıra yabancı yatırımcıların %100 yabancı hisse ile şirket kurmalarına veya mevcut hisselerin tamamı ile mevcut bir yerli şirketi devralmalarına izin veriliyor. Öte yandan, gayrimenkul şirketlerinin tamamının devralınması da dahil olmak üzere eşit muamele ilkesinin bazı istisnaları ve deniz ve kara havacılığı sektörleri ile televizyon yayıncılığı sektörü gibi önemli stratejik sektörlerde yabancılara yönelik bazı yatırım kısıtlamaları bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi Başkanı, 2021).

3.1.2.2.12 Türk doğrudan yabancı yatırımlar kanunu ve anlaşmaları

Türkiye, birçok uluslararası çok taraflı ve ikili yatırım anlaşmasının ana tarafı haline geldiği ve 80'den fazla ülke ile çifte vergilendirme alanında birçok anlaşma imzaladığı için yabancı yatırıma büyük önem vermiş ve yatırım ortamını iyileştirme fırsatları sağlamış ve yabancı sermayenin korunmasında olumlu bir gelişme göstermiştir. 1962 yılında Almanya ile ilk yatırım anlaşmasını imzalayan Türkiye, son beş yılda 98 ülke ile ikili anlaşmalar

imzalamış, 98 yatırım anlaşmasından 81'i onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü'nün Ticaretle İlgili Yatırım Önlemlerine İlişkin Anlaşmasına, Birleşmiş Milletler Uluslararası Mal Satış Sözleşmelerine İlişkin Sözleşmeye ve Enerji Şartı Anlaşmasına da taraf olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi Başkanı, 2021, p. 18).

3.1.2.2.13 Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım için teşvikler

Türk hükümeti, birçok yatırım fırsatı yaratmak ve yabancı sermayeyi çekmek amacıyla tüm sektör ve bölgelerde bir dizi yatırım teşviki sunmakta ve teşvik ve vergi muafiyeti alma prosedürlerini kolaylaştırmada yabancı ve yerli yatırımcılar arasında eşit muameleyi garanti etmektedir. Bununla birlikte mal ve hizmet ithalinde cari açık, az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, teknolojik dönüşümü sağlayacak teknolojik yatırımların desteklenmesi ve yatırım destek unsurlarının etkinliğinin artırılması hedeflenmektedir.

- Genel destek araçları

Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt içi veya yurt dışından ithal edilen makine ve teçhizat, yurt dışından ithal edilmesi halinde katma değer vergisinden ve gümrük vergilerinden muafır. Gelir veya kurumlar vergisi, indirilen vergilerin toplam tutarı yatırıma katkının büyüklüğüne ulaşana kadar amortisman esasına göre hesaplanır. Gelir veya kurumlar vergisi, indirilen vergilerin toplam tutarı yatırıma katkının büyüklüğüne ulaşana kadar amortisman esasına göre hesaplanır. Devlet ayrıca çalışanlar için sosyal güvenlik primlerinin (çalışan payı) temel yasal maaşa dayalı payını da buna dahil eder ve bu yardım yatırım belgesi kapsamında sadece 6. Bölge'ye özeldir ve 10 yıl geçerlidir. Sosyal güvenlik priminin işveren payına gelince, devlet bunu yatırımla sağlanan ücretlerin yasal sınırına göre karşılamaya çalışmaktadır. Gelir vergisi stopajı için, istihdama özel gelir vergisi ödenmez, 6. Bölge'de ve on yıl geçerlidir. Faiz oranına gelince, en az bir yıl vadeli yatırım kredileri ile finansal olarak desteklenmekte ve Kullanılan krediye ilişkin faiz ve kar dağıtımının belirli bir kısmı, ilk beş yıl içinde Devlette Yatırım Teşvik Belgesinde kayıtlı toplam yatırım tutarının %70'i oranında ödenecektir. Devlet, Maliye Bakanlığınca onaylanan düzenlemelere ve belirlenen alanda arazi müsaitliğine göre yatırımcılara arsa tahsisi için çalışmaktadır. Katma değer vergisi iadesinde ise devlet, sabit asgari yatırım tutarı 500 milyon liranın

üzerinde olan stratejik yatırımlar kapsamında çekilen krediye ödenecek faizin belirli bir cezasını karşılamaktadır (Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

- **Kamu yatırımını teşvik programları**

Yatırım yapılacak bölge ve yatırım türü ne olursa olsun, 1 ve 2. Bölgelerde asgari 1 milyon lira, kalan diğer bölgelerde 500.000 Lira tutarındaki projeler için, belirtilen koşulları sağlayan ve asgari sabit yatırımı sağlayan tüm projeler desteklenmekte ve genel teşvikler çerçevesinde yatırım teşvikleri sağlanmaktadır.

- **Araştırma ve geliştirme teşvikleri**

Araştırma ve geliştirme konusunda uzmanlaşmış yatırım projeleri, araştırma ve geliştirme harcamalarında vergi matrahından %100 muafiyet gibi iyi teşvik ve avantajlardan yararlanmaktadır. Bunların yanı sıra yatırımcıya, ayrıca işletme yılındaki araştırma ve geliştirme harcamalarında bir önceki yıla göre yarı yarıya artışın dahil olduğu bir indirim daha uygulanmakta ve her çalışan 2023 yılı sonuna kadar gelir vergisinden, işverenler ise sosyal sigortalardan %50 muaf tutulmaktadır. Yatırımda kullanılan belgeler için prim ve damga harçları ve diğer harçlardan muafır. Araştırma ve geliştirme projeleri kapsamında ithal edilen ürünlerde gümrük vergilerinden muafır ve bilim adamlarına teknik fikir amaçlı 500.000 Türk Lirası değerinde sermaye sağlanabilir. Ayrıca bazı uluslararası kurum ve kuruluşlardan bilimsel araştırma amacıyla sağlanan fonların bir kısmı vergi matrahından indirilmektedir.

- **Stratejik yatırım teşvik programları**

Devlet, stratejik yatırım teşvikleri kapsamında, aşağıdaki şart ve kriterlere uygun yatırımlara destek sağlamaktadır:

- Yatırım yapılacak ürünün yerli üretim kapasiteleri, ithal edilen ürün seviyesinden az olmamalıdır.
- Yatırımın minimum değeri 50 milyon lira olup, değer yatırımcının kapasitesiyle artırılabilir.
- Yatırımın yarattığı katma değer %40'tan az olmaması (rafinaj, petrokimya ve petrol yatırımları bu koşula dahil değildir).

- Üretilecek ürünün ithalat değeri bir önceki yıl itibariyle (yerli olarak üretilmeyen ürünler hariç) 50 milyon dolardan az olmamalıdır (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2021).

3.1.2.2.14 Türkiye'de yabancı yatırım stratejisi 2021-2023

Türkiye, yabancı yatırım akışının devamlılığı, ekonomik çeşitliliğin sağlanması ve artırılması için çalışmak amacıyla, yatırım alanında ülke için bir yol haritası olarak görülen 2021-2023 Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) stratejisini şu şekilde yayınladı: Türkiye'nin pazar payını nicelik (küresel olarak doğrudan yabancı yatırım pazarındaki payı) ve nitelik (katma değerli yatırım) bazında artırmayı hedeflemektedir. Strateji, küresel ekonominin yeniden yapılanmaya ve öngörülebilirliğin azalmasına tanık olduğu, özellikle ekonomik dönüşüm sürecinde ve küresel ekonomideki belirsizlik durumunda yatırım çekme rekabetinin her geçen gün arttığı bir dönemle birlikte gelmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin 2023 yılı hedeflerine uygun olarak, nitelikli işgücünün kabiliyetlerini ve yerel ekonomiye önemli katkılar sağlayan katma değerli ürün miktarını artırmak amacıyla strateji benimsenmiştir.

Stratejinin temel amacı, Türkiye'nin küresel yabancı yatırım pazarındaki payını 2023 yılına kadar %1,5'e çıkarmaktır. Bu strateji üç temel ilke üzerine geliştirilmiştir: Yatırımcılara odaklanmak, nitelikli doğrudan yabancı yatırımda uzmanlaşmak ve yatırım sürecine hizmet etmek için iş birliği ve koordinasyon çabalarını birleştirmek. Bu da üç aşamada olacak şekilde hazırlanmıştır: Birinci aşama, küresel ve bölgesel doğrudan yabancı yatırım piyasasına odaklanmakta ve piyasanın geleceğine ilişkin ana eğilimleri ve beklentileri analiz etmektedir. İkinci aşama, Türkiye'deki doğrudan yatırım performansının ve Türkiye'deki yatırım ortamının diğer seçilmiş ülkelerle karşılaştırmalı bir analizini içerir. Üçüncü aşama, Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımın tanımı ve amaçlarıdır. Türkiye'nin istenilen hedefe ulaşmasına yardımcı olacak 11 strateji, kamu kurumlarının ilgili kamu ve özel sektör temsilcileri ile birlikte 72 çalışma prosedürü tasarlanmıştır. Stratejinin uygulanması Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) tarafından izlenecektir (Türkiye Yatırım Ofisi, 2021).

İstatistikler, Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım hacminin son yirmi yılda 225 milyar dolara ulaştığını gösteriyor, çünkü geçtiğimiz dönemde hizmet sektörü %62, imalat sektörü

yaklaşık %24,9, enerji sektörü yaklaşık %11 ve tarım ve madencilik sektörü %2,4 oranında olacak şekilde çeşitli sektörlerde yatırım çeşitlenmesine tanık oldu. Türkiye, dünyadaki toplam doğrudan yatırım payının %1'inden fazlasını elde etmiştir (Trt Arapça, 2021).

3.2 Türkiye-Katar ilişkilerine genel bir bakış

Son dönemde Türkiye ile Katar arasında çeşitli alanlarda ikili ilişkiler gelişmiştir. Bu bölümde ikili ilişkilerin siyasi, askeri, güvenlik ve kültürel alanlardaki ikili ilişkilerine değinilecektir.

3.2.1 Siyasi ilişkiler:

1973 Yılı, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin ilk aşamasına damgasını vurdu. Bu süreç Türkiye Cumhuriyeti ile Katar devleti arasında karşılıklı diplomatik tanınma aşaması olarak adlandırılabilir. Öyle ki Türkiye ilk büyükelçiliğini 1980'de Doha'da açarken Katar ise 1992'de Ankara'da açtı. Bu aşamayı, iki ülke arasında 1985 yılında siyasi, ekonomik, ticari, teknik ve kültürel tüm farklı alanlarda inşa edilecek yasal çerçeve haline gelen çeşitli ikili anlaşmaların imzalandığı yasal çerçeve izlemektedir. Bununla birlikte siyasi ilişkiler de ikili ilişkilerin güçlendirilmesi aşaması olan üçüncü aşamaya geçmiştir. Siyasi ilişkilerin yakınlaşmasının başladığı 2002'den 2010'a kadar, 2007'de İstanbul'da Katar Konsoloslugu'nun açılmasıyla sonuçlandı. 2009 Yılında askeri takviyelerin açılması ikili ilişkilerde niteliksel bir değişime de yol açmış olup bu ilişkilerin derinliğini ve ulaşılan seviyeyi gösteren adımla iki ülke arasındaki resmi ziyaretlerin sayısına en üst düzeyde yansımıştır. İki ülke liderleri tarafından yapılan bu ziyaretler ve zirveler ilişkileri güçlendirme ve çok sayıda ikili anlaşma imzalanması gibi çeşitli alanlarda sonuçlandı. Aralarında stratejik ortaklığa ulaşmak, dostluk ve tüm zorlukların üstesinden gelmek ve aralarında bir işbirliğinin yapılması için iki ülke arasında yakınlaşma bağları güçlendirmiştir (Qatar Ministry of Foreign Affairs, 2015). Dördüncü aşama, 2010'dan bugüne, iki ülkenin dış politikasında siyasi ilişkilerin ve uyumun gelişmesine tanıklık etmiştir. Bu iki ülke liderlerinin ve karar vericilerin her alanda ikili ilişkilerin geliştirilmesinin öneminin tanınmasından, bir yandan dış siyasi vizyon ve işbirliği sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişimi Katar'ın Türkiye büyükelçisi Salem Bin Mübarek El-Şafi, "2013'ten sonra

ilişkiler düzeyinde elde ettiklerimiz, daha önce elde edilenleri aşıyor" ifadesiyle doğruladı (Al Thani, 2015).

Türkiye Eski başbakanı Ahmet Davutoğlu, ikili ilişkilerin gelişmesinin nedenleri konusunda, Türkiye ile Katar'ın farklı alanlarda güçlü ilişkilere sahip olduklarını ve bölgedeki diğer konular karşısında ortak bir vizyona sahip olduklarını, bunun da son on yılda bu hızlı ve derin gelişmeye katkıda bulunan önemli nedenlerden biri olduğunu belirtti (Oglu, 2010).

Yukarıdaki yazılara istinaden, 19 Aralık 2014 tarihinde Türkiye ile Katar arasında işbirliği ve münakaşa yapılmasının yanı sıra iki ülke arasındaki tüm meselelerin ve özellikle de bölge sorunları için kurulmuş stratejik bir Yüksek Komite kurulması imzalanmıştır. Komite, iki ülkenin başkanları tarafından temsil edilen yıllık toplantılar yapar ve iki ülke arasındaki işbirliğinin güçlenmesine katkıda bulunan çeşitli alanlarda çeşitli anlaşmaların, protokollerin ve mutabakat zaptlarının imzalanması amaçlanmıştır. Böylece iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin siyasi, ekonomik, güvenlik, kültürel, askeri ve diğer tüm alanlarda gerçeğe dayalı ortaklık kurma aşamasına gelir (Dönmez, 2015).

2015 yılı, Katar Dışişleri Bakanı Halid bin Muhammed El Antalya-Attıyah ve Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu arasında, Mayıs ayında Antalya'da düzenlenen iki üst düzey hazırlık toplantıları olmasının yanı sıra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2015 yılı sonunda gerçekleştirdiği ziyarette imzalanan anlaşma taslakları ve mutabakatlar ile ilgili birçok başarıya tanıklık etti. İkinci toplantı ise aynı yılın 15 Eylül'ünde yapıldı ve Katar büyükelçisi Salem Bin Mübarek El Şafi ve Türkiye dışişleri Bakan Yardımcısı Ümit yalçın başkanlığındaki Katar ile Türkiye arasındaki Yüksek Stratejik Komite'nin ortak anlaşmasını takip edecek bir çalışma komitesiyle ilgiliydi (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015).

İki ülke arasındaki Stratejik Yüksek Komite'nin çalışmalarını takip etmek üzere kararı verilen konuları uygulama amacıyla, iki ülke liderlerinin başkanlığında yıllık toplantılar yapıldı, ilk toplantı 2 Aralık 2015 tarihinde Doha'da yapıldı. Bu süreçte hem ülkeleri hem de bölgeyi ilgilendiren gelişmeler ve konular ele alındı. Ayrıca, bu toplantıda 15 anlaşma ve Mutabakat Zaptı imzalandı ve Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye-Katar ilişkilerinin tüm ekonomik, ticari ve kültürel alanları içerdiğine dikkat çekti. Bununla birlikte güvenlik, askeri

ve mali alanda ikili işbirliği sürecini kolaylaştırmanın ve desteklemenin kararlaştırılması konusuna da değindi. Üstelik hem Türk hem de Katar tarafları, siyasi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra uluslararası ve bölgesel konularda koordinasyon mekanizmasının ortak temalarla geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015).

18 Aralık 2016 tarihinde, Katar ile Türkiye arasındaki stratejik yüksek komisyonun ikinci toplantısı gerçekleşti. Ülkelerin liderleri Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında ve Katar devleti Emiri prens Tamim bin Hamad Al Thani sivil, yerel ve bölgesel ortak çıkarlar alanındaki gelişmeleri tartışmak ve stratejik Yüksek Komite'nin çalışmalarını takip etmek amacıyla Trabzon'da bir araya geldiler (Katar Devleti Offisi, 2016).

Bu toplantı öncesinde Katar devleti'nde Türk dışişleri bakanları ile Katarlı mevkidaşı arasında 1 Kasım 2016 tarihinde çeşitli ticari, ekonomik, enerji ve diğer alanlarda ikili ilişkilerin kapsamlı bir sunumunun yapıldığı bir hazırlık toplantısının yapılması da dikkat çekici bir olaydır. Ayrıca, tarafların ortak çıkarlarına hizmet etmek amacıyla işbirliği sürecinin uygulanması ve desteklenmesinin olası yolları tartışılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

28 Eylül 2017'de üçüncü toplantı iki ülke liderlerinin başkanlığında yüksek Stratejik Komite'nin yıl içindeki çalışmalarının ilerleyişinin tartışmak amacıyla Katar'ın başkenti Doha'da yapıldı. Her alanda birçok anlaşma, protokol ve mutabakat zaptı imzalandı ve bu da iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin güçlenmesine yol açtı (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2021).

26 Kasım 2018 ise tarihinde İstanbul'da, yerel ve bölgesel konulara ilişkin görüşlerin görüşüldüğü, ekonomik, ticari ve diğer alanların geliştirilmesine yönelik mekanizmaların konu olduğu Yüksek Stratejik Komite'nin dördüncü toplantısı gerçekleştirildi (Katar Emir'in Mahkemesi, 2018).

Yüksek Stratejik Komite'nin yıllık çalışmalarının devamı niteliğindeki beşinci toplantı, 25 Aralık 2019 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da yapıldı ve ortak ilgi alanına giren yerel ve bölgesel konuların görüşüldüğü, ticari, finansal, endüstriyel, teknolojik, idari ve diğer alanlarda 7 anlaşma ve Mutabakat zaptı imzalandı. İki merkez bankası arasındaki yerel para birimi değişimi anlaşması da değiştirildi (Katar Devleti, 2019). Endüstriyel ve teknolojik

işbirliğine ilişkin bir başka anlaşma da Katar devleti Yatırım Ajansı ile Türkiye cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi arasında bir mutabakat zaptı şeklinde yapıldı. Katar Finans Merkezi Kurumu ile Türkiye Cumhurbaşkanlığı Maliye Bakanlığı arasında mutabakat zaptı ise Katar devleti Bayındırlık Kurumu ve Türkiye'deki Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında kentsel planlama ve standartlar alanında işbirliğine ilişkin mutabakat zaptı imzalandı (Anadolu Ajansı, 2019).

Artık iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin her alanda en üst düzeyde tamamlayıcı ortaklığa yükselişi teyit ettirildi. Yüksek Stratejik Komite'nin altıncı toplantısı 25 Kasım 2020'de iki ülke liderleri ve toplantıya katılan karar vericiler ve bakanlardan oluşan bir tarafın başkanlığında Ankara'da gerçekleştirildi. Bu toplantıda, çeşitli alanlarda 10 adet ikili anlaşma imzalandı. Bunlardan biri olan Katar Yatırım Otoritesi (QIA), Türkiye egemen varlık fonu ile imzaladığı mutabakat zaptı ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın payının %10'unu almayı kabul etti. Aynı zamanda Serbest bölgelerin ortak tanımı ve diğer sözleşmeler hakkında Ticaret Bakanlığı Eğitim ve yönetim alanları arasında mutabakat zaptı imzalandı (Al-Quds Al-Arabi, 2020).

Yerel ve küresel düzeyde siyasi ve diplomatik ilişkilerin etkileyici gelişiminin bir sonucu olarak, son altı yıl içinde iki ülke liderleri 6 Yüksek Stratejik Komite toplantısına ek olarak 28 zirveler yapıldı. Tüm ekonomik, siyasi, askeri, güvenlik ve kültürel alanlarda, 6 ortak Bildiri ve yaklaşık 65 anlaşmanın imzalanması sonucu, iki ülke arasında onlarca bakanlık ve diplomatik toplantının yapılmasının yanı sıra meydana geldi (Al-Quds Al-Arabi, 2020).

3.2.1.1 Türkiye ile Katar arasındaki siyasi alanda işbirliği alanları

1- Türkiye'de terör eylemlerinin kınanması

Son on yılda Türkiye, güvenliğini ve halkının istikrarını istikrarsızlaştırmak için umutsuz girişimlerde ayaklanmalara, terörist saldırılara ve bombalamalara tanık oldu. Buna karşılık Katar devleti, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, Türkiye'de meydana gelen tüm saldırı ve bombalamaları şiddetle kınadığını ifade ederek, yapılan saldırıların değerlere, insani ilkelere, ilahi ve ahlaki yasalara aykırı terör eylemleri olarak nitelendirdi. Aynı zamanda Katar, masum sivillerin ve askeri personelin hayatını almayı amaçlayan sebep ne olursa olsun şiddet ve terörizmi reddetme konusundaki kararlılığını yineledi. Buna karşın, işbirliğinin derinliğini

teyit etmek için yaptığı açıklamalarda Türkiye'nin yanında olduğunu, güvenlik ve istikrarı korumak için aldığı tüm önlemleri tam olarak desteklediğini doğruladı. Türkiye'nin geçtiğimiz yıllarda karşılaştığı terör eylemlerinden bazıları şunlardır: Türkiye'nin güneyindeki Reyhanlı belediyesinde 2013 yılının Mayıs ayında 43 kişinin öldüğü, 153 kişinin yaralandığı bombalamalar (Anadolu Ajansı, 2013), 2015-2016 yıllarında karşı karşıya kaldığı, çeşitli bölgelerdeki askerleri ve sivilleri hedef alarak yüzlerce ölü ve yaralı bırakan şiddetli saldırılar meydana geldi. Aynı zamanda Türkiye'nin başkenti Ankara, 17 Şubat 2016'da şehir merkezindeki Kızılay bölgesinde terör saldırılarına şahit olurken Şubat 2018'de Ankara'daki Vergi binasında terör örgütü tarafından eğitilmiş bir teröristin kurduğu torbalı bombayla bir terörist daha bombalandı (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2016). 27 Nisan 2016'da Bursa'da bir başka bombalama yaşandı ve aynı yılın 28 Haziran'ında Atatürk Havalimanı'nda bir başka patlama meydana geldi.

Üstelik bir başka patlama da İstanbul'un Beyazıt ilçesindeki Vezneciler mahallesinde bir polis otobüsünü hedef aldı (Anadolu Ajansı, 2016). Aynı yıl, 10.12.2016 tarihinde, biri bombalı araç ve diğeri Beşiktaş'taki "Vodafone arena Stadyumu" yakınlarında kendini havaya uçuran bir şahıs olmak üzere 38 kişinin ölümüne ve onlarca kişinin yaralanmasına neden olan bu iki bombalama saldırısı gerçekleşti (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2016). Bir başka örnek olarak ise Gaziantep'te, özellikle 20.08.2016 tarihinde, bir düğün salonunda düzenlenen düğün törenini hedef alan teröristler, hayati ve önemli alanların ve sivillerin hedef alınmasına atıfta bulunarak onlarca ölü ve yaralı bıraktı. Eylül 2019'da teröristler Diyarbakır kırsalında bir yolun yanına patlayıcı yerleştirdi. Patlama sonucu 6 kişi hayatını kaybederken 10 kişi de yaralandı (Anadolu Ajansı, 2019).

2- Darbe girişimine karşı Türkiye'nin yanında olun

Türkiye Cumhuriyeti, 2016 yılının Temmuz ayının ortalarında bir grup Türk ordusu mensubunun halkın seçtiği anayasal meşruiyet konusunda gerçekleştirdiği askeri darbe girişimine, devleti ve devletin güvenliğini, askeri ve medya kurumlarını ele geçirme girişiminde bulundu. Yolları ve sosyal alanları kapatmak istediler. Devlet radyo ve televizyonunun merkezini kontrol ettiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi başta olmak üzere bazı bölgeleri bombaladılar. Ancak darbe başarısız oldu. Bunun sebeplerinden Cumhurbaşkanının sahalara çıkıp polis ve güvenliğim işbirliği içerisinde darbeyi geri çekme

çağrısına yanıt olarak halkın çoğu darbeye karşı şehirlerde protestolara başladı. Halkın bir kısmı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başka bir kısmı ise İstanbul Atatürk Havalimanı'na gitti. Darbe planı ertesi gün başarısızlıkla sonuçlandı ve bu da 248 kişinin ölümüne ve yaklaşık iki bin kişinin yaralanmasına neden oldu (Anadolu Ajansı, 2020).

Katar devleti, askeri darbe girişimini şiddetle kınadığını ifade etti ve Katar dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yaptığı açıklamada, hükümetin güvenlik ve istikrarı korumak için aldığı tüm yasal önlemlerde kardeş Türkiye Cumhuriyeti'nin yanında olduğunu doğruladı. Katar devleti Emiri aynı zamanda darbeye karşı hükümete destek veren ilk uluslararası liderdir, çünkü Emir 15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye cumhurbaşkanı ile temasa geçti ve darbeyi kınadığını ve hükümetle ve Türk halkıyla olan duruşunu açıkladı (Al-Raya gazetesi, 2021).

3- Körfez krizi sırasında Türkiye'nin Katar'a desteği, Temmuz 2017 (Katar ablukası)

2017 yılının Temmuz ayı ortalarında, Katar, üç Körfez ülkesi, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in yanı sıra Katar devleti ile diplomatik ilişkilerin kesildiğini ve tüm kara, hava ve deniz limanlarının kapatılmasını içeren ve Mısır tarafından açıklanan ekonomik bir ambargoya maruz kaldı (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2017).

Buna karşın Türkiye Katar'a büyük destek gösterdi, kendisine karşı alınan cezai tedbirleri reddetti ve iki taraf 2014 anlaşmasını kuran bir anlaşma imzaladı. Katar'da bir Türk askeri üssü açıldı ve anlaşmanın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmasından sonra ortak askeri tatbikatlar yapıldı. Anlaşma ayrıca Türk askerlerinin Katar topraklarına konuşlandırılması olasılığını da öngördü ve ambargoya yanıt olarak Katar'da kıtlığı önlemek için yiyecek ve malzeme göndermek üzere bir hava köprüsü açarak Katar'a yönelik ambargoyu hafifletmeye çalıştı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2015).

3.2.2 Kültürel ilişkiler

İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler önemli ölçüde gelişti ve özellikle tarih, coğrafya ve din açısından siyasi ve ticari ilişkiler kadar aralarındaki ilişkilerin devamı için vazgeçilmez bir dayanak noktası haline geldi. İki ülke arasındaki ortak kültürü teşvik etmek için, 2013 yılı, özellikle Aralık ayının dördüncü günü Türkiye'deki Doha Büyükelçiliği'nin yeni

merkezinin o dönemde başbakan olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın huzurunda açılışı gerçekleştirildi. Açılış sırasında Recep Tayyip Erdoğan, Katar'da bir Türk Kültür Merkezi kurulduğunu açıkladı. Eylül 2014'te Doha'da geleneksel Osmanlı tarzında tasarlanmış marketler, oteller ve diğer hizmet tesisleri de dâhil olmak üzere 400.000 metrekarelik bir "Türk köyü" inşaatına başlandı.

İki ülke arasında gelişen kültürel gelişmenin devamı olarak 2015 yılı ortak Katar-Türk Kültür yılı ilan edilmiş ve iki tarafın geçtiğimiz dönemde başlattığı kültürel etkinlik ve programları tamamlayacak olan duyuru, Doha'nın Kültür Bölgesinde (Katara) kültürel kutlamalar ve Anadolu kültürüne ilişkin bir Türk karnavalı düzenlenmiştir (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015, s. 72-73).

Türkiye-Katar kültürlerarası diyalog projesi 2018 yılında Eylül ayında başlatılmış olup konferanslar, festivaller, kültürel ve tarihi sanat sergileri, müzikal karnaval gösterileri, seminerler, geleneksel ve Modern Sanatın çeşitli yönleriyle ilgili atölye çalışmalarını içeren çalışmalar başlatılmıştır. 2019 yılında İstanbul Boğaz Kanalı'ndan Avrupa ve Kuzey Afrika'ya uzanan, Katar kültürü ve mirasının mesajını Akdeniz ve dünya halklarına taşıyan "Fatah al Khair" Gezisinin tanıtımı yapıldı ve Katar'da düzenlenecek 2022 etkinliğinin tanıtımı yapıldı (Anadolu Ajansı, 2019).

İki halk arasındaki sevgi ve kardeşlik bağlarını derinleştirmek için Katar devletinin Türkiye büyükelçisi Sayın Salem Bin Mübarek El Şafi, İstanbul'da Avrupa yakasının Boğaz'a bakan en lüks ve prestijli semtlerinden biri olan Sarıyer Mahallesi'nde Katar Caddesi'ni, devlet dairelerinden yetkililerinin huzurunda açtı. Açılış töreninde de Katar büyükelçisi, "İstanbul'da bir caddeyi Katar olarak adlandırmak, derin tarihi ve kültürel bağlarımızın bir kanıtı ve derin Katar-Türk Kardeşliğinin bir ifadesi ve barış fikrinin somutlaşmış halidir." ifadelerini kullandı. Katar devletinin Türkiye Cumhuriyeti büyükelçisinin, Türkiye'nin başkenti Ankara'daki bir diğer ünlü cadde için "Katar" adını seçmesinden sonra Türkiye'de Katar adını taşıyan ikinci Caddenin olduğuna dikkat çeken Erdoğan, Katar devletinin ulusal gününde açılışını gerçekleştirdi (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Türkiye ve Katar tarafları, gençlik ve spor alanı da dâhil olmak üzere her alanda ilişkilerin çeşitliliğini sağlamak amacıyla, Yüksek strateji Komitesi'nin ilk toplantısında görüşülen bazı

anlaşmaları imzalayarak bu alanda işbirliğini geliştirme arzusunu dile getirdiler onlara örnek olarak ise:

1. Katar devleti hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında gençlik ve spor alanında işbirliği anlaşması.
2. Gençlik ve spor işbirliği anlaşmasının ilk yürütme programı projesi.

Bilimsel ve akademik alanda ise Katar devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında eğitim alanında bir mutabakat zaptı imzalayarak iki taraf arasında işbirliği ve deneyim alışverişinde bulunma isteklerini dile getirdi. Katar üniversitesi ve İstanbul Üniversiteleri arasında öğrenci, araştırmacı, öğretim üyesi ve doktora tezlerinin değiş tokuşuna yönelik işbirliği anlaşması ve projelerin, araştırma çalışmalarının ve akademik faaliyetlerin oluşturulmasında işbirliği de bu anlaşmalar dâhilinde yer almaktadır (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015).

3.2.3 Askeri ilişkiler

Askeri alanda son yıllarda eğitim, öğretim, askeri savunma, sanayi, teknoloji ve diğer askeri alanlarda Türk askeri kuvvetlerinin Katar'a konuşlandırılması ve Doha'da askeri üs kurulmasına kadar birçok anlaşmaya varan Türkiye ve Katar ilişkilerinde önemli bir gelişme yaşanmıştır.

İki ülke arasındaki askeri ilişkilerde, 2007 yılının Mayıs ayında Eğitim, Teknoloji, Bilim ve askeri eğitim alanlarında ortak bir işbirliği anlaşması imzalandı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2008).

Ayrıca 2014 yılının Aralık ayında eğitim ve savunma sanayii alanında bir askeri işbirliği anlaşması ve Türk askeri kuvvetlerinin Katar topraklarına konuşlandırılması anlaşması imzalandı. Anlaşma Haziran ayında 2015'te yürürlüğe girdi ve Türk Silahlı Kuvvetleri Katar devleti topraklarında konuşlandırıldı ve ilk askeri üssünü Doha'daki Basra Körfezi bölgesinde kurdu. Aralık 2015'te Türk ve Katar savunma bakanları, 3.000 Türk askerine ev sahipliği yapması planlanan Türk askerlerinin Katar'a konuşlandırılmasına izin veren bir anlaşma imzaladı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2015).

2016 yılının Nisan aylarında, Türk askeri kuvvetlerinin Katar'da konuşlandırılması için ayrıntılı bir anlaşma imzalandı ve iki taraf, Türk ve Katar yasalarına saygı gösterirken

Katar'ın savunma yeteneklerini ortak tatbikatlarla geliştirmek amacıyla bölgedeki güvenliği ve barışı artırmak için asker yerleştirmeyi kabul etti. Katar ise ülkesindeki Türk kuvvetleri için gerekli masrafları, ulaşımı ve hizmetleri sağladı. Türk kuvvetlerinin Katar'daki çalışmaları, anlaşmanın uygulanmasına ilişkin meseleleri çözmek için ortak bir komuta organıdır (Finn, 2016).

Haziran 2017'de Körfez krizinin patlak vermesinin ardından Katar'da Türk birliklerinin konuşlandırılması anlaşması devreye girmiş ve Hızlı Tepki Birimi'nden 344 asker, Katar deniz ve kara tatbikatları ile saha eğitimine katılmak üzere gönderilmiştir (Al-Jazeera, 2017).

2018 Yılında Körfez krizi ve Katar'a kara, deniz ve hava yoluyla uygulanan ambargo sırasında iki ülke arasındaki askeri koordinasyon üst seviyeye çıktı. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bazı ülkeler bir Türk askeri üssünün varlığına ve Türkiye'nin Katar'a uygulanan ambargoyu kırmasına yardım etmesine itiraz etse de Katar'da yeni bir askeri üs inşa edildi. Mart 2018'de, çeşitli askeri tatbikatları içeren lair el Esad adlı ortak bir askeri tatbikat yapıldı. Üstelik iki ülke arasındaki ortak hava askeri tatbikatları Nisan 2019'da Türkiye ve Katar'da gerçekteştirildi (Anadolu Ajansı, 2021).

Katar'da askeri üsler kurduğu için Türkiye'ye yönelik eleştirilere yanıt olarak Türkiye, güvenliğ, istikrar ve kapsamlı barışı korumak amacıyla Katar ile ortak mutabakat çerçevesinde geldiği için Katar'daki varlığını haklı çıkarmış, bu askeri varlığın hiçbir ülkeye yönelik olmadığını ve hedefinin bölgedeki güvenliğ ve istikrarın güçlendirilmesine katkı sağlamak olduğunu belirtti. Ayrıca Türkiye'nin Katar'a askeri yönden verdiği destek, öncelikle iki ülkenin egemenlik haklarına dayalı aldığı bir karara dayanıyor. Üstelik Katar'ın güvenliğinin Türkiye'nin güvenliği olduğu da vurgulandı (Anadolu Ajansı, 2021).

3.2.3.1 İkili askeri ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan faktörler

Birinci faktör, Türkiye'nin Amerika'dan ve NATO'dan sonra ikinci sırada yer alan ve yaklaşık 477 bin kişilik bir güce sahip devasa bir ordusunun bulunduğu Katar'ın aksine Türkiye'nin insani askeri gücüdür (CNN Türk, 2019). Buna karşılık, Katar'ın yalnızca 12.000 silahlı kuvveti var, bu fark Katar'ı ve küçük ordusu olan diğer ülkeleri Türkiye gibi askeri açıdan güçlü bir devletle stratejik bir askeri ortaklık kurmaya zorluyor (GFP, 2020).

İkinci faktör, Türkiye'nin askeri teçhizatın% 65'ine ulaşan ve bazı ülkelerin dış ihracatına giden Savunma Sanayileri açısından kendi kendine yeterliliğinden kaynaklanıyor. Katar, Türk sanayi savunmasının en büyük ithalatçılarından biridir. Ayrıca Katar, Ortadoğu'nun en büyük askeri fuarı olan Doha Uluslararası Deniz Savunma Fuarı ve konferansı (DIMDEX) gibi Katar'da düzenlenen sergilerle Türk askeri sanayi ürünlerinin yerel ve uluslararası pazarlanmasına katkıda bulunuyor.

Üçüncü faktör, iki ülke arasındaki büyük coğrafi farktır. Türkiye'nin yüzölçümü ise yaklaşık 780.043 km kare iken (Turkish Statistical Institute, 2014), Katar'ın yüzölçümü ise 11.521 km kareye ulaşmaktadır ve bu büyük fark, Türkiye'nin Katar'a eğitim vermek amacıyla coğrafi alanının eksikliğini telafi etmek için verdiği önemi artırmıştır (Katar e-Devlet, 2019).

Dördüncü faktör, her iki ülkenin de sahip olduğu önemli coğrafi konumdur. Katar'ın siyasi, ekonomik ve stratejik açılardan önemli bir coğrafi konuma sahip olması ve Arap Körfez ülkelerine aracılık ediyor olması bölgesel düzeyde önemli bir güç olarak Türkiye için cazip bir alan haline gelmektedir. Katar, Türkiye için Körfez bölgesine açılan önemli bir kapıdır. Buna karşılık Katar'ın coğrafi konumu hassastır ve rakip iki bölgesel güç olan İran ve Suudi Arabistan arasında yer alır. Bu durum da rakip bir güç olarak Türkiye için büyük bir zorluk teşkil eder (Katar e-Devlet, 2019).

3.2.3.2 Türkiye'nin Katar'a askeri satışları

Türk askeri sanayi ve savunma sektöründe hava, deniz ve karanın çeşitli alanlarında niteliksel ve seçkin bir gelişmeye tanıklık etmiştir. Bu gelişme, Türkiye ile güçlü ikili ilişkileri olan Katar da dâhil olmak üzere dünyanın birçok ülkesine ihracatının genişlemesine önemli katkı sağlamıştır. Öyle ki 2019 yılında hava sahasında ve sanayi savunmasında Türk ihracatının hacmi 2.740.906 ABD dolarına ulaşmıştır (Türkiye İhracatçıları Meclisi, 2020).

Her iki taraf arasında askeri eğitim ve askeri bilim alanlarında işbirliği 2007 yılında bir anlaşma imzalanmıştır (Katar Devleti, 2007). 2012 Yılında ise Türkiye ve Katar savunma bakanlıkları arasında Savunma Sanayii alanında işbirliğine ilişkin Teknik ve pratik bilgilerin ve ilgili belgelerin paylaşımını amaçlayan bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ayrıca bir diğer amacı da savunma Sanayilerinin en son teknik ve bilimsel teçhizatın kullanımı ve iki ülkenin

askeri ve silah alanındaki yetenekleri ile geliştirilmesidir. Ayrıca karşılıklı anlaşma ile ürünlerin üçüncü bir tarafa pazarlanması, ülkeler tarafından düzenlenen seminer, sergi ve savunma sanayine katılım hedeflenmiştir (Katar Devleti, 2012).

Aynı bağlamda, hem Türkiye hem de Katar, savunma sanayilerini geliştirmek ve Savunmanın kalitesini ve verimliliğini arttırmaya ilgi duymak amacıyla askeri alanda ortak şirketler kurmak için çalışmışlardır. Bunun sonucunda Ekim 2018'de Katar'da komuta kontrol sistemleri, şifreleme sistemleri, termal ve gece görüş kameraları ve uzaktan kumandalı silah sistemleri üretmek amacıyla 275.000 ABD doları sermayeli "Baraq" adında bir şirket kuruldu. Şirketin bu kuruluşunda, Türk Savunma Sanayii Şirketi "ASELSAN", Türk savunma teknolojileri şirketi "SSTEK" ve Katar Savunma Bakanlığı'nın "Barzan holding" şirketi de dâhil olmak üzere bazı savunma şirketleri ile ortaklık içerisindeydi (Anadolu Ajansı, 2018).

Son on yılda, Doha Deniz Savunma Fuarı ve konferansı "DIMDEX" in oturum aralarında çeşitli anlaşmaların imzalanmasıyla Türkiye ile Katar arasında askeri alanda birçok satış ve satın alma anlaşması yapıldı" 2014-2016- 2017- 2018" bunlara örnek olarak ise:

- ❖ 2014 DIMDEX fuarında Ares gemi inşa Şirketi'ne Katar sahil ve Sınır Güvenliği Servisine 17 gelişmiş gemi sağlamak amacıyla 55 milyon Dolar tutarında bir sözleşme imzalandı. Bunu da 18 uluslararası gemi inşaat yapan şirketlerin rekabeti sonucu elde etmeyi başardı (Sünnetçi, 2018).
- ❖ 2016 DIMDEX konferansı sırasında Katar Donanması ile Türk şirketi "ASELSAN" arasında Katar kuvvetlerine "STAMP 12.7 MM" uzaktan kumandalı sistemlerinin sağlandığı ve özel deniz devriye botlarına entegre etmeyi amaçladığı "Yonca Onuk" şirketi aracılığıyla 41 milyon Euro'ya bir satın alma işlemi imzalandı (Arap Güvenlik ve Savunma sitesi, 2016).
- ❖ Ekim 2017'de Katar Savunma Bakanlığı ile Türk şirketi "Aslan" arasında yapılan sözleşme ile sınır güvenlik sisteminin Katar Silahlı Kuvvetleri'ne devredilmesi kararlaştırıldı.

- ❖ Katar silahlı kuvvetleri ile Türk şirketi "BMC " arasında askeri sanayiler için 85 Türk zırhlı aracı satın almak amacıyla bir anlaşma imzalandı (Arap Güvenlik ve Savunma sitesi, 2016).
- ❖ Katar Savunma Bakanlığı'nı takip eden Barzan Holding şirketi, askeri ve elektronik sektörlerinde uzmanlaşmış Türk şirketi ASELSAN ile bir satın alma anlaşması imzaladı. Savaş aracının içinden mühimmat besleme kabiliyetine sahip ve sivil bölgelerde yapılan operasyonlar sırasında aracın üzerindeki pozitif yönlü tasarımıyla Barzan Katar şirketine "Zafer Sırp" silahı sağlamak amacıyla. Kongre, Katar çölünde çeşitli deneyler yaptıktan sonra gerçekleştirildi (Anadolu Ajansı, 2018).
- ❖ Katar, destek hizmetlerine, altyapı bakım ve eğitimine ek olarak 28 NH90 helikopteri satın almak amacıyla 3 milyar dolardan fazla değerinde bir sözleşme imzaladı (Arap Güvenlik ve Savunma sitesi, 2016).
- ❖ Katar Silahlı Kuvvetleri ile Türk uçak üreticisi "Bikar" arasında 6 "Bayraktar TB2" uçağı için satın alma anlaşması da imzalandı (Arap Güvenlik ve Savunma sitesi, 2016).

3.2.4 Güvenlik ilişkisi

Ortadoğu'da süregelen çatışmaların gölgesinde, bölgesel ve uluslararası düzeyde çıkar çatışmaları, bölgesel ortamda ortak tehditlerin ilerletilmesi, Sık sık yapılan dış müdahaleler ve bölgesel çatışmalar, Türkiye Katar güvenlik ilişkilerinin yanı sıra diğer siyasi, askeri ve ticari ilişkilerin de altını çizmiştir. Bu durum Ortadoğu'daki istikrarsızlık arttıkça büyüdü ve 2014'te yapılan etkin stratejik ortaklık aşamasına neden oldu.

Güvenlik boyutu, Türkiye-Katar ilişkilerinin yakınlaşmasında etkili bir faktör oldu. İki ülke Orta Doğuda güvenlik, istikrar, barışın sağlanması ve bölgede önemli bir rol oynamak için birçok bölgesel ve uluslararası konuda bir araya gelmeyi tercih etti.

Bu güvenlik boyutunda anlaşmalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır, iki ülke arasında da aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birçok anlaşma ve protokol imzalanmıştır: 2011'de bir güvenlik protokolünün imzalanması, toplantıların dönüşümlü olarak yapıldığı iki ülkenin içişleri bakanlıklarında Ortak Güvenlik Komitesi'nin oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca 2019 yılına kadar, Türkiye ve Katar'ın Katar'da düzenlenecek 2022 Dünya Kupası'nın organizasyonu sırasında alınması gereken gerekli

güvenlik önlemlerini içeren bir güvenlik işbirliği anlaşması imzaladığı dört toplantı yapıldı. Bununla birlikte, iki ülke arasında güvenlik uzmanlığının değiş tokuş edilmesi, terörizm ve organize suçlarla mücadele alanında uzmanlaşmış Türk Özel Kuvvetlerinin unsurlarının gönderilmesi anlaşması ve Türkiye'nin Katar'a eğitimli güvenlik kadroları göndermesiyle sonuçlandı (Anadolu Ajansı, 2010).

Aralık 2014'te iki ülke arasındaki güvenlik ilişkilerinde niteliksel bir sıçrama yaşandı. Bu, iki ülke arasında yüksek bir stratejik komite kurulmasının kararlaştırıldığı çeşitli alanlarda aralarındaki anlayış ve yakınlaşmanın meyvelerinden biridir. Bu anlaşma kapsamında ikili işbirliği anlaşmalarının hazırlanmasında çok sayıda bakanlık, hükümet ve özel kurum yer almış, güvenlik, siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda birçok anlaşma ve protokol imzalanmış ve sonuçlandırılmıştır (Katar Türkiye Büyükelçiliği, 2019).

İki ülke arasındaki güvenlik ilişkisinin gücü üzerine, iki ülke arasındaki Yüksek Stratejik Komite'nin beşinci toplantısında, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Katar'ın güvenliğini Türkiye'nin güvenliğinden ayrı görmüyoruz ve iki ülke arasındaki askeri ve güvenlik açısından ortak projelerin ikili ilişkilerin temel dayanağı ve önemli bir faktörü olduğunu düşünüyoruz" ifadelerini kullandı (The Presidency of the Republic of Turkey, 2019).

Türkiye-Katar ilişkileri, 2017 yazında maruz kaldığı hava, deniz ve kara ambargosu sırasında Türkiye Katar'ın yanında yer aldığı iki ülkenin birine yönelik tehditleri geri püskürtmede birbirlerine karşı aldıkları olumlu tutumlarla gücünü kanıtladı. Ayrıca Katar hükümeti ve halkı tarafından desteklendiğini ve ayakta durduğunu ilan etti ve Katar'daki rejimin düşmesini önlemede önemli bir rol oynadı. Türkiye, ambargo altındaki ülkeler tarafından kapatılması karşısında Katar'a güvenlik ve ordu dâhil her düzeyde destek sağlamış ve günlük gıda güvenliği sağlamıştır (Gulf Online, 2017).

Katar ayrıca, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere bazı konularda Türkiye'nin yanında durmasında önemli bir role sahiptir: Katar'ın Türkiye'nin 2017'in ortasında uğradığı darbeyi kategorik olarak reddetmesi ve Katar'ın Türkiye Cumhurbaşkanı ve Türk hükümetine tutumunu ve desteğini ilan eden ilk Arap ülkesi olarak darbeyi kınama konusundaki acelesi ile dikkat çekti. Katar Cumhurbaşkanı'nın Türkiye Cumhurbaşkanı'nı telefonla arayarak ve

Katar Dışışleri Bakanı'nın olaydan birkaç gün sonra Türkiye'ye gelmesiyle bu durum belirginleşmişti (Bakır, 2018, s. 70). Ayrıca Katar, enerji güvenliği krizinde ve 2015 yılında Rus savaş uçağının düşürülmesinin ardından karşılaştığı tehditte de Türkiye'nin yanında yer aldı. Katar, Türkiye'nin esas olarak Rusya'dan doğal gaz ithalatına bağlı olması nedeniyle, yakıt arzındaki herhangi bir sıkıntıyı Türkiye'ye telafi etmeye hazır olduğunu ifade etti ve bu konuda uzun vadede ve sürekli olarak Katar'dan Türkiye LNG ithalatı konusunda bir mutabakat zaptı imzalandı (The Russian Government, 2015).

Bölgesel düzeyde, bölgesel krizlerde ortak güvenlik koordinasyonu yoluyla güvenlik ilişkileri güçlü olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Özellikle Türkiye ve Katar güvenlik kurumları arasında birkaç yıl ortak ve kalıcı destek ve koordinasyon gerektiren ve lojistik destek sağlanması, silahlanma, eğitim, danışmanlık ve diğer konular için Suriye muhalefeti ve aralarında istihbarat ve destek Koordinasyonu tanık olan Suriye krizi de bu konular arasındaydı (Alshakheid, 2020, s. 115).

3.3 İkili ülke arasında Anlaşmalar

Geçmiş yıllarda Türkiye ve Katar, çeşitli alanlarda birçok ikili anlaşma ve protokol imza atmıştır. Araştırmacı bunu aşağıdaki tabloda özetlemektedir.

Tablo 3.4. *İkili ülke arasında Anlaşmalar*

Yıl	Anlaşma adı
1985	<ul style="list-style-type: none"> İki ülke arasında Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşması'nın imzalanması
Mart	<ul style="list-style-type: none"> Katar Devleti hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti hükümeti arasında Kültürel İş birliği Anlaşması'nın imzalanması (Bakanlığı, Türkiye Ticaret, 07 Ekim 2020).
2001	<ul style="list-style-type: none"> Gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik bir anlaşmanın imzalanması Yatırımların Teşvik ve Karşılıklı Korunmasına İlişkin Anlaşma Katar Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Güvenlik İş birliği Anlaşması (Katar Hukuk portal (Al-Meezan), 2021).
2005	Özellikle ekonomi ve enerji alanında ilişkileri geliştirmek ve bölgesel konularda ikili iş birliğini güçlendirmek için ikili anlaşma (kEnstitüsü, 2015).
2008	İki ülke arasında kapsamlı bir iş birliği başlatmak için mutabakat anlaşmasının imzalanması (Katar Hukuk portal (Al-Meezan), 2021).
2009	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından temsil edilen Türkiye Cumhuriyeti ile Ağustos Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından temsil edilen Katar Devleti arasında Nisan 1986'da imzalanan çalışma gücünün kullanımını düzenleyen sözleşmeye ek protokol.
	Katar Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hususi ve Görev Pasaportu Hamilleri İçin Vize Gereksinimlerinin Kaldırılmasına Dair Anlaşma (kEnstitüsü, 2015).

Tablo 3.5. İki ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2012 Mayıs	Katar Dışışleri Bakanlığı Diplomatik Enstitüsü ile Türkiye Dışışleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi arasında diplomatik eğitim alanında mutabakat anlaşmasının imzalanması (kEnstitüsü, 2015).
2014 Aralık	İki ülke liderlerinin başkanlığında iki ülke arasında daha yüksek bir stratejik komite kurulmasına ilişkin mutabakat anlaşması imzalandı. Komite yılda en az bir kez toplanmakta ve iki taraf, Türk ve Katar dışışleri bakanlarının gözetiminde iki ülkede bakanlar ve üst düzey yetkililer düzeyinde ortak hazırlık komiteleri kurmaktadır. Komitenin üzerinde anlaşmaya vardığı iş birliği şu 8 ana maddeyi içermektedir: Politika ve diplomasi, ekonomi ve ticaret, bankacılık, finans ve yatırım hizmetleri, ulaşım, denizcilik, turizm, sağlık ve çalışma, güvenlik ve savunma, askeri sanayi, kültür, eğitim ve teknoloji, enerji, tarım, çevre, ormanlar, meteoroloji, iletişim ve bilgi, konsolosluk işleri, daha sonra kararlaştırılacak diğer alanlar (Katar Dışışleri Bakanlığı, 2015).

Tablo 3.5. İki ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2015 Aralık	<p>Doha'da güvenlik, bankacılık, eğitim, gazetecilik, bilişim, ulaşım, arşivleme ve enerji sektörleri dahil olmak üzere çeşitli alanlarda 15 anlaşmanın imzalandı. İki ülken liderinin başkanlığındaki Yüksek Stratejik Komite'nin ilk toplantısının oturum aralarında imzalanan anlaşmalar şöyle:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türk ve Katar hükümetleri arasında Deniz Taşımacılığı Anlaşması • İki hükümet arasında jandarma ve iç güvenlik güçleri (Lekhviya) için eğitim ve öğretim alanında bir iş birliği protokolü • İki hükümet arasında denizciler için uygunluk sertifikalarının karşılıklı tanınmasına ilişkin mutabakat anlaşması • İki ülke arasında eğitim ve öğretimde güvenlik iş birliği protokolü • Küçük ve orta ölçekli işletmeler alanında mutabakat anlaşması. • Katar Kalkınma Bankası ile Türkiye'nin Eximbank bankası arasında mutabakat anlaşması • Katar Kalkınma Bankası ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Arasında Mutabakat Anlaşması • Katar Kalkınma Bankası ile Türkiye Kalkınma Bankası Arasında Mutabakat Anlaşması • Katar Devleti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Hakkında Dair İş birliği Anlaşması • Katar hükümeti ile Türkiye hükümeti arasında kamu mali yönetiminin geliştirilmesi alanında bir iş birliği anlaşması • Katar Devleti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Basın ve Enformasyon Alanında İşbirliğine İlişkin Protokol • Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile Katar Ulusal Araştırma Fonu (QNRF) arasında bilim ve teknoloji iş birliği protokolü • İki ülke arasında çevre alanında iş birliği için mutabakat anlaşması • İki hükümet arasında arşivleme alanında iş birliği anlaşması • Qatar Petroleum ile Türk şirketi BOTAŞ arasında sıvılaştırılmış gazla ilişkin mutabakat anlaşması. Türkiye'nin uzun vadede ithal etmeyi planladığı gaz miktarlarının ayrıntılarını ve Türkiye'de depolama olanağını içeren daha geniş anlaşmaların önünü açıyor (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2015).
-------------	--

Tablo 3.5. İkili ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2016 Aralık	<p>Yüksek Stratejik Komite'nin Türkiye'nin Trabzon şehrinde düzenlenen ikinci toplantısının oturum aralarında iki ülke liderlerinin de katılımıyla iki ülke arasında birçok anlaşma imzalandı. Anlaşmalar eğitim, sağlık, finans, bilgi ve iletişim, gençlik ve spor, kültür, gümrük ve tarım gibi birçok alanı kapsıyordu.</p> <p>Anlaşmalar ise şöyle:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türk Yüksek Öğretim Kurumu ile Katar Eğitim ve Yüksek Öğretim Bakanlığı arasında yükseköğretim ve bilimsel araştırma alanlarında iş birliği amacıyla mutabakat anlaşması • Bilgi teknolojisi ve iletişim alanlarında iş birliğine ilişkin mutabakat anlaşması • Sağlık ve tıp bilimleri alanlarında iş birliği için mutabakat anlaşması • Gençlik ve Spor İş birliği Anlaşması • Kültürel İş birliği mutabakat anlaşması • Gümrük Alanında Karşılıklı İş birliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması • Türkiye'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme Teşkilatı ile Katar Kalkınma Bankası arasındaki iş planı • Tarım alanında iş birliği için mutabakat anlaşması • Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ile Katar'daki Laboratuvar ve Standardizasyon İşleri Arasında Mutabakat Anlaşması • Ticaret fuarlarının düzenlenmesinde iş birliğine ilişkin Mutabakat anlaşması <p>Türkiye Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgelerdeki Yatırım ve Dış Hizmetler Genel Müdürlüğü ile Katar Serbest Bölgeler Kurumu arasında serbest bölgeler iş birliğine ilişkin Mutabakat Anlaşması.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Savunma Sanayii İş birliği Mutabakat Anlaşması • İki ülke ayrıca ekonomik ve teknik iş birliği anlaşması ve yatırımların teşvik edilmesi ve karşılıklı korunması için anlaşmalar imzaladı. • Gelir üzerinden alınan vergilerde çifte vergilendirmeyi önleme ve vergi kaçakçılığının önlenmesine ilişkin anlaşma (Katar ve Türkiye Yatırımlarının öfisi, 2020) .
----------------	--

Tablo 3.5. İkili ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2017 Kasım	<p>Katar'ın başkenti Doha'da, iki ülke liderlerinin başkanlık ettiği Yüksek Stratejik Komite'nin üçüncü toplantısının ardından iki ülke arasında bir dizi anlaşma ve mutabakat anlaşması imzalandı. Anlaşmalar, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli alanlara odaklandı:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cezai konularda karşılıklı adli yardım anlaşmasının imzalanması. • Katar Üniversitesi ile Türkiye Araştırma Kurumu (Tübitak) arasında araştırma iş birliği için bir iş birliği anlaşması. • Katar Merkez Bankası ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında merkez bankacılığı alanında iş birliğine yönelik mutabakat anlaşması • Turizm alanında mutabakat anlaşması • Hukuk ve yargı eğitimi alanında bir mutabakat anlaşması ve meteoroloji alanında iş birliği için bir niyet belgesi • Katar'daki Liman İdareleri ile Türkiye arasında mutabakat anlaşması • Gıda güvenliği alanında mutabakat anlaşması • İnsani yardım alanında mutabakat anlaşması • Katar Vakfı ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (Trt) arasında iş birliği protokolü (Katar Devleti, Emiri Divan, 2017).
2018 Kasım	<p>2018 yılı, Yüksek Stratejik Komite'nin Türkiye'nin başkenti Ankara'da gerçekleştirdiği dördüncü toplantısının ardından Katar Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında birçok anlaşma ve mutabakat zaptının imzalanmasına sahne oldu. Anlaşmalar ise şöyle:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Katar Devleti Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ile Türkiye Cumhuriyeti Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü arasında mutabakat anlaşması • 2019-2020 kültür yılı için iki ülke arasında kültür alanında iş birliği ve kültürel alışverişin teşviki için mutabakat anlaşması yürütme programının imzalanması • Elektronik Harp Alanında Eğitim ve İşbirliğine İlişkin İş birliği Protokolü imzalanması • Silahlı kuvvetler personellerinin karşılıklı değişimine ilişkin protokol imzalanması <p>Mal ve hizmet ticaretini serbestleştirmeyi, elektronik ticarete iş birliği yapmayı ve iki taraf arasında yatırımları çekmeyi amaçlayan bir ticari ve ekonomik ortaklık anlaşması (Katar Devleti, 2018).</p>

Tablo 3.5. İkili ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2019 Aralık	<p>Yüksek Stratejik Komite, iki ülkedeki bakan ve yetkililerin katılımıyla Katar'ın başkenti Doha'da beşinci toplantısını gerçekleştirdi. Toplantıda aşağıda yer alan çeşitli sözleşme ve mutabakat anlaşmaları imzalanmıştır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Katar Merkez Bankası ile Türkiye Merkez Bankası Arasındaki İkili Döviz Alım Satım Anlaşması (Katar Riyali ve Türk Lirası) Düzenlemelerine İlişkin Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına Dair Anlaşma • İki ülke arasında endüstriyel ve teknolojik iş birliği anlaşması • Katar Finans Merkezi Kurumu ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi Arasında Mutabakat Anlaşması • Katar Devleti Yatırım Teşvik Ajansı ile Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi arasında mutabakat anlaşması • Katar Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında kentsel planlama alanında iş birliğine yönelik mutabakat anlaşması • Katar Devleti Kamu İşleri Kurumu (Ashghal) ile Türkiye Cumhuriyeti Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında standartlar alanında iş birliğine yönelik mutabakat anlaşması • Katar Devleti'ndeki Katar Genel Standartlar ve Metroloji Kurumu ile Türkiye'deki Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında ticareti kolaylaştırmak ve tüketicinin korunmasını geliştirmek için bir laboratuvar kurulmasına ilişkin ortak niyet beyanı (Katar ve Türkiye Yatırımlarının ofisi, 2020, p. 40).
----------------	--

Tablo 3.5. İkili ülke arasında Anlaşmalar (Devam)

2020 Aralık	<p>Türkiye ve Katar, Yüksek Stratejik Komite'nin altıncı oturumu için Türkiye'nin başkenti Ankara'da düzenlenen toplantının ardından, iki ülke liderinin katılımı ve resmî tören ve büyük bir coşku eşliğinde çeşitli alanlarda 10 anlaşmaya imza attı. İmzalanan anlaşmalar ise şunlardır:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türkiye'nin en büyük ve lüks alışveriş merkezlerinden biri olan İstanbul'daki İstinye Park AVM'nin %42'lik hissesinin Qatar Holding'e satılması. • İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (Bist) %10'luk hissesinin Katar Yatırım Otoritesi'ne satılması. • Antalya şehrindeki Akdeniz Limanının, ticari liman işletmeciliği alanında faaliyet gösteren Katarlı bir şirket olan Qterminals'e satılması. • Türk Ticaret Bakanlığı ile Katar Serbest Bölgeler Kurumu arasında ortak tanıtım faaliyetleri için mutabakat anlaşması. • Türkiye Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Katar Maliye Bakanlığı arasında ekonomik ve mali iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin mutabakat anlaşması. • Su idaresinde iş birliği için mutabakat anlaşması. • Türkiye ile Katar arasında aile, kadın ve sosyal hizmetler alanlarında iş birliğine ilişkin mutabakat anlaşması. • Türkiye Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi ile Katar Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Enstitüsü arasında diplomat değişimine ilişkin mutabakat anlaşması (Al-Quds Al-Arabi, 2020).
----------------	--

3.4 Ekonomik ilişkiler

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler son yıllarda büyük bir gelişme kaydetti ve aralarındaki ticaret alışverişi ve yatırım hacmindeki artışa rağmen bu, iki ülkenin siyasi açıdan ulaştığı mükemmel seviyeyi yansıtmıyor. Türkiye'nin enerji tüketen bir ülke olması ve Katar'ın en büyük üretici ve ihracatçılarından biri olması nedeniyle aralarındaki ekonomik ilişkinin daha da geliştirilmesi gerekiyor. 2010 yılındaki üretimi yaklaşık 77 milyon ton sınıvlaştırılmış gaz olarak gerçekleştirirken, Türkiye'nin 2011 yılı doğalgaz ithalatı 41,7 milyar metreküpe ulaştı ve bu da Türkiye ile aralarındaki ticaret alışverişini ve yatırım hacmini artırmak için bir fırsat teşkil ediyor. Katar sermayesinin Türk dış politikasının bir hedefi haline gelmesi ve finans sektöründeki yatırımlar ve döviz tedariki açısından bundan faydalanması nedeniyle, ürünlerini bir çıkış noktası olarak tanıtmaları açısından Katar'a ihtiyacı bulunmaktadır. Öte yandan Katar'ın, Katar'daki 2022 Dünya Kupası ve Katar 2030 Vizyonu başta olmak üzere inşaat ve projeler alanında Katar yatırım ve ticaret alışverişini artırması için Türk şirketlerine ihtiyacı bulunmaktadır (Alshaikeid, 2020).

İki taraf, iki ülkenin siyasi hiyerarşisinin en üst düzeyinde karşılıklı ziyaretlerde bulunduğundan, iki taraf, ticaret alışverişini artırma ve yatırımları başkanlar, bakanlar, danışmanlar ve bu konuda uzmanlar bu amaca ulaşmak için siyasi ilişkilerin boyutuna uygun bir şekilde etkinleştirme çabalarını yoğunlaştırmaya çalıştılar. İki taraf, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliği kurumlarına dayalı ticaret ve yatırım fırsatlarını değerlendirerek ekonomik ilişkileri istenilen hedefe doğru ilerletmek için yılmadan çalıştı. Bazı çalışmalar ise şöyle:

Türk-Katar İş Konseyi: Türk Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi (DEİK) ile Katar İş adamları Derneği arasında imzalanan bir anlaşma ile 2006 yılında kurulan bu konsey, ticaret alışverişinin hacmini artırmayı, ticari fırsatları değerlendirmeyi ve geliştirmeyi hem de iki devlet arasındaki yatırım hacmini artırmayı amaçlıyor.

Bu konseyin en önemli faaliyetlerinden biri, Katar sermayesini Türkiye'ye yatırıma çekmenin yanı sıra inşaat, sağlık, gıda, savunma sanayiinde iş birliği ve iki taraf arasındaki bilgi alışverişi sektörlerine odaklanmak. 2014 yılında ikinci toplantısını Doha'da gerçekleştirmiş ve Katar tarafında Katar İş adamları Derneği, Katar Ticaret Odası ve bir grup

Katarlı şirket katılmıştır. Türk iş adamları ve büyük Türk firmalarının katılımına Türkiye tarafından Türkiye Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi eşlik etti.

Ortak Ekonomik Komite: Beşincisi 2014 yılı şubat ayında Türkiye'de, altıncısı ekim ayında 2016 yılında Doha'da gerçekleştirilen bu oturuma Türkiye tarafında Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak başkanlık etmiştir.

Yüksek Stratejik Komite: Aralık 2014'te Katar Emiri ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, iki ülke arasında (Yüksek Stratejik Komite) kurulması için bir anlaşma imzaladı. Komite, periyodik toplantılarını iki ülkenin liderlerinin başkanlığında gerçekleştiriyor ve buna göre birçok bakanlık, kamu ve özel kuruluş çeşitli alanlarda ikili anlaşmaların imzalanması için hazırlıklara katılmaktadır. Komitenin oluşumu, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin ve ekonomik ticaretin en geniş ölçekte büyümesini sağladı.

Bu çabalar ve işbirlikçi kurumlar, iki ülke arasındaki ticaret alışverişinin ve yatırımın 2014 öncesi yıllara göre yüksek oranlarda ve düzeylerde artmasında önemli rol oynamış olup, bu ilişkiler ticari ilişkiler, ticaret alışverişi ve yatırım açısından olmak üzere şu şekilde ele alınacaktır (Diplomatik Enstitüsü, 2022).

3.5 Ticari ilişkiler

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler hızla gelişti ve aralarındaki yatırım hacmi son yıllarda öncekine göre 3 kat artışla iki katına çıktı, ancak bu büyüme Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki ticaret alışverişi hacmine kıyasla hala mütevazı. Katar Ticaret ve Ekonomi Bakanı Ahmed bin Jassim bin Mohammed Al Sani'nin açıklamasına göre istatistikler, Doha ile Ankara arasındaki ticaret alışverişinin hacminin Türkiye ile Araplar arasındaki ticaret alışverişinin 2014 yılı için 45 milyar 260 milyon dolar olarak gerçekleştiğini ve bunun sadece yüzde 1,7'sini oluşturduğunu gösteriyor (Katar Ekonomi Bakanlığı, 2015).

Körfez ilişkileri düzeyinde, Türkiye ve Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri, kendilerini bölgede en güçlü ekonomik konuma taşıyacak bir yatırım ortamı yaratmayı gerektiren seçkin ekonomik ilişkilere sahiptir. Son yıllarda Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ticaret borsası hacmi, 2015 yılında yaklaşık 15 milyar dolar, 2010 yılında ise yaklaşık 9 milyar dolar olması nedeniyle 2010 yılına göre çok daha fazla arttı. 2015 yılı dış ticaret dengesi

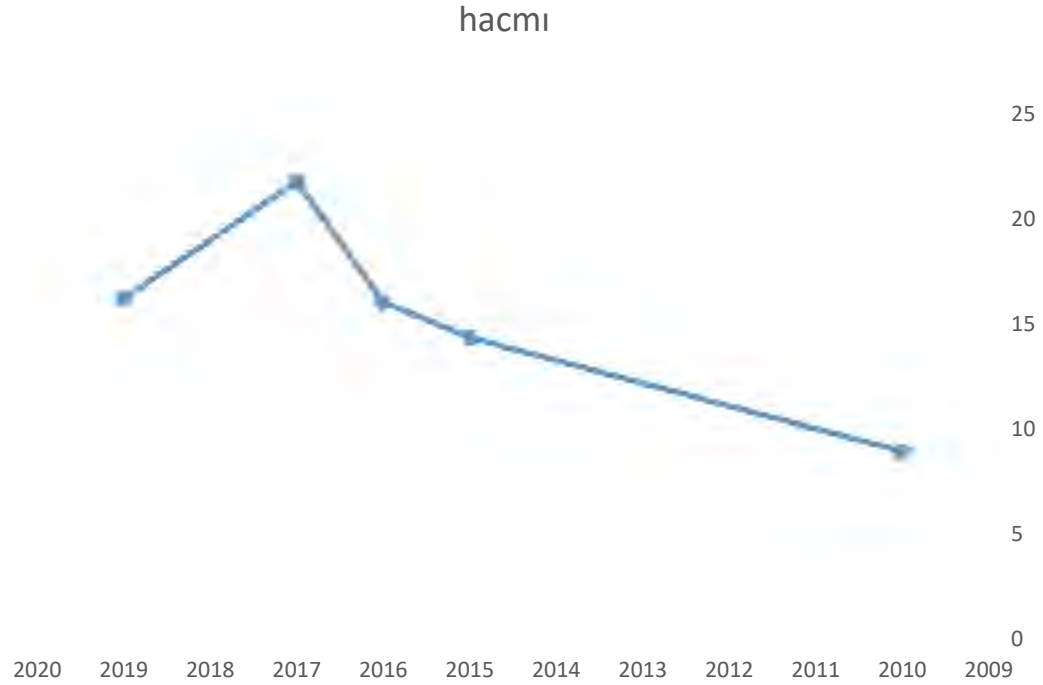
Türkiye'nin lehine dönerken, Körfez ülkelerine ihracatı yaklaşık 10 milyar dolar, ithalatı ise yaklaşık 5 milyar dolar oldu. 2016 yılında Körfez-Türkiye ortaklığını güçlendirmek amacıyla 600 Körfez ve Türk yatırımcının katılımıyla Bahreyn'de ikinci Körfez-Türkiye Yatırım Forumu başlatıldı ve aynı yıl ticaret borsası hacminin bir önceki yıl olan 2015'e göre bir artış sağlayarak 16 milyar dolara ulaştığı bildirildi. Ticaret borsası hacmi (Körfez İşbirliği Konseyi Odaları Federasyonu, 2016), 2016 yılında düzenlenen ekonomik forumun etkinliğinin açık bir sonucu olarak 2017 yılında zirveye ulaşarak yaklaşık 22 milyar dolara ulaşarak ikili ilişkiler tarihinde açık bir rekora imza attı (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi İstatistik Merkezi(GCC-STAT), 2019).

2019 yılına gelindiğinde ise Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ticaret hacminin 2017'ye göre 16 milyar dolara gerilemesi son dönemde yaşanan siyasi gerilimler ve Türkiye'nin Körfez'de Katar'ın yanında olmasının bir sonucuydu. Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki döviz hacmi azalırken, Katar hariç, kendisine uygulanan abluka sonucunda kendisiyle döviz hacmi arttı.

Son on yılda ticaret borsasının hızla büyüdüğü ve ticaret dengesinin Türkiye lehine döndüğü dikkat çekiyor. Ticaret borsası listesinde ilk sırada Birleşik Arap Emirlikleri, ardından Suudi Arabistan ve ardından üçüncü sırada Katar geliyor, Bahreyn ise listenin sonunda yer alıyor (Mercan, 2021, p. 26).

Yukarıdakilere dayanarak, Türk-Körfez ilişkilerinin önemi ve özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile bu ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi ve ticaret hacminin iki katına çıkarılması ihtiyacı bizim için netleşiyor. Körfez krizi sırasında bölgedeki son siyasi gerilimlere rağmen, ancak aralarındaki değişim hacmi, özellikle Körfez krizi ve maruz kaldığı ekonomik abluka sonrasında hala Katar Devleti'nden daha büyük bir pay oluşturuyor. Ankara, ekonomik ve siyasi izleri ayırmak için başta BAE olmak üzere Körfez ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Türkiye ve BAE, 2021 yılının aralık ayında, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Abu Dabi Veliaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayed Al Nahyan'ın huzurunda, çeşitli alanlarda 10 milyar dolara kadar yatırım değeri olan 10 anlaşma imzalandı (Made Of Mind, 2021). 14 Şubat 2022'de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan BAE'yi ziyaret ederek karşılıklı yatırım, sanayi, ileri teknolojiler, savunma, ulaştırma, sağlık, tarım

ve kültür başta olmak üzere çeşitli alanlarda 13 anlaşma imzalandı. İki ülke arasındaki sürekli iş birliğini güçlendirmek ve genel olarak Türk-Körfez ilişkilerini geliştirmek için iyi bir adımdı. Birleşik Arap Emirlikleri özellikle son birkaç yılda en önemli ticaret ülkesi olarak kabul edilen ve en çok alışveriş yapılan ülke konumunda (Altaş, 2022).

Şekil 3.8. Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ticaret hacmi (tarafımdan hazırlanmıştır)

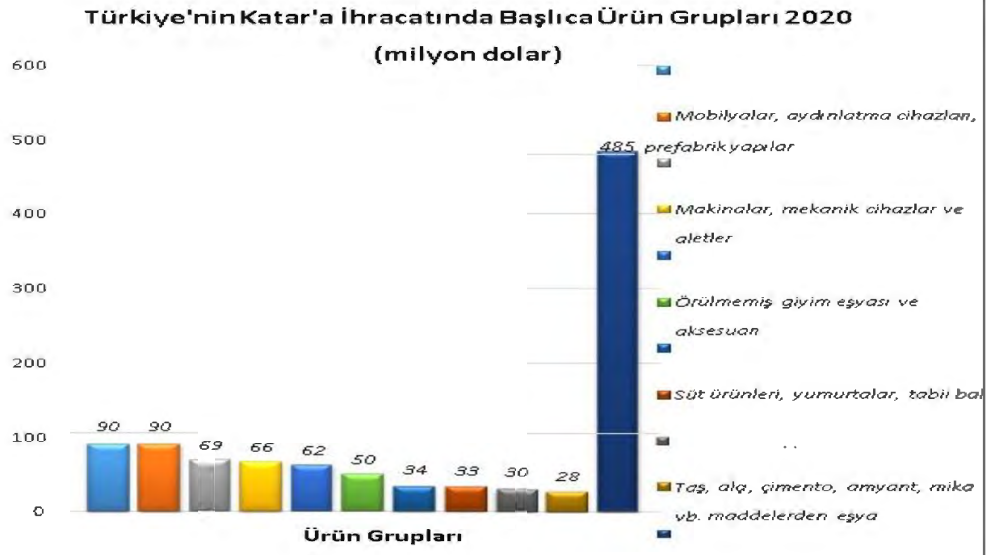
a. Türk-Katar ticaret borsası

On yıllardır süregelen tarihi ilişkilerin derinliğinden kaynaklanan bu gelişme sayesinde, son on yılda iki ülke arasındaki ticaret alışverişi ve yatırım hacminde büyük bir gelişme yaşandı. Ayrıca Pek çok ikili anlaşma ve mutabakat anlaşmasının imzalanmasından ve iki ülke arasındaki ticaretin teşvik edilmesinde ve artırılmasında en önemli rolü olan Yüksek Stratejik Komite kuruldu. 2019 yılında iki ülke arasındaki ticaret alışverişi hacmi (1,4 milyar dolar), iki ülke arasındaki 2010 yılındaki ticaret hacminden (340 milyon dolar) çok daha fazla, yani %400'lük bir artış. Bu, iki ülke arasında artan ilişkilerin ve imzalanan anlaşmaların etkisini gösteriyor (Katar Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti, 2020).

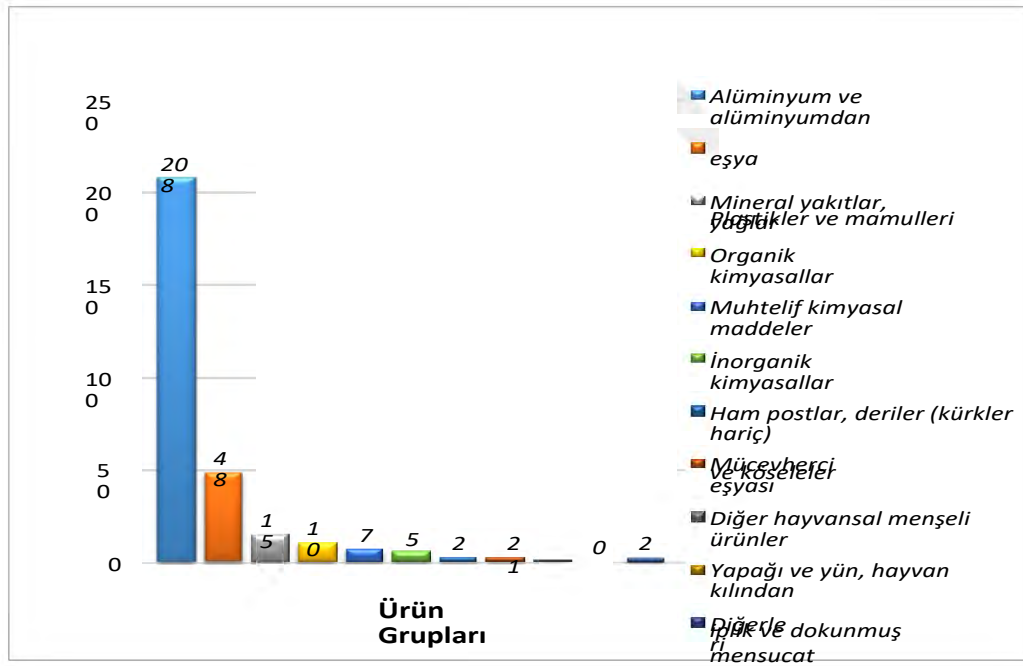
Tablo 3.5. Türk-Katar Ticaret Borsası (Milyon dolar)

Yıl(Milyon dolar)	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2010	162,549	177,046	339,595	-14,497
2011	188,138	670,325	858,463	-482,187
2012	257,329	466,499	723,828	-209,169
2013	244,077	373,923	618,000	-129,846
2014	344,713	394,552	739,265	-49,839
2015	423,088	360,978	784,066	62,109
2016	439,149	271,083	710,233	168,066
2017	649,489	264,126	913,615	385,363
2018	1,096,417	335,320	1,431,737	761,097
2019	1,162,615	264,707	1,427,322	897,908

Kaynak: Katar (deik.org.tr), <https://www.mfa.gov.tr/katar-ekonomisi.tr.mfa>

Şekil 3.9. Türkiye'nin Katar'a İhracatında Başlıca Ürün Grupları (Milyon dolar)

Şekil 3.10. Türkiye'nin Katar'dan İthalatında başlıca ürün grupları (Milyon dolar)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü. <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-profil-2020.pdf> sayfa 43

Yukarıdaki tablodan şu çıkarılır:

2010 yılında iki ülke arasındaki ticaret alışverişi hacmi yaklaşık 340 milyon dolar, Katar'ın Türkiye'ye yaptığı ihracat 177 milyon dolar, Türk ithalatı ise 163 milyon dolara ulaşarak yaklaşık 14 milyon dolar açık verdi.

2011 yılında iki ülkenin ticaret hacmi yaklaşık 858 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre %100'ün üzerinde bir artış sağlanmıştır. Yaklaşık 670 milyon dolarlık ihracatıyla Katar, bu yıl son on yılda ulaşamadığı rekor ihracat rakamına ulaştı ve bu rakam Katar tarihinin Türkiye'ye yaptığı en yüksek ihracat rakamı oldu.

Katar-Türkiye ticaret dengesi, 2010 yılında yaklaşık 14 milyon dolar olan ticaret dengesi hacminin 2014 yılında yaklaşık 49 milyon dolara çıkmasıyla birlikte (2010-2014) döneminde Katar lehine açık verdi.

Bu aşama, iki ülke arasında 2014 yılında Katar Devleti'nin dış dünya ile olan toplam ticaret alışverişinin (%1,3) oranında gelişmiş bir ortaklığına tanık oldu. Katar'ın Türkiye'ye ihracatı, dünyanın çeşitli ülkelere olan toplam ihracatının %1'ini temsil etmektedir.

Bu dönemde Katar'ın en önemli ihracatı plastik ve plastik ürünleri ile petrol yağları olurken, aynı dönemde Türkiye'nin Katar'a ihracatı, Katar'ın 2014 yılı toplam ithalatının %1,5'ini oluşturdu. Türkiye'nin Katar'a o dönemdeki ihracatı demir, hırdavat, ekipman ve elektrikli kavanozlar, demir çelik ürünleri, mobilya, giyim ve kumaşlar, ev aletleri, kauçuk ürünler, optik aletler, ilaç ve cerrahi, her türlü gıda ürünleri ve şişelenmiş su oldu (Katar Dışişleri Bakanlığı, Diplomatik Enstitüsü, 2015).

2015'ten 2019'a kadar olan dönemde, ticaret denklemi değişti ve ticaret dengesi, 2015 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacminin yaklaşık 748 milyon dolar olması ve dengedeki fazlanın Türkiye lehine değişmesine neden oldu. Türkiye'nin lehine yaklaşık 62 milyon dolar oldu ve ticaret borsası hacmindeki bu artış, iki taraf arasındaki ticaret alışverişi hacmini geliştirmeye yönelik Aralık 2015'te "BOTAŞ" Projesi Anlaşmasının imzalanmasından ve Katar'a Türkiye'ye sıvılaştırılmış gaz tedarikine ilişkin anlaşmadan kaynaklanmıştır (TC.Ekonomi Bakanlığı, 2017).

2016 yılına gelince, Bahreyn'de Türkiye Körfez Ekonomik Forumu'nun başlatıldığı ve öncesinde Körfez ve Türkiye dışişleri bakanları arasında, iki taraf arasındaki ekonomik iş birliğini ve ticari alışverişi geliştirmek amacıyla yapılan bir başka toplantı öncesinde, Türkiye ile genel olarak Körfez ve özel olarak Katar arasında stratejik iş birliğine tanık oldu. Aynı yıl için Türk-Katar ticaret borsasının hacmi yaklaşık 710 milyon dolar olarak gerçekleşti. Türkiye ihracatının artması ve ithalatının azalması ile aynı zamanda Türkiye için yaklaşık 168 milyon dolar fazla verdi.

2018 yılı, Türkiye'nin Katar'a yaptığı ihracat hacminde bir önceki yıla göre %70'lik bir artışla bir milyar doları aşan önemli bir artışa tanık oldu ve bu artış, 2017 yılının ortalarında Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır gibi bazı Körfez ülkeleri tarafından Katar'a uygulanan ablukanın bir sonucuydu. Türkiye, Katar pazarının ihtiyaçlarını karşılamak ve ihraç ettiği gıda maddeleri ve diğer mallardaki eksikliği gidermek için acele etti ve bu nedenle Katar, Türk ihracatını en yüksek oranda alan üç ülkeden biri oldu (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2020).

2019 yılında yaklaşık 1 milyar 400 milyon dolara ulaşan ticaret borsası hacmi, Türkiye ihracatında yüksek bir yüzdeye ulaşarak, Katar ithalatının azalmasıyla zirveye ulaşırken, Türk ihracat hacmindeki artış 897 milyon dolara ulaştı, Türkiye'nin bu yılki ihracatı ise 186,2 değerle savunma ve havacılık sanayini içeriyordu. Kimyasal ürünler sektörü 121,8 milyon dolar, mobilya, kâğıt ve cerrahi ürünler sektörü ise 91,7 milyon dolar oldu (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

2015-2019 döneminde Türkiye'nin Katar'a başlıca ihracatı elektrik, elektronik, mobilya, inşaat malzemeleri ve gereksinimleri, madeni yağlar, süt ve süt ürünleri oldu. Türkiye'nin Katar'dan en önemli ithalatı ise ham alüminyum, sıvılaştırılmış doğal gaz ve plastik ürünlerdir (T.C. Türk Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Çeşitli alanlarda ve ortaklıklarda ticari ilişkileri geliştirmek için çalışan iki ülke, iki ülke liderlerinin himayesinde her yıl Katar'da düzenlenen Expo Turkey ve ticaret ve yatırım fırsatları hakkında tanıtım sergileri düzenliyor. Sergi, gıda ve mobilya, dekorasyon, makine ve mekanik ekipman, bilgi teknolojisi, emlak, sağlık ve inşaat gibi çeşitli sektörlerdeki ticaret ve yatırım fırsatlarına odaklanıyor (Katar e-Devlet, 2018).

Aynı bağlamda, iki ülke arasındaki ticari işlemlerin ve ticaretin kolaylaştırılması amacıyla Katar ve Türkiye'nin iki merkez bankası arasında yerel para birimi takas anlaşması imzalandı. İlk aşama Katar riyali ve Türk lirası cinsinden toplam 3 milyar dolar değerinde oldu ve bu, ABD'nin iki ülke arasında siyasi nedenlerden dolayı Ağustos 2018'de Türkiye'ye uygulanan yaptırımları sonucunda Türk parasının yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi sırasında gerçekleşmişti. Anlaşmanın amacı, yerel para biriminde değişimi teşvik etmek ve iki ülke arasındaki finansal istikrarı desteklemektir. Kasım 2019'da anlaşma ikinci bir aşamaya tanık oldu ve döviz bozdurma anlaşmasının toplam tavanı 3 milyardan iki ülkenin yerel para biriminde 5 milyar dolara eş değere yükseltildi. Anlaşmanın üçüncü aşamasında, tavanın Mayıs 2020 yılında 15 milyar dolara yükseltildi (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2020).

3.6 Doğrudan yabancı yatırımlar

3.6.1 Katar'ın Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımları

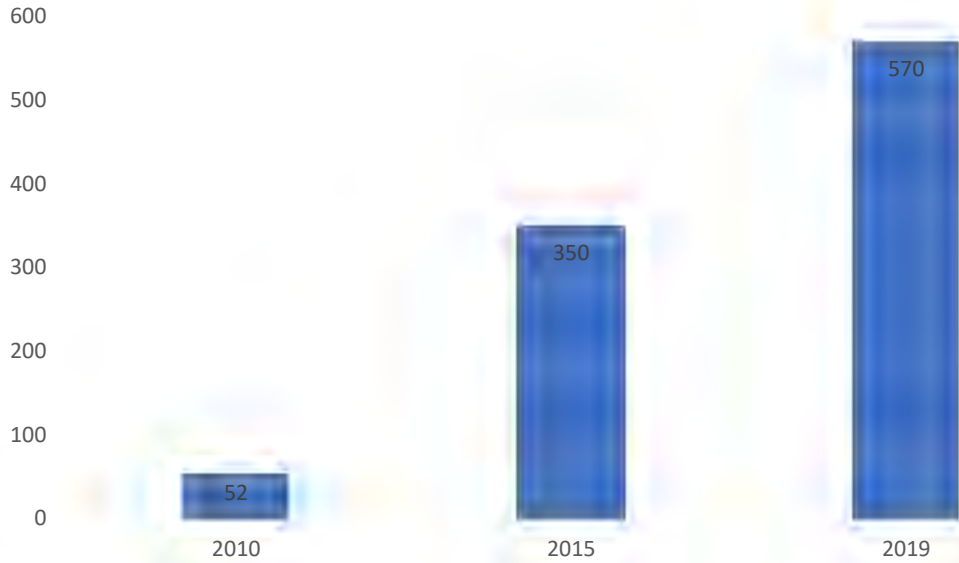
Son yıllarda Katar'ın Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım akışının yüksek olduğu ve 570 milyon ABD doları girişin gerçekleştiği 2019 yılında zirveye ulaştığı ve bu, iki ülke arasındaki ilişkinin etkileyici bir şekilde büyüdüğüne işaret ediyor. Aralarındaki son gelişmeleri yatırım da dahil olmak üzere tüm ekonomik yönlerden etkileyen yüksek bir güvenilirlik bulunmaktadır.

Türk lirasının yabancı para birimlerine karşı önemli bir düşüş yaşaması ve Katar'ın 2018'de 15 milyar dolar değerinde yatırım sağlama sözü vermesi nedeniyle ikili anlaşmalar, Türk ekonomisini desteklemek ve Türk lirasını yabancı para birimleri karşısında istikrara kavuşturmak için doğrudan Katar yatırımlarının teşvik edilmesinde önemli bir rol oynadı. Türkiye ve Katar ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi ile Katar Finans Merkezi arasında, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Kasım 2019'da Katar'a gerçekleştirdiği ziyaretin oturum aralarında iş birliğini geliştirmek için bir mutabakat anlaşması imzaladı. Katar, Bankacılık ve gayrimenkul alanlarına odaklanan 7 milyar dolar değerinde yeni yatırımlar başlatmayı planlamaktadır (Anadolu Ajansı, 2019).

Katar'ın Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım stoku 2016 sonunda 1,2 milyar dolardan Aralık 2019'a kadar yaklaşık 22 milyar dolara yükseldi, böylece Katar Türkiye'nin en büyük

ikinci yatırımcısı oldu. Nisan 2020 itibarıyla Katar'dan Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım akışlarının hacmi yaklaşık 2,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşti. İstatistikler, özellikle iki ülke arasında İstinye Park ticaret kompleksindeki hisse satın alma muhtıralarını ve Katar Yatırım Otoritesi ile Haluk Altun Şirketi arasında potansiyel sermaye yatırımları için bir mutabakat muhtırasını, İstanbul'daki Haliç projesine yatırım ve diğer anlaşmaları içeren yeni anlaşmaların imzalanmasından sonra yıl içinde arttığını gösteriyor.

Aralık 2019'da Türkiye'de kayıtlı Katarlı şirket sayısı 50'si inşaat ve gayrimenkul, 51'i toptan ve perakende ticarete çalışan şirket olmak üzere 182'ye ulaştı. Türkiye'deki Katar yatırımları finans sektörü, enerji ve inşaat sektörü, turizm, gayrimenkul, tarım ve gıda sektörü gibi stratejik sektörlerle ayrılmaktadır. Katarlı iş adamları Türkiye'de gayrimenkul sektöründe de faaliyet gösteriyor ve çoğu Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde gayrimenkul, arsa ve otel satın almak için yatırım yapmayı tercih etmektedir (Katar Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti, 2020, p. 45).

Şekil 3.11. katarın Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımı (milyon dolar)

Kaynak: Şerif Dilek. Katar Yatırımları Ve Türkiye'nin Yeri. Aralık 2020.No 341.Sayfa 16 [A341.pdf \(setav.org\)](#)

- **Katarlı şirketlerin Türkiye'de gerçekleştirdiği en önemli birleşme ve satın almalar.**

Tablo 3.6. *Katarlı şirketlerin Türkiye'de gerçekleştirdiği en önemli birleşme ve satın almalar*

Yıl	Malik	Hedef şirket	Sektör	Sahiplik Oranı	Miktar (milyon USD)
2010	Al - Maselah	Munamar Hotel	turizm	100%	15
2010	Argus Capital Partners & Qatar First Investment Bank (UK & Qatar)	Memorial Health Group	Sağlığı korumak	40%	belirsiz
2011	AJ Jazeera	Cine 5	medya	belirsiz	40.5
2012	Qatar First Investment Bank	EHM Magazacilik	Perakende	40%	belirsiz
2013	Commercial Bank of Qatar	Alternatif Bank	Finansal hizmetler	70.8%	448
2014	Qatar Armed Forces Industry Committe	BMC	üretim endüstrisi	50%	belirsiz
2015	Qatar National Bank	Finansbank	Finansal hizmetler	100%	2982
2015	Mayhoola for Investments	Boyner Perakende ve Tekstila	Perakende	31%	331
2015	belN Media Group	DigiTurk	medya	100%	belirsiz

Tablo 3.7. Katarlı şirketlerin Türkiye'de gerçekleştirdiği en önemli birleşme ve satın almalar (Devam)

2016	Qinvest	Ergo Portfoy	Finansal hizmetler	100%	belirsiz
2016	Mazaya Qatar Real Estate Development QSC.	Ritim Istanbul	emlak sektörü	50%	26
2017	Qatar Investment Authority. BRF SA (Qatar & Brazil)	Banvit	Yiyecek ve içecekler	92%	315
2017	Mayhoola for Investments	Boyner Perakende	Perakende	12%	46
2018	Venture Capital Bank Al Sraiya Group (Bahrain & Qatar)	Yasar Dondurma (MADO)	Restoranlar ve misafirperverlik	43%	belirsiz
2018	Mayhoola for Investments	Boyner Perakende ve Tekstil	Perakende	11%	22
2019	Mayhoola for Investments	Boyner Perakende ve Tekstil Yatirimiari A.J.	turizm	44%	405
2019	Al Rayyan Tourism Investment	Dolapdere Titanic Hotel and Veli Alemdar Han Hotel	Sağlığı korumak	100%	101

Kaynak: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/mergers-acquisitions/Annual-Turkish-MA-Review-2019.pdf>

3.6.2 Türkiye'nin Katar'a doğrudan yabancı yatırımları

Türkiye ve Katar, tarih boyunca Türkiye'den Katar'a doğrudan yabancı yatırım akışına iyi katkıda bulunan güçlü ilişkilere sahiptir. 2011'den bu yana, giriş hacmi 29 milyon dolara ulaştı ve Katar'da 2013-2017 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım stokunun değeri yaklaşık 363 milyon dolara ulaştı. Şu anda Katar'da 670'den fazla Türk şirketi faaliyet göstermektedir. 2019 yılı, Katar'da üçte biri ticaret sektörüne yönelik olmak üzere 143 yatırıma ulaşan yeni Türk yatırımları bulunmaktadır. Katar Finans Merkezi, 2019 yılından birkaç ay sonra 9 yeni şirket kaydettiği için Katar'a yeni şirket girişlerinde artış var (Katar Devleti İstanbul Başkonsolosluğu, 2022).

Türk müteahhitlerinin en fazla projeyi hayata geçirdiği Körfez ülkelerinde Türk firmalarının çeşitli sektörlerde çalışmaları ile Katar birinci sırada yer alıyor ve Türk müteahhitlik firmaları Katar'da toplam 18,3 milyar dolarlık projeyi hayata geçirmeyi başardı. Türk müteahhitlik sektörünün gerçekleştirdiği işlerin %4,6'sının yurt dışında gerçekleştirilmesiyle Katar, projelerin hayata geçirildiği yedinci ülke konumunda bulunuyor. 2019 yılında hayata geçirilen projelerin değeri 1,2 milyar dolara ulaşarak Türkiye'yi %6,6'lık pay ile Rusya'dan sonra istihdam sayısı bakımından ikinci büyük ülke konumuna getirdi. Hamad Uluslararası Havalimanı terminali, pistin genişletilmesi, Tamim Askeri Üssü inşaatı gibi dev projeler hala devam etmektedir. Öte yandan Türk müteahhitler tarafından hayata geçirilen Al Thumama Uluslararası Stadyumu ise 2021 yılında tamamlanarak hizmete açıldı (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021, p. 33).

Şekil 12 Türkiye'nin Katara Doğrudan Yabancı Yatırımı (milyon dolar)

Kaynak: <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/qatar-turkey-bilateral-trade-fdi-report.pdf>, S.47

-Katar'da 1972- 2019/ekim sonu döneminde en fazla proje üstlenilmiş olan ilk 10 faaliyet alanı:

Türkiye, Katar'da son yıllarda birçok yatırım ve ticari proje hayata geçirdi, bunlardan en önemlileri:

Tablo 3.7. Katar'da 1972- 2019/ekim sonu döneminde en fazla proje üstlenilmiş olan ilk 10 faaliyet alanı

Sıra	Faaliyet alanı	Proje bedeli (\$)	Pay (%)
1	KARAYOLU/TÜNEL/KÖPRÜ	6 125 520 361	33,5%
2	ASKERİ TESİS	2 709 672 942	14,8%
3	HAVALİMANI	2 224 373 253	12,2%
4	DEMİRYOLU	2 103 631 980	11,5%
5	PETROKİMYA TESİSİ	1 342 049 692	7,3%
6	LİMAN	885 586 761	4,8%
7	SOSYAL/KÜLTÜREL TESİS	831 475 528	4,5%
8	DİĞER YAPI	618 980 226	3,4%
9	DİĞERLERİ	298 064 724	1,6%
10	GAZ/PETROLBORUHATLARI	229 691 762	1,3%
	İLK 10 DIŞINDA KALAN	935 741 263	5,1%
Toplam		18 304 788 492	100%

Kaynak: Türkiye müteahhitler birliği. ülke bilgi notları. Katar Devleti. Kasım 2019 sayfa 6

-Türk müteahhitlik firmalarının Katar’da üstlendikleri projelerin yıllara göre dağılımı

Tablo 3.8. *Türk müteahhitlik firmalarının Katar’da üstlendikleri projelerin yıllara göre dağılımı*

Yıllar	Proje sayısı	Proje bedeli	Ortalama proje bedeli
2009 ve Öncesi	70	6 638 677 983	94 838 257
2010	10	356 552 084	35 655 208
2011	13	406 226 364	31 248 182
2012	15	1 179 277 286	78 618 486
2013	7	349 925 650	49 989 379
2014	3	2 980 915 579	993 638 526
2015	6	75 741 143	12 623 524
2016	4	2 560 115 864	640 028 966
2017	7	496 488 009	70 926 858
2018	9	2 028 970 732	225 441 192
2019	4	1 231 897 798	307 974 450
Toplam	148	18 304 788 492	

Kaynak: Türkiye müteahhitler birliği. ülke bilgi notları. Katar Devleti. Kasım 2019 sayfa 6

-Katar’da üstlenilen projeler bazıları

Tablo 3.9. Katar’da üstlenilen projeler bazıları

Projenin adı	Üstlenen şirket	Tutar
Otoyol projesi	TEKFEN	2,1 milyar ABD Doları
Doha metrosu Gold Line projesi	STFA-Yapı Merkezi ortak girişimi	1,6 milyar ABD Doları
Hamad Uluslararası Havaalanı Yolcu Terminali Binası	TAV-Taisei ortak girişimi	1,4 milyar ABD Doları
Al-Rayyan yol projesi	DOĞUŞ ile ONUR TAAHHÜT ortak girişimi	943 milyon ABD Doları
2 projeden oluşan Kuzey Yolu	TEKFEN	800 milyon ABD Doları
Katar Milli Kongre Merkezi	BAYTUR	608 milyon ABD Doları
Qatargas projesi	GAMA	602 milyon ABD Doları
Masaieed Limanı	STFA	380 milyon ABD Doları
Al Thumama Stadyumu projesi	TEKFEN	171 milyon ABD Doları

Kaynak: Türkiye müteahhitler birliği. Ülke bilgi notları. Katar Devleti. Kasım 2019 sayfa 7

3.7 Turizm ilişkisi

Ekonomik ve ticari ilişkilerin yanı sıra, Türkiye ile Katar arasındaki turizm ilişkileri de iyi bir büyüme kaydetti ve özellikle 2014 yılı ve ikili ilişkilerde yeni bir aşamanın başlamasından sonra Türkiye’ye Katarlı ziyaretçi sayısı önemli ölçüde arttı. 2008-2012 yılları arasında Türkiye’ye ortalama Katarlı ziyaretçi akışı yılda yaklaşık 7432 ziyaretçi iken, 2015-2019 iki yıllık ortalama ise yılda yaklaşık 63.184 ziyaretçi olmuştur. İki ülke arasında turizmin teşvik edilmesi ve ziyaretçi sayısının artırılmasına büyük katkı sağlayan anlaşmalar,

2015 yılı aralık ayında umuma mahsus pasaport sahipleri arasında vizenin iptaline yönelik bir anlaşma imzalamış ve 2016 yılında mayıs ayında yürürlüğe girmiştir. İki ülke arasındaki turistik gezi sayısındaki artış ve ticari faaliyetler sonucunda Katar Turizm Otoritesi, Mayıs 2016'da iki ülke arasındaki turizm iş birliğini desteklemek amacıyla Türkiye'de bir temsilcilik açıldığını duyurdu (Türkiye Cumhuriyeti. Türk Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Halihazırda Türk ve Katar Havayolları'nın varlığı ile iki ülke arasında haftalık 45 yolcu seferi, hava taşımacılığı için haftada 5 sefer ve fırsatlar sağlamak ve ticari işlemleri kolaylaştırmak ve eşya taşımacılığı amacıyla dört dolaylı nakliye hattı bulunmaktadır. Qatar Airways şu anda Doha'dan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere haftada birkaç direkt uçuş sağlamaktadır.

Öte yandan şu anda Katar'da ikamet eden yaklaşık 9 bin Türk vatandaşı var ve Katar pazarında faaliyet gösteren yüzlerce Türk firması arasında, Katarlı firmalarla çeşitli sanayi, ticaret ve yatırım sektörlerinde ortak çalışmaktadırlar (Katar Devleti İstanbul Başkonsolosluğu, 2022).

Tablo 3.10. *Türkiye'deki Katarlı ziyaretçi sayısı*

Yıl	2008-2012	2015	2016	2017	2018	2019
Ziyaretçi sayısı	7432	35.832	32.681	48.784	96.327	110.000

Yukarıdaki tablodan, Katarlı ziyaretçi sayısının 2012 yılında 10 katından fazla katlanarak 2019 yılında 110 bin Katarlı turiste ulaştığı, 2012 yılında ise 7500 civarında Katarlı turistin geldiği görülmektedir. Bu da Türk-Katar ikili ilişkilerinin turizm dahil her alanda uyumunun sonucudur. Türkiye'yi karakterize eden pitoresk doğası ve Avrupa atmosferinin yanı sıra Türkiye'yi Katarlı turistler için tercih edilen bir seçenek haline getiren ortak kültürel ve dini miras nedeniyle Türkiye, son zamanlarda Katarlıların alışveriş ve tatil destinasyonu haline geldi (Katar ve Türkiye Yatırımlarının ofisi, 2020, p. 48).

Sonuçlar

Araştırma amaçlarına ve değişkenlerine göre araştırmacı aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

1- İkili anlaşmalar, anlaşmalarda yer alan ortak ülkeler için ticari ilişkilerin ve ticaret alışverişinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle birçok ülke, aralarındaki ilişkileri düzenlemek ve dış ticaretini geliştirmek için ikili anlaşmalar yapmaktadır. Anlaşmalar, imzalayan ülkeler arasındaki ticaret operasyonlarının kolaylaştırılması üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir ve bu da özellikle anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra iki ülkeye yapılan ihracat oranının artmasına katkıda bulunmaktadır. İkili anlaşmaların, ekonomik ilişkilerin ötesinde siyasi, askeri, kültürel ve diğer ilişkilere uzanan, iyi bir atmosfer yaratmanın ve ülkeler arasında diğer iş birliği alanlarına girme güvenini artırmanın yanı sıra ülkeler arasındaki yatırım oranlarını artırmaya ve turizmi teşvik etmede katkıda bulunan olumlu etkileri vardır.

2- Ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi, birçok nedenden dolayı acil ve zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir ve bunlardan en önemlileri şunlardır: birincisi: Dünyadaki hiçbir ülkenin diğer ülkelerle ikili ilişkiler olmaksızın kendi kendine yeterliliğini sağlayamaması. İkincisi: Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasının artırılması, diğer ülkelerle başta ekonomik ve siyasi olmak üzere çeşitli alanlarda mübadeleler yapılmasını gerektirmektedir. Üçüncüsü: Üretici ülkelerin üretim fazlasını elden çıkarmaları ve kendileriyle ortak olan ülkelerin faydalarından yararlanmaları, her alanda ilerleme ve gelişmenin sağlanması için gereklidir.

3- Türkiye ile Katar birçok alanda uyum ve uzlaşmaya dayalı güçlü tarihi ilişkilere sahiptir. İki ülke ilişkilerinde siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlikle ilgili tüm alanlarda büyük gelişmeler olmuştur. Aşağıdakiler de dahil olmak üzere pek çok ikili anlaşma imzalandı: (Ticari, diplomatik, ekonomik, bankacılık, finans ve yatırım hizmetleri, ulaşım, denizcilik, turizm, sağlık ve çalışma, güvenlik ve savunma, askeri sanayi, kültür, eğitim ve teknoloji, enerji, tarım, çevre, ormanlar, meteoroloji, iletişim ve bilgi, konsolosluk işleri ve diğer alanlar...).

4- Doğu ve batıyı birbirine bağlayan önemli bir stratejik konuma sahip olan Türkiye, son dönemde GSYİH'nin yıllık ortalama %5,3 büyümesine tanık olmuş, yabancı

sermaye ve yatırımcıları çekmeye odaklanmıştır. 2019 yılına kadar toplam doğrudan yabancı yatırımlar yaklaşık 169 milyar dolar olarak gerçekleşti. Türkiye ayrıca (2019 satın alma gücüne göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) dünyanın en büyük ekonomileri arasında on üçüncü sırada yer almakta ve 2023 yılına kadar küresel düzeyde ilk on ülkeden biri olmayı hedeflemektedir.

5- Katar, Orta Doğu'nun ortasında önemli bir stratejik konuma sahip olup, sıvılaştırılmış gaz ve petrolde küresel rezervler, kişi başına yıllık yüksek ve küresel medya varlığı ile öne çıkan ülkelerden biri olduğu için küresel ve bölgesel düzeyde önemli ekonomik ülkelerden biri haline gelmiştir. Katar ülke çapında altyapısını geliştirmiş, Ulusal 2030 Vizyonunun bir parçası olarak eğitim, sağlık ve sosyal bakım sistemlerini modernize etmiş ve birçok alanda ayrı bir yatırım hedefi ve istikrarlı bir iş ortamı olarak nitelendiren birçok kaynağa sahiptir.

6- Türkiye ve Katar ekonomileri için ikili ilişkilerin gelişmesine ve her alanda birçok anlaşmanın imzalanmasına katkıda bulunan bir entegrasyonun olduğu belirtilmektedir. Enerji tüketen bir ülke olarak Türkiye'nin ekonomik büyümesini sürdürebilmesi için acilen enerji kaynaklarına ihtiyacı var. Aynı zamanda Katar, özellikle sıvılaştırılmış gaz sektöründe hidrokarbon kaynakları ihraç eden ülkelerden biridir. Türkiye genel olarak Körfez pazarlarına ve özellikle Katar'a girişine katkıda bulunabilecek teknik uzmanlığa ve insan kaynağına sahiptir. Katar, ekonomisinin gelişimine katkıda bulunan muazzam finansal kaynaklara sahiptir. Türkiye, başta gayrimenkul olmak üzere Katar yatırımlarını yasalara, siyasi istikrara ve güvenliğe ilişkin birçok avantajının yanı sıra uygun doğa ve iklimle hesaplayabilmiş, buna karşılık Katar, özellikle altyapı ve 2022 Dünya Kupası'na hazırlık alanında yatırım kapılarını Türk şirketlerine açmıştır. Öte yandan Türkiye'nin enerji tüketen bir ülke olduğu göz önüne alındığında, bu kaynağın elde edilmesi başta enerji fiyatlarındaki yükseliş ve düşüşler olmak üzere dış faktörlerin yönettiği ve Katar'ın bu kaynağın kaynağı olması onu Türkiye'nin enerji güvenliğinin sağlanması için umut verici bir kaynak haline getirecektir.

7- Türk-Katar ticaret borsasının hacmini incelediğimizde, özellikle 2014 yılı ve iki ülke arasında tüm bakanlıkların yer aldığı Yüksek Stratejik Komite'nin kurulmasına yönelik

anlaşmanın imzalanmasından sonra döviz kurunda önemli bir artış olduğunu görebiliyoruz. 2014-2019 yılları arasında 60'a yakın anlaşma imzalanmış, bunların arasında kamu ve özel kuruluşlar da yer almıştır. İkili anlaşmalar sayesinde 2010-2019 döneminde iki ülke arasındaki ticaret borsası oranında birçok kez artış yaşandığı ve bunun ikili anlaşmaların iki ülke arasındaki ticaret borsasının iyileştirilmesinde olumlu rol oynadığını gösterdiği de belirtilmektedir.

8- İki ülke arasındaki ticaret dengesindeki değişikliklere ilişkin olarak, iki ülke arasındaki anlaşmaların olmaması ve ticaret alanında stratejik ortaklığın olmaması nedeniyle 2010-2014 döneminde Katar lehine bir fazlalık gözlenmiştir. Öte yandan ticaret dengesi (2015-2019) döneminde değişerek Türkiye lehine olmuş ve iki ülke birçok anlaşmanın imzalanması ve ürünün Katar pazarına girmesine dayalı stratejik bir ortaklığa girmiştir. Özellikle Körfez krizi ve Katar'ın maruz kaldığı kuşatma sürecinde, Türkiye'yi ticari açıdan Katar için güvenli bir alternatif haline getirmiştir.

9- Doğrudan yabancı yatırım dikkate alındığında, Türkiye'deki Katar yatırım stoku 2016 yılında 1,2 milyar dolar iken, 2019 yılı sonunda yaklaşık 22 milyar dolar olması nedeniyle iki ülke arasındaki yatırım stoku oranı olumlu yönde artmıştır. Katar, Türkiye'ye yatırım yapan ikinci ülke olmuş, Katar'dan Türkiye'ye 2019 yılı yıllık akışı yaklaşık 570 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve Nisan 2020'deki doğrudan akış hacmi yaklaşık 2,7 milyar dolar artmıştır. Böylece Türkiye'ye yatırım yapan Katar şirketleri 2019 yılı sonuna kadar yaklaşık 182 şirkete ulaşmıştır. Öte yandan Türkiye, Katar'da 18,3 milyar dolar değerindeki projeleri hayata geçirirken, Türkiye proje sayısı bakımından Katar'da proje uygulayan ikinci ülke olmuş ve 2019 yılı için uygulanan projelerin değeri 1,2 milyar dolar, Katar'da faaliyet gösteren Türk şirketleri ise yaklaşık 670 şirkete ulaşmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında, çalışma döneminde iki ülke arasındaki akış hacmi artmıştır. Ayrıca, iki ülkeye yatırım yapan şirket sayısının önemli ölçüde arttığı ve bu da projelerin uygulanmasına ve her iki tarafla da karlı yatırım anlaşmalarının değiş tokuşuna yol açtığı belirtilmektedir. Bu, 2001 yılında yatırım değişimini teşvik ve koruma anlaşmasının imzalanması ve 2008 yılında yürürlüğe girmesinin yanı sıra 2016 yılında yatırımın teşviki ve korunması, vergi kaçakçılığının önlenmesine ilişkin anlaşmanın yeniden imzalanmasının ve ticaret ve yatırım alışverişi

sirasında yerel para birimlerini değiştirmek için bir anlaşmanın imzalanmasına ek olarak, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin bir sonucudur.

10- Turizm ilişkisine gelince, özellikle 2014 yılı ve iki ülke arasında umuma mahsus pasaport hamilleri için vize kaldırma anlaşmasının imzalanması ve anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra büyük bir gelişmeye tanık olduğu kaydedilmektedir. Türkiye'deki Katarlı turist sayısı 2010'da 7432'den 2019'da 110 bine yükselirken, Katar'ı ziyaret eden Türk turist sayısının 2019'da 40 bini aştığı da belirtiliyor; bu da anlaşmaların imzalanması ve yürürlüğe girmesinin olumlu etkilerinden kaynaklanan iki ülke arasındaki uyumu ve kültürel yakınlaşmayı açıkça göstermektedir.

11- Çalışma döneminde Katar ile Türkiye arasında imzalanan ikili anlaşmaların niteliği göz önüne alındığında, ilişkilerin doğasının olumlu ve umut verici bir özellik taşıdığı ve bu anlaşmalara yönelik bir takdir içerdiği söylenebilir. Hem Türkiye hem de Katar, iki ülke arasındaki tamamlayıcı unsurların mevcudiyeti göz önüne alındığında, tam ekonomik entegrasyon niyetiyle ticari anlaşmaların ötesinde diğer ekonomik ve ticari iş birliği biçimlerine doğru ilerlemelidir.

12- İki ülkenin yabancı yatırım hacmi göz önüne alındığında ve çalışma döneminde tanık olunan gelişmelere rağmen, iki ülke arasındaki yatırım yüzdesinin bu yatırım hacminin %2'sini oluşturmadığı belirtilmektedir. Yatırım ve ticaret sektörlerine doğrudan yansımaları için her düzeyde iki ülke arasındaki uyumdan daha fazla yararlanılmalıdır.

13- Türkiye-Körfez ticari ilişkilerine bakıldığında ilk sırayı Birleşik Arap Emirlikleri alırken, ikinci sırada Suudi Arabistan ve üçüncü sırada Katar gelmektedir. Bu da Türkiye'nin başta ticaret ve yatırım olmak üzere çeşitli alanlarda birçok anlaşmaya imza atarak Körfez ülkeleriyle ticari ilişkilere değer vermesini ve gelişmesini gerektirmektedir.

Öneriler

Mevcut araştırmanın sonuçları ışığında, araştırmacı aşağıdakileri önermektedir:

- 1- İkili anlaşmaların ülke ekonomileri ve dış ticaret hareketi üzerinde olumlu etkilerinin olması, ticari alanlar başta olmak üzere her alanda güçlendirilmesini ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Günümüzde dünya üzerinde ikili anlaşmaların sayısındaki sürekli artış ve bunların toplam anlaşmalara oranla yüksek olması bu durumu doğrulamaktadır.
- 2- İki ülkenin yurt içinde ve yurt dışında büyük yatırım akışlarına sahip olma özelliği göz önünde bulundurulduğunda, iki ülke arasında doğrudan ve dolaylı yabancı yatırımı çekecek ve teşvik edecek ek kolaylıklar sağlanması ve bu olanaklardan tüm yönleriyle elde edilecek faydalara ek olarak, iki ülke arasındaki ekonomi ve yaşam ile iki ülke arasındaki ticaretin artırılmasına katkıda bulunacak deneyim ve teknik uzmanlık alışverişi.
- 3- İki ülkenin sahip olduğu tamamlayıcı ekonomik potansiyeller göz önünde bulundurularak ve aralarındaki iyi siyasi ilişkiler doğrultusunda iki ülke arasındaki ticaret değişim oranının en üst düzeye çıkarılması. Çünkü ticari ilişkilerin seviyesi, siyasi açıdan iki ülkenin ulaştığı iyi seviyeyi yansıtmamaktadır.
- 4- İki ülkenin sahip olduğu ürün ve hizmetlerin iki ülkenin ticaret fuarları aracılığıyla pazarlanması ve tanıtılmasında iyi ikili ilişkilerden yararlanmak ve iki ülke arasındaki misyon ve konsoloslukların diğer ülkeyi ve ürünlerini tanıtmadaki rolünü aktif hale getirmek.
- 5- İki ülkenin ihtiyaçlarının incelenmesi. Bu da ana pazar ihtiyaçlarına odaklanmayı, ardından pazarların ihtiyaç duyduğu malları tespit eden ve bunları iyi standartlar ve şartnamelere göre geliştirmeye ve iyileştirmeye çalışan ikinci aşamayı ve ardından onları iki ülke arasında dolaşıma koymayı gerektirmektedir. Bu, hem ithalat hem de ihracat taraflarında daha özel anlaşmalar imzalanarak yapılmaktadır. En çok ticareti yapılan ve daha sonra en az ticareti yapılan emtialarla başlanır. Değişim süreci, en uygun şekilde değiş tokuş edilecek emtiaların özelliklerini geliştirmeyi ve iyileştirmeyi içeren özel anlaşmalar yoluyla düzenlenir.

6- İki ülke arasındaki ikili ilişkiler çemberini siyasi ve ticari sınırlar dışında genişleterek diğer tüm alanlarda harekete geçirmek, entegrasyon ve ekonomik entegrasyon aşamasına taşımak.

7- Türk-Körfez ilişkilerinin korunması, Türk-Katar ilişkilerinin daha fazla ikili anlaşmalar yoluyla geliştirilmesi ve Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ticaret alışverişinin geliştirilmesi.

8- İmzalanan anlaşmaların bir kısmı kalıcı olarak yürürlüğe girmediği ve sahada bunlardan yararlanıldığı için anlaşmaların iyi bir şekilde etkinleştirilmesi ve %100 oranında yürürlüğe girmesi için çalışılması gerekmektedir.

Araştırmacı ayrıca, aşağıdakiler de dahil olmak üzere gelecekteki bilimsel araştırma ve çalışmaların yapılmasını önerir:

- Türkiye'nin Ortadoğu'daki dış ticaret politikası (örnek olarak Suudi Arabistan).
- Türkiye-Katar ilişkilerinin Türkiye ekonomisine yansımaları (2015-2022).
- Katar'da Türk iş adamlarının karşılaştığı fırsatlar ve zorluklar.
- Türkiye'deki Katarlı iş adamlarının karşılaştığı fırsatlar ve zorluklar.
- Yabancı yatırımın sağlanması, teşvik edilmesi ve korunmasında ikili anlaşmaların rolü.
- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini geliştirmede ikili anlaşmaların rolü (örnek olarak Yemen).

Kaynakça

- Abdel-Jabbar, A. (2016). *Döviz Kuru Değişikliklerinin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi, 2000-2014 Dönemi için Cezayir Vaka Çalışması*. içinde Mohamed Khider Üniversitesi.
- Abdul Karim, A. (2009). *Uluslararası Kamu Hukukunda Arabulucu*. Kültür Evi Yayıncılık ve Dağıtım.
- AbdulRahman, H. M. (1990). *Doğrudan Yabancı Yatırım için Uluslararası Koruma ve Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümünde Tahkimin Rolü*. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Ahmed, A. F.-H., & diğerleri. (2017). *2000-2015 yılları arasında Dış Ticarete Taşımacılığın Rolü*. içinde Sudan Üniversitesi.
- Al Douri, S. S. (2013). *Uluslararası Anlaşmaların İç Hukuk Sisteminde Uygulanması*. *Orta Doğu Üniversitesi*, s. 35.
- Al Morshedi, A. (2017). *Yabancı Yatırımı Koruma ve Teşvik Etmede İkili Yaklaşım*.
- Al Thani, S. b. (2015). *Qatar and Turkey: A Unique Model of Bi-Regional Relations*. Qatar.
- Al-Ani, M. M. (2021). *Türkiye'de tarım sektörü küreselleşmeye açıklıktır*. Retrieved 12 24, 2021
- Al-Ankabi, N. (2013). *Uluslararası Anlaşmalar Hukuku Dersleri*. *Orta Doğu Üniversitesi*, s. 74.
- Al-Busaisi, S. (1997). *Yeni Irak Anayasası Kapsamında Uluslararası Antlaşmalar ve Denetimi*.
- Al-Buz, N. (2011). *İkili Ticaret Anlaşmaları ve Suriye Dış Ticaretine Etkileri*. Tishreen Üniversitesi.
- Al-Hindawi, S., & Diyat, A. (tarih yok). *Ürdün Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Nitelikli Sanayi Bölgeleri Çalışması*. *Uluslararası Çalışmalar ve Anlaşmalar Birimi, Amman Ticaret Odası*.

- Ali, A. M. (2010). Sudan Hükümeti ile bazı yabancı ülkeler arasında spor alanında ikili anlaşmaların uygulanmasının önündeki engeller, 2000-2010 döneminde. Sudan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.
- Alshaikeid, S. A. (2020). . *Türkiye-Katar İlişkileri (2002-2019): Bölgesel Güvenlik Sorunları. .s 115.*
- Alshaikeid, S. A. (2020). *Türkiye-Katar İlişkileri (2002-2019): Bölgesel Güvenlik Sorunları.* Türkiye.
- Altaş, M. (2022, 2 14). *Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri arasında 13 anlaşma imzalandı.* Retrieved from Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-birlesik-arap-emirlikleri-arasinda-13-anlasma-imzalandi/2502426>
- Alwan, M. S. (2003). Arap Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü. *Arap Ekonomik Birliği Dergisi.*
- Amer, S.-D. (1995). *Uluslararası Kamu Hukuku Çalışmasına Giriş.* içinde Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Anadolu Ajansı. (2010). *"Gelişmiş kapsamlı ilişkilerle: Türkiye ve Katar bir işbirliği modeli sunuyor",.*
- Anadolu Ajansı. (2013). *Reyhanlı bombalı saldırılarını geniş kitlelerce kınadı.*
- Anadolu Ajansı. (2016). *Katar, İstanbul'daki "Zingeller" bombalı saldırısını şiddetle kınıyor*
- Anadolu Ajansı. (2018). *"Türk Aselsan, Katar çölünde modern bir silah örgütünü test ediyor",.*
- Anadolu Ajansı. (2018). *savunma sanayii için Türk-Katar şirketi kurulması.*
- Anadolu Ajansı. (2019, 12 3). *Katar, Türkiye'de 7 milyar dolarlık yeni yatırım sürecinde.*
- Anadolu Ajansı. (2019). *"Kapsamlı ve gelişmiş ilişkilerle: Türkiye ve Katar işbirliği için bir model sunuyor", .*
- Anadolu Ajansı. (2019). *"Katar Diyarbakır'daki terör saldırısını şiddetle kınıyor.*

- Anadolu Ajansı. (2019). *Türkiye ve Katar uzun vadeli stratejik işbirliğini güçlendirmeye devam ediyor.*
- Anadolu Ajansı. (2020). *15 Temmuz başarısız darbesi 15 saatte (zaman çizelgesi), .*
- Anadolu Ajansı. (2021, 12 22). Katar 2021. Etkili bir uluslararası diplomatik çaba ve sportif mükemmellik.
- Anadolu Ajansı. (2021). *"Davutoğlu, Katar'daki Türk askeri komutanlığının karargahını ziyaret ediyor ve Katar'ın güvenini övüyor"*.
- Anadolu Ajansı. (2021). *Katar ve Türkiye'den askeri tatbikat.*, Katar ve Türkiye'den askeri tatbikat - Anadolu Ajansı (aa.com.tr) adresinden alındı
- Apaydın, F. (2018). *Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi.*
- Arap Güvenlik ve Savunma sitesi. (2016). *Arap Güvenlik ve Savunma sitesi SAD, Türkiye, Katar'a 41 milyon euro değerinde 6 deniz botu sağlıyor.*
- Azim, H. A. (1996). *Uluslararası Ticaret Ekonomisi.* , Amman: Dar Al Masirah.
- Bakanlığı, Türkiye Ticaret. (07 Ekim 2020). İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller. Retrieved from .. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/katar/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlas>
- Bakır, A. (2018). *"Kriz Yollarında Katar'ı Desteklemeye Yönelik Türkiye ve İran'ın Rolü"* p.70.
- Ben Saghir, A. (2010). *Yabancı Yatırımı Koruma ve Teşvik Etmede İkili Yaklaşımlar. Jilani Üniversitesi .*
- Bin Saghir, M. A. (2016). *Yabancı Yatırımlar İçin Uluslararası Hukuk İlkelerinin Geliştirilmesinde İkili Anlaşmaların Rolü.* içinde Arap Demokratik Merkezi.
- Birleşmiş Milletler. (2011). *İkili Yatırım Anlaşmaları El Kitabı.* Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu.

- Bou Sultan, M. (tarih yok). Uluslararası Kamu Hukuku İlkeleri. Cezayir: Diwan of University Press.
- Boukhars, A., & diğ erleri. (2019). *Dış Ticaretin Cezayir'de Kamu Gelirlerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi 2000-2017*. içinde Cezayir: Oum El Bouaghi Üniversitesi.
- C.Ekonomi Bakanlığı. (2017). *Türkiye-Katar Ticareti (11 Mayıs 2017) ; Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar: 2016 Yılı Raporu*.
- Chelali, R. (2011). Cezayir Dış Ticaretinde Finansal Riskleri Yönetmek. Cezayir Üniversitesi.
- CNN Türk. (2019). "TSK personel sayısı açıklandı".
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021, 10 11). *Gıda ve Tarım*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/tr/sectors/sayfalar/agrofood.aspx>
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). *Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Turizm Sektörü Raporu 2020*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/lists/investpublications/turizm-sektoru-raporu.pdf>
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). *Türkiye'de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/lists/investpublications/kitapcik-turkiyede-dogrudan-yabanci-yatirimlar.pdf>
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). Türkiye'de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar. 3 15, 2021 tarihinde <https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/lists/investpublications/kitapcik-turkiyede-dogrudan-yabanci-yatirimlar.pdf> adresinden alındı
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2022, 1 12). Güçlü Ekonomi. <https://www.invest.gov.tr/tr/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/sayfalar/robust-economy.aspx> adresinden alındı

- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2022, 1 13). Genç Ve Dinamik Nüfus. <https://www.invest.gov.tr/tr/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/sayfalar/favorable-demographics.aspx> adresinden alındı
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2022, 13 1). Stratejik Konum. <https://www.invest.gov.tr/tr/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/sayfalar/strategic-location.aspx> adresinden alındı
- Cumhuriyeti, K. D. (2020). *İkili Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/qatar-turkey-bilateral-trade-fdi-report.pdf>
- Dış Ticaret Bakanlığı Sudan. (2002). *Ticari Sırlar*. içinde
- Diplomatik Enstitüsü. (2022). *Türk-Katar ilişkileri, "Türk-Katar ekonomik ilişkileri*. Retrieved 1 1, 2022
- Dönmez, A. (2015, Kasım ,Aralık). "Türkiye-Katar Stratejik Geleceğinde Önemli Adım". 2 *Aylık İş Dünyası ve Güncel Ekonomi Dergisi, sayı 72*.
- El Vatan Katar gazetesi. (2020, 9 29). Katar sermaye piyasası ön planda. 12 12, 2021 tarihinde alındı
- El-Sayed, A. Y. (2000). Uluslararası Kamu Hukuku İlkeleri.
- El-Serini, A. M. (2009). *Dış Ticaret Ekonomisi*. içinde Mısır: Vision Foundation for Printing, Publishing and Distribution.
- Enstitüsü, D. (2015). *Türk-Katar İlişkileri*. Katar Dışişleri Bakanlığı. Retrieved 12 1, 2021, from <https://en.calameo.com/read/005121764abc00c4fb901?authid=h7FeWj1Z8vpU>
- Farrah, C. (2019). *Elektronik bankacılık ve Cezayir'de dış ticareti teşvik etme ve teşvik etmedeki rolü*. içinde Cezayir: Elaraby Üniversitesi.
- Fathi, M. (2004). Müzakere Kavramları ve Becerileri. Kahire: İslami Yayın ve Dağıtım Evi.

- Fatima Al-Zahra , B. (2013). *Cezayir'de yabancı yatırımın sağlanmasında ikili anlaşmaların rolü*. içinde Cezayir Üniversitesi.
- Finn, T. (2016, Nisan 28). “*Seeing Shared Threats, Turkey Sets Up Military Base in Qatar*”, *Reuters*, URL *Seeing shared threats, Turkey sets up military base in Qatar | Reuters*.
Seeing shared threats, Turkey sets up military base in Qatar | Reuters adresinden alındı
- GFP. (2020). *globalfirepower (GFP), "Qatar Military Strength (2020)"*.
- Guidan, G. (2006). *Uluslararası Ticaret*. içinde İskenderiye: Akademik Kitap Merkezi.
- Guitten, H., & Bramouille, G. (1984). *Economie politique*. içinde Paris.
- Gulf Online. (2017, 6 10). *kriz zamanlarındaki durumlar ilişkilerin minerallerini ortaya koyuyo* (alkhaleejonline.net) adresinden alındı
- Hashish , A. A., & El-Ghouli, O. M. (1998). *uluslararası ekonominin temelleri*. içinde Misir: Yeni üniversite yayınevi.
- Hussein, R. (2016). Türkiye'de Demokratik Geçiş ve Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Sivil-Asker İlişkileri. *Arap Demokratik Merkezi*. Retrieved 2021
- Hüseyin Aras , Irak İhracatı) .2019 .(Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri Ve Gaziantep .
- I.H. (1966). *insan haklarına ilişkin ekonomik, sosyal ve kültürel sözleşmeler*.
- İbrahim, A. (1995). *Uluslararası Anlaşmalarda Arabulucu*. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Jafri, A. (2019). *İran-Türkiye bölgesel rekabetinde ekonomik faktörün rolü*.
- Jalali, L. (2002). *Uluslararası ekonomik ilişkiler ve 2000-2018 döneminde dış ticareti etkinleştirmedeki rolleri*. içinde Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- Jassim, M. (2009). *Uluslararası Ticaret*. içinde Ürdün: Zahran Yayıncılık ve Dağıtım Evi.
- Kahali, I., & Benzaoui, Y. (2019). *Dış Ticaretin Cezayir'de Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasındaki Rolü*. içinde Cezayir: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.

- Kalkınma Planlama ve Ülke İstatistikleri Bakanlığı. (2015). *Kalkınma Planlama ve Ülke İstatistikleri Bakanlığı. Katar'da Doğrudan Yabancı Yatırım Anketi 2013 (2012 Yılı Dağıtım Yüzdesi)*. Retrieved 2 2015, from <https://www.psa.gov.qa/en/statistics/Statistical%20Releases/Economic/ForeignInvestment/2013/FI-Survey-2013-Ar.pdf>
- Kamal, S. (2019). *Cezayir'de Dış Ticareti Teşvik Etme Yolları, 2010-2018 Döneminde Analitik Çalışma*. içinde Cezayir: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- Kamwaq, A., & Touahri, S. (2016). Yatırım Anlaşmazlığının İkili Anlaşmalarla Çözümü. 8 Mayıs 1945 Üniversitesi.
- Katar Anayasası. (2021). *Madde 8 ve 9*.
- Katar Devleti İstanbul Başkonsolosluğu. (2022, 1 15). *Türk-Katar ilişkileri*. Retrieved from <http://demo-example.net/turkish-qatari-relations/>
- Katar Devleti Offisi. (2016, 12 18). *Amiri Divanı: HH Emir ve Türkiye Cumhurbaşkanı Yüksek Stratejik Komite toplantısına başkanlık ediyor*. https://www.diwan.gov.qa/briefing-room/news/foreign-visits/2016/december/18/hh-turkey-president-high-level-strategic-committee-meeting?sc_lang=en adresinden alındı
- Katar Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti. (2020). *İkili Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu*. Retrieved 12 2, 2020, from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/qatar-turkey-bilateral-trade-fdi-report.pdf>
- Katar Devleti Ve Türkiye Cumhuriyeti. (2020). *İkili Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu*. Retrieved 12 2, 2020, from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/qatar-turkey-bilateral-trade-fdi-report.pdf>

- Katar Devleti, Emiri Divan. (2017, 11 16). *iki ülke arasında işbirliği anlaşmaları ve mutabakat zaptı imzalanmasına tanıklık etti*. Retrieved from Katar Devleti, Emiri Divan: https://www.diwan.gov.qa/?sc_lang=en
- Katar Devleti. (2007). *Türk ve Katar Savunma Bakanlığı Arasında Savunma Sanayii İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası*.
- katar devleti. (2008). *Katar Ulusal Vizyonu 2030*. Retrieved 7 2008, from file:///E:/Qatar%20National%20Vision%202030%20EN.pdf
- Katar Devleti. (2012). *Türkiye ve Katar Savunma Bakanlıkları arasında savunma sanayilerinde işbirliğine ilişkin Mutabakat Muhtırası*.
- Katar Devleti. (2018). *Katar Emiri ve Türkiye Cumhurbaşkanı, iki ülke arasında işbirliği anlaşmaları ve mutabakat zaptı imzalanmasına tanıklık etti*. Retrieved from Amiri Divanı: https://www.diwan.gov.qa/?sc_lang=en
- Katar Devleti. (2019). *Katar Devleti, Amiri Diwan, HH Emir ve Türkiye Cumhurbaşkanı, iki ülke arasındaki Yüksek Stratejik Komite'nin beşinci toplantısına başkanlık ediyor*.
- Katar Devleti. (2021). *Hükümet İletişim Ofisi, İşgücü Piyasası Reformları*.
- Katar Devleti. (2021). *Hükümet İletişim Ofisi, Katar Devleti Hakkında Gerçekler*, .
- Katar Devleti. Kalkınma Planlama ve İstatistik Bakanlığı. (2017). *Katar Yabancı Yatırım Anketi 2015*. Retrieved 5 2017, from <https://www.psa.gov.qa/en/statistics/Statistical%20Releases/Economic/ForeignInvestment/2015/FDI2015.pdf>
- Katar Devleti. Planlama ve İstatistik Kurumu. (2019). *Katar Yabancı Yatırım Anketi 2018*. Retrieved 7 2019, from <https://www.psa.gov.qa/en/statistics/Statistical%20Releases/Economic/ForeignInvestment/2018/FDI2018.pdf>
- Katar Dışişleri Bakanlığı. (12/1/2015). *Türkiye-Katar İlişkileri*. Diplomatik Enstitüsü.

- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015., 12 2). Retrieved from Katar Dışışleri Bakanlığı, "Katar Devleti ilKatar Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Ortak Açıklama.
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015). *"Emir Ekselansları: Katar ve Türkiye'nin tutumları bölge meselelerinde tutarlı ve benzerdir.* Katar.
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015). *"Katar Caddesi'nin İstanbul'da Açılması, Türkiye", .*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015). *"Katar Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Ortak Açıklama", .*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015). *"Türkiye-Katar İlişkileri", , s. 72-73.*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2015). *Katar ve Türkiye Yüksek Stratejik Yüksek Komitesi Ortak Anlaşması İzleme Çalışma Komitesi Toplantısı.* Katar.
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2016). *"Katar Devleti, canice Ankara bombalı saldırısını şiddetle kınıyor.*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2016). *Katar Devleti İstanbul bombalı saldırısını kınadı.,*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2021). *Diplomatik Enstitüsü, Katar ve Dünya Dizisi, "Türk-Katar İlişkileri",.*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2021). *Ekonomi Bugün, Petrol ve Gaz Sektörü.*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. (2021). *Siyasi Sistem.*
- Katar Dışışleri Bakanlığı. Diplomatik Enstitüsü. (2015). *Türk-Katar ilişkileri.*
- Katar e-Devlet. (2018). *Expo Türkiye Katar'da.*
- Katar e-Devlet. (2019). *Katar Hakkında Bilgi: Anket.*
- Katar e-Devlet. (2019). *Katar Hakkında Bilgi: Coğrafi konum.*
- Katar Ekonomi Bakanlığı. (2015, 4 2). *Ekonomi ve Ticaret Bakanı. 45 milyar dolar, Arap ticaret hacmi Türkiye ile takas.* Retrieved from Katar Ekonomi Bakanlığı: <https://www.moci.gov.qa/>

- Katar Emir'in Mahkemesi. (2018). *Katar Devleti, Emir'in Mahkemesi, Ekselansları Emir ve Türkiye Cumhurbaşkanı, Yüksek Stratejik Komite'nin dördüncü toplantısına başkanlık ediyor.*
- Katar Hukuk portal (Al-Meezan). (2021, 10 1). Retrieved from Sözleşmeler: <https://almeezan.qa/AgreementsByCountry.aspx?country=4375&language=ar>
- Katar Hukuk Portalı. (2019, 1 7). *Yatırım işletmelerini düzenleyen 2019 tarihli 1 Sayılı Kanun.* Retrieved from <https://almeezan.qa/LawView.aspx?opt&LawID=7880&language=ar>
- Katar Türkiye Büyükelçiliği. (2019). *Türk-Katar İlişkileri, Yüksek Stratejik Komite.*
- Kayaoğlu, B. (2020). *Ortadoğu Politikası Doğrultusunda Türkiye ve Katar ilişkileri.*
- Khawla, H. (2014). *Dış Ticaret Reformu Politikasının Cezayir Ekonomisine Etkisi.* içinde Oum El Bouaghi Üniversitesi.
- Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi İstatistik Merkezi(GCC-STAT). (2019). *Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticaret alışverişi.* Retrieved 10 2019, from https://gccstat.org/images/gccstat/docman/publications/Trade_Exchange_between_GCC_and_Republic_of_Turkey.pdf
- Körfez İşbirliği Konseyi Odaları Federasyonu. (2016, 11 2). *"Körfez-Türkiye Ekonomik ve Ticari İlişkileri", Manama, İkinci Körfez-Türkiye İş ve Yatırım Forumu.*
- Lexis Middle East. (2019). *Qatar Foreign Direct Investment Law.* Retrieved 12 3, 2019, from <https://www.squirepattonboggs.com/-/media/files/insights/publications/2019/12/qatar-foreign-direct-investment-law/qatar-foreign-direct-investment-law.pdf>
- Lusail Gazetesi. (2021). *Katar, Standard & Poor's: 2021 yılında kişi başına düşen gelir 66,5 bin ABD dolarına yükseldi.*

- Made Of Mind. (2021, 11 24). *Türkiye İle Bae Arasında 10 Anlaşma İmzalandı*. Retrieved From Made Of Mind: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ile-bae-aras%C4%B1nda-10-anla%C5%9Fma-imzaland%C4%B1/a-59920383>
- Madiha, B. B., & Nassira, S. (2019, Eylül). Cezayir Ulusal Ekonomisinin Gelişiminde Dış Ticaret Sektörünü Yeniden Çerçeveleme ve Reform Etmenin Rolü Sınırlamadan Kurtuluşa Dış Ticaret. *Hukuk ve Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 3.
- Melilla, W., & Khalil, T. (2019). *Dış Ticarete Yerleşim Araçları*. içinde Cezayir: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- MERCAN, A. (2021). *Türkiye-Katar Arasındaki İkili İlişkileri Etkileyen Dinamikler*. Eskişehir : Osmangazi Üniversitesi.
- Mesgum, M. (2020). *Elektronik Hizmetlerin Dış Ticaretin Yürütülmesindeki Rolü*. içinde Cezayir: Mohamed Boudiaf Üniversitesi.
- Moussa, N. S. (2017). *Mısır Ticaret İlişkilerini Geliştirmenin Mısır ve Filistin Ekonomisi Üzerindeki Etkisi*. içinde Süveyş Kanalı Üniversitesi.
- Moussaoui, M. (2008). Cezayir Hukuk ve Haklar Forumu.
- Muhammad, Z., & Othman, S. (2015). Suriye-Rusya İlişkilerinin Gelişmesinde İkili Anlaşmaların Rolü. *Tishreen Üniversitesi Araştırma ve Bilimsel Çalışmalar Dergisi*.
- Musa, N. S. (2017). Mısır Ticaret İlişkilerinin Gelişiminin Mısır ve Filistin Ekonomisi Üzerindeki Etkisi. Süveyş Kanalı Üniversitesi.
- Mustafa, A. H. (1990). Doğrudan Yabancı Yatırım için Uluslararası Koruma ve Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümünde Tahkimin Rolü. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.
- Naimi, F. (2010). İkili Yaklaşım ve Yabancı Yatırımın Teşviki. Jilani Üniversitesi.
- Oglu, A. (2010). a lecture by Turkish Prime Minister Ahmet Davuoglu at Qatar University entitled "Turkish-Qatari Cooperation" Regional Challenges, Broader Horizons. *Al-Raya newspaper*.

- Qatar Ministry of Foreign Affairs. (2015). *Qatar and the World Series ,Turkish-Qatari Relations, 2015*. Qatar: Diplomatic Institute.
- Rajoub, H. J. (2018). *Filistin Hukukunda Uluslararası Anlaşmaların Hukuki Durumu*. içinde Birzeit Üniversitesi.
- Resmi Gazete. (2017, 6 9). karar No. 7023, kabul tarihi (7/6/2017). *Türkiye Büyük Millet Meclisi*.
- Saadi, H. (2019). Uluslararası Anlaşmalar Çerçevesinde Çevre Koruma, Model Olarak Cezayir. Elaraby Üniversitesi.
- Sahel, M. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımı Çekmede İkili Yatırım Anlaşmalarının Önemi, Cezayir Örneğinin Analizi. *Cezayir Örneğinin Analizi, Yeni Ekonomi Dergisi*,, s. Sayı 5.
- Salman, A. M. (2018). Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Türkiye'de Siyasi Sistem. *Al-Mustansiriya Arap ve Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 26. Retrieved from <https://www.iasj.net/iasj/download/47db6680b24da996>
- Sami, A. M. (2005). Uluslararası Kamu Hukukunun Temelleri. İskenderiye: Üniversite Basını,.
- Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). *Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları*. Retrieved 1 2020, from https://tim.org.tr/files/downloads/ihracat_destekleri/Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20Sistemi.pdf
- Selim, M. E.-S. (Mayıs 2011). *Türkiye Önemli Bir Bölgesel Stratejik Alternatifdir, Araplar ve Türkiye Dosyası: Mevcut Zorluklar ve Gelecek Bahisler, Arap Araştırma ve Politika Araştırmaları Merkezi*.
- Sonia, J. (2015). *Dış Ticaret Operasyonları için Bankacılık Risk Yönetimi: Cezayir Dış Bankası Vaka Çalışması*. içinde Cezayir: Oum El Bouaghi Üniversitesi.
- Sultan, H. (1962). Barış Zamanında Uluslararası Kamu Hukuku. Kahire: Arap Rönesans Evi.

- Sünnetci, İ. (2018). *"Turkey & Qatar Foul-Weather Friends!"*, Defence Turkey,.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2008). *Resmi Gazete, Sayı: 26958, "Milletlerarası Andlaşma", Karar Sayısı: 2008/13934.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2015). *Resmi Gazete, Sayı: 29380, "Milletlerarası Antlaşma", Karar Sayısı: 2015/7649.*
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2015). *T.C. Cumhurbaşkanlığı, Resmi Gazete, Sayı: 29380, "Milletlerarası Andlaşma", Karar Sayısı: 7649 .*
- T.C. Dışişleri Bakanlığı . (2016). *"Dış Politika Kronolojisi"*.
- T.C. Ticaret Bakanlığı . (2021). . *Katar Ülke Profili.*
- T.C. Ticaret Bakanlığı . (2021). . *Katar Ülke Profili.*
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Katar Ülke Profili. .*
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Katar Ülke Profili.* Retrieved from <https://ticaret.gov.tr/data/5fa9240113b8762e4ca1a800/Katar%20%C3%9Cİke%20Pofili%20Kas%C4%B1m%202021.pdf>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Katar Ülke Profili.* Retrieved from <https://ticaret.gov.tr/data/5fa9240113b8762e4ca1a800/Katar%20%C3%9Cİke%20Pofili%20Kas%C4%B1m%202021.pdf>
- T.C. Türk Dışişleri Bakanlığı. (2022, 1 1). *Katar'ın ekonomik manzarası ve Türkiye ile Katar arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler.* Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/Katar_Ekonomisi-arapca.ar.mfa
- Tabbouh, Z. (2015). *Dış Ticaretin Serbestleştirilmesinin Ticaret Dengesi Üzerindeki Etkisi - Cezayir Örneği, 1980-2013 döneminde.* içinde Mohamed Khider Üniversitesi.
- Taurus, W. (2010). *Makroekonomi.* içinde Lübnan: Modern Kitap Kurumu.
- The Presidency of the Republic of Turkey. (2019). *Directorate of Communications (DoC), "We don't deem Qatar's security separate from that of our country",.*

- The Russian Government. (2015). , "On arriving in Yekaterinburg from Southeast Asia, Dmitry Medvedev comments on events related to the Russian Su-24 aircraft".
- Tibi, D. (2015). *Dış Ticaret Finansman Riskleri ve Garantileri*. içinde Cezayir: Mohamed Boudiaf University.
- TOBB. (2011). *Ekonomik Raporu 2010*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomikrapor2010.pdf>
- TOBB. (2012). *Genel Kurul Ekonomik Rapor 2011*. Retrieved from https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik_rapor_2011.pdf
- TOBB. (2013). *Ekonomik Raporu 2012*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/68GK/ekonomikRapor2013%20-%20Kopya.pdf>
- TOBB. (2013). *Tobb.Ekonomik Raporu 2012*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/68GK/ekonomikRapor2013%20-%20Kopya.pdf>
- TOBB. (2015). *Ekonomik Raporu 2014*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf>
- TOBB. (2015). *Ekonomik Raporu 2014*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf>
- TOBB. (2017). *Ekonomik Raporu 2016*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2017/73GKEkonomikRapor.pdf>
- TOBB. (2018). *Ekonomik Raporu 2017*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf>
- TOBB. (2019). *Ekonomik Raporu 2018*. Retrieved from <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2019/75-GK-Faaliyet-Raporu.pdf>
- TOBB. (2021). *Ekonomik Raporu.2019*. Retrieved from <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/76ER.pdf>

- Tobb.Ekonomik Raporu 2019. (2021). *Ekonomik Raporu 2019*. Retrieved from <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/76ER.pdf>
- Trad Map. (2016-2019). *Ürün:TOPLAM Tüm ürünler*. Retrieved from Trad Map: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c%7c1
- TRT Arapça. (2021, 7). *Türkiye'nin yabancı yatırım çekmek için yeni stratejisi*.
- Türkiye İhracat Meclisi. (2017). *İhracat Rakamları 2016*.
- Türkiye İhracat Meclisi . (2011). *İhracat Rakamları. 2010* .
- Türkiye İhracat Meclisi. (2012). *İhracat Rakamları 2011*.
- Türkiye İhracat Meclisi. (2013). *İhracat Rakamları 2012*.
- Türkiye İhracat Meclisi. (2015). *İhracat Rakamları 2014*.
- Türkiye İhracat Meclisi. (2019). *İhracat Rakamları 2018*.
- Türkiye İhracat Meclisi. (2020). *İhracat Rakamları 2019*.
- Turkish Statistical Institute. (2014). , *"Turkey in Statistics: For statistical data and information requests"*.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi . (2020). *İhracat 2019 raporu*.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2020). , *"Yıllık İhracat rakamları"*.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2010, 5 7). (TBMM), karar No. 5678, Madde 5. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2017). , *karar No. 7023, kabul tarihi (7/6/2017), (Resmi Gazete ile yayımı: 9/6/2017)*.
- Türkiye Cumhurbaşkanlığı korumu. (2021, 12 12). *özgeçmiş*.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/Lists/InvestPublications/Kitapcik-Turkiyede-Dogrudan-Yabanci-Yatirimlar.pdf#search=%20T%C3%BCrkiye%27de%20Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Raporu%202021>

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020). (TCMB), *"TCMB ile Katar Merkez Bankası arasında İmzalanan Swap Tadil Anlaşmasına İlişkin"*, *Basın Duyurusu Sayı: 2020-29*,.

Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofis Başkan. (2021). , *Türkiye'de Yatırım İçin Yasal Rehber*. Retrieved 7 30, 2021, from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/legal-guide-to-investing-in-turkiye.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi Başkanı. (2021). *Türkiye'de Yatırım İçin Yasal Rehber*. Retrieved 7 30, 2021, from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/legal-guide-to-investing-in-turkiye.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi Başkanı. (2021). *Türkiye'de Yatırım İçin Yasal Rehber*. Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/legal-guide-to-investing-in-turkiye.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti. Türk Dışişleri Bakanlığı. (2021, 12 1). *Katar'ın ekonomik manzarası ve Türkiye ile Katar arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler*. Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/Katar_Ekonomisi-arapca.ar.mfa

Türkiye Dışişleri Bakanlığı. (2021). *Türkiye-Katar Siyasi İlişkileri Alındı* .

Türkiye ihracatçılar Meclisi. (2017). *Ekonomi ve dış ticaret Raporu 2016*.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Diş Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı: Fasıl ve ülkelere göre dış ticaret.*
- Türkiye Yatırım Ofisi. (2021). *2021-2023 Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi.*
Retrieved from
<https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/Lists/InvestPublications/Turkiye-Uluslararası-Dogrudan-Yatirim-Stratejisi-2021-2023.pdf>
- Viyana Sözleşmesi. (1969). Viyana Sözleşmesinin 12 ve 13. Maddeleri.
- Yeni Körfez web sitesi. (2022, 2 8). Katar, beşinci nesil ağların hızında Arap dünyasında birinci ve küresel olarak beşinci sırada yer alıyor.
- Yıldırımöğlu, U. (2018). *Uluslararası Ticaret, Türkiye – Katar İlişkileri Ve Taşımacılık.* . T.C. Maltepe Üniversitesi.
- Youssef, B., & Mohsen, T. (2020). Cezayir-Rusya Ticari İlişkilerini Geliştirmede İkili Anlaşmaların Rolü. *Ekonomik Entegrasyon Dergisi.*
- Zaidi, A. (2019). *2000'den 2017'ye kadar olan dönemde Cezayir'de Ticaret Gelişiminin Kamu Gelirlerinin Gelişimi Üzerindeki Etkisi.* içinde Mohamed Boudiaf Üniversitesi.